

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Анна Гаврилова-Анчева – отговорен редактор

Диляна Гитева

Димитър Гочев

Екатерина Трендафилова

Кина Чутуркова

Красимир Шекерджиев

EDITORIAL BOARD

Anna Gavrilova-Ancheva – Editor-in-Chief

Dilyana Giteva

Dimitar Gotchev

Ekaterina Trendafilova

Kina Chuturkova

Krassimir Shekerdjiev

Застъпните от авторите становища не съвпадат непременно с тези на редакционната колегия.

Редакцията приема статии и коментари с нужното ниво на компетентност, академичен подход към проблемите и конструктивен и толерантен стил, както и актуална информация за събития, проекти, организации и публикации в областта на правата на човека.

Материалите не трябва да са публикувани в други български издания и се представят по възможност както на хартиен, така и на електронен носител.

Желателно е статиите да бъдат придружени от кратко резюме на английски език (15–20 реда).

Редакцията си запазва правото за чисто редакционни и други несъществени промени в текста.

Списание то може да бъде намерено и на интернет страницата на *Български адвокати за правата на човека* на адрес www.blhr.org.

ПРАВАТА НА ЧОВЕКА 4/2003

Свобода на получаване и разпространяване на информация.

Достъп до информация

© Фондация *Български адвокати за правата на човека*
София, 2003

СЪДЪРЖАНИЕ

СТАТИИ

СВОБОДА НА ПРЕСАТА. ТРАНСАТЛАНТИЧЕСКИ НЮАНСИ 7
Анри Пижа

НЯКОИ ВЪПРОСИ ПРИ ДЕЛАТА ЗА ОБИДА И КЛЕВЕТА И
ДЕЛАТА ЗА ДОСТЪП ДО ОБЩЕСТВЕНА ИНФОРМАЦИЯ 17
Александър Кашъмов

НОВО ПОТВЪРЖДЕНИЕ НА ПРИНЦИПИТЕ ЗА СВОБОДНИЯ ПОЛИТИЧЕСКИ
ДЕБАТ В МЕДИИТЕ И НЯКОИ ПРИМЕРИ ОТ ПРАКТИКАТА
НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА
ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ ГОДИНИ 27
Васил Чобанов

СЪДЕБНА ПРАКТИКА

РЕШЕНИЯ НА БЪЛГАРСКИ СЪДИЛИЩА
Мотиви по н.о.х.д. № 1421/2001 на Софийски районен съд, НК, 22 с. 37
Мотиви по н.ч.х.д. № 268/2003 на Софийски районен съд, НК, 1 с. 43

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА
Обершлик с/у Австрия (№ 2) – решение от 01.07.1997 г. 54
Фресо и Роар с/у Франция – решение от 21.01.1999 г. на Голямото отделение 59
Нилсен и Йонсен с/у Норвегия – решение от 25.11.1999 г. на Голямото отделение ... 67
Тома с/у Люксембург – решение от 29.03.1999 г. 77
Дело Рьомен и Шмит с/у Люксембург – решение от 25.02.2003 г. 84
Дело Гуера и др. с/у Италия – решение от 19.02.1998 г. на Голямото отделение 90
Дело МакГинли и Игън с/у Обединеното кралство – решение от 09.06.1998 г. 97

СЪД НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ, ЛЮКСЕМБУРГ
Хаутала (д. № C-353/99 P) – решение от 06.12.2001 г. 106

НЕПРАВИТЕЛСТВЕНИ ОРГАНИЗАЦИИ 112

СЪБИТИЯ И ПРОЕКТИ 116

TABLE OF CONTENTS

ARTICLES

FREEDOM OF THE PRESS. TRANSATLANTIC NUANCES	7
<i>Henri Pigeat</i>	

SOME QUESTIONS ARISING FROM DEFAMATION AND ACCESS TO INFORMATION LITIGATION	17
<i>Alexander Kashumov</i>	

NEW CONFIRMATION OF THE PRINCIPLES OF FREE POLITICAL DEBATE IN THE MEDIA AND SOME EXAMPLES OF THE RECENT JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS	27
<i>Vassil Chobanov</i>	

JURISPRUDENCE

JUDGMENTS OF BULGARIAN COURTS	
Reasoning in criminal case No. 1421/2001, Sofia District Court, 22 section	37
Reasoning in criminal case No. 268/2003, Sofia District Court, 1 section	43

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS	
Oberschlick v. Austria No. 2 – judgment of 01/07/1997	54
Fressoz and Roire v. France – judgment of 21/01/1999, GC	59
Nilsen and Jonhsen v. Norway – judgment of 25/11/1999, GC	67
Thoma v. Luxemburg – judgment of 29/03/1999	77
Roemen and Schmit v. Luxembourg – judgment of 25/02/2003	84
Guerra and Others v. Italy – judgment of 19/02/1998, GC	90
McGinley and Egan v. the United Kingdom – judgment of 09/06/1998	97

COURT OF JUSTICE OF THE EC	
Hautala (case № C-353/99 P) – judgment of 06/12/2001	106

NGOs	112
------------	-----

EVENTS AND PROJECTS	116
---------------------------	-----

СТАТИИ

СВОБОДА НА ПРЕСАТА

ТРАНСАТЛАНТИЧЕСКИ НЮАНСИ

Анри Пижа*

Събитията демонстрират ежедневно разликата в чувствителността, и още повече в поведението, между френските медии от една страна и американските и английските медии от друга. Често изненадвано от агресивността на американската преса – по времето на аферата Уотъргейт или по-късно при перипетиите с личния живот на Бил Клинтън, френското обществено мнение не разбира добре до каква степен американците, които посещават Франция, се забавляват от почителността на френските медии към властите и от лекотата, с която приемат границите, поставяни на свободата им на изразяване. Въпреки това и двете страни несъмнено са демокрации. И едната, и другата признават на медиите необходимостта във функционирането на обществения живот. В замяна на това тълкуването, което дават на свободата на пресата, не е еднакво. За французите свободата е едно индивидуално право, от което пресата се ползва, без поради това да ѝ се отрежда обществена или гражданска функция. За американците тази свобода възлага на пресата една квази-публична мисия във функционирането на демокрацията.

Дълбоката разлика между англофонските страни и Франция може да се разбере само ако се върнем към началото, което е породило две противоположни философски концепции. От това са произтекли два типа законодателство. Двете системи все пак изглеждат се сближават, особено с нарастващото прилагане във Франция на Европейската конвенция за правата на човека.

Две противоположни концепции

В интерес на историческата истина и въпреки репутацията на Декларацията за правата на човека от 1789 г., трябва да признаем, че първото юридическо потвърждаване на свободата на пресата, макар и безспорно несъвършено, не е извършено във Франция, а в Англия при отмяната на закона, подчиняващ публикациите на предварително разрешение (Законът за разрешенията от 1662 г.). Век по-късно, в един предвестнически и малко познат във Франция порив, Швеция приема закон, установяващ свободен достъп на гражданите до официалните документи (2 декември 1766 г.). Признатата свобода е от най-широките. Не става дума само за правото на всеки гражданин да изразява мненията си, но също

---

* Henri Pigeat, *Liberte de la presse. Nuances transatlantiques*. Статията е публикувана в бр. 101/пролет 2003 г. на френското списание "Commentaire".

и за правото му да бъде информиран за действията на управляващите и следователно да бъде в състояние да ги преценява и да ги контролира. Това ново право на информираност ще се генерализира едва в края на XX век, когато в света ще се мултиплицират законите за достъпа до информация и за официалните архиви.

Реформацията, привързана към свободата на съвестта и индивидуалната отговорност, показва своето влияние в тази област. Впрочем също в протестантски контекст, по времето на Просвещението, свободата на изразяване е прокламирана официално за първи път. През месец юни 1776 г. Декларацията на правата на щата Вирджиния, тринадесет години преди обсъждането на Парижката декларация, утвърждава, че "свободата на пресата е една от важните защитни стени на свободата и само деспотичните правителства я ограничават". Там думата преса е произнесена без да се размахват страховете от злоупотреба, нито заплахите на закона.

Три месеца по-късно – на 25 септември 1789 г., в Ню Йорк, първият американски конгрес гласува на свой ред Декларация на правата (*Bill of Rights*), инкорпорирана в конституцията под формата на поправки. Влязла в сила през месец декември 1791 г., Първата поправка постановява, че "Конгресът няма да приема какъвто и да било закон, ограничаващ свободата на пресата". Така англо-американският път е отворен към една пълна и цялостна свобода, ограничена не от закона, а от отговорността на гражданите.

Позицията, на която са застанали френските учредители, е почти изцяло противоположна. Сред свободите, прогласени в Декларацията за правата на човека от 1789 г., "свободата на съобщаване на мисли и мнения" е със сигурност бележита за епохата. Но докато Франция прокламира с красноречие един принцип, все още универсално приветстван в наши дни, тя от самото начало подчертава границите на тази свобода. Още по-любопитно, тя развива от два века една практика, законно ограничаваща свободата. Лафайет, Ларошфуко и Робеспьер познават американските текстове, по-специално чрез един от авторите им – Томас Джеферсън, посланик на младите Съединени щати във Франция. Многократно по време на дебатите от месец август 1789 г. той е съветвал френските учредители. Това не е попречило Френската революция да постави свободата на пресата под стриктния контрол на закона, създаван и привеждан в действие от държавата.

Въпреки историческото съвпадане и общата интелектуална основа на Просвещението, две концепции за свободата и за правото са се установили още от самото начало. Едната, с английски и протестантски произход, е привързана към традицията на индивидуалната свобода на съвестта и на общото право (*common law*). Другата, с френска чувствителност, се вписва в порядъка на римското право, на католицизма и на държавата-опекун.

В английската култура, както добре го е видял Волтер, човекът е естествено свободен и е собственик на имущество, преди да бъде поданик на краля. Ако изостави част от свободата си, то е защото, както смята Джон Лок, гражданското общество съставлява за него най-добрият начин да гарантира сигурността си, свободата си и защитата на имуществото си. Политическата власт не би станала абсолютна, под страх да бъде нелегитимна. В това общество първата концепция за свободата на пресата се отнася към много далечно време. Основите ѝ са

теологически. Ако Бог е дарил човека с разум, то е за да го употребява, както го формулира Джон Милтън през 1644 г. в един станал емблематичен труд – *Ареопагитика*, едно обръщение към парламента, с което той настоява за правото "да печата свободно, без разрешение или цензура".

Пресата, за която говори Милтън, е само ръчната преса, но в момента, в който се раждат първите периодични издания, искането му придобива пълната си стойност: "Над всички други свободи, дайте ми тази да знам, да се изразявам, да дискутирам свободно според съвестта си". Такова произведение, публикувано в Лондон, е немислимо в Париж по времето, когато Ришельо консолидира абсолютната власт на държавата. Отвъд Ламанш, традицията на гражданските права тръгва от *Магна харта* (1215 г.). Седемнадесети век ще види там екзекуцията на един крал, един опит за република, гарантирането на правата на индивида от *Хабейс корпус* и учредяването през 1688 г. на една конституционна монархия, която все още съществува.

От тази култура са произлезли британските поданици, които ще въстанат в колониите на Америка и ще създадат Съединените щати срещу една лондонска кралска власт, смятана за забравяща моралните ценности и за прекалено депотична, по-специално във фискалната област. В линията на идеите на Лок, декларацията им на независимост от юли 1776 г. утвърждава, че правителствата се установяват между хората, "за да гарантират правата" на живот, на свобода и на търсене на щастието, и че "справедливата им власт произтича от съгласието на управляваните".

От тези две култури произлизат две политически системи. На американския обществен договор, основан на обединяването на разнообразни интереси, във Франция ще се противопостави този на Жан-Жак Русо. За него Републиката трябва да създаде, изрази и гарантира един "обществен договор", чрез който всеки ще вложи "личността си и всичките си сили под върховното ръководство на общата воля" и където всеки член ще бъде "неразделна част от цялото" (*За общественения договор*, I, 6). Една различна концепция, защитена от Монтескьо и зачитаща в по-голяма степен правата на индивидите, не е възприета.

Двете политически системи противопоставят от една страна индивида и неговата свобода и от друга политическото тяло, в което всеки се стопява. Теорията за "общата воля" привилегирова вота, който е единственият начин тя да бъде изразена. Тя дори му придава свещен характер: само урната е "свещена". От такава гледна точка пресата и по-късно всички други медии – радиото, телевизията и Интернет услугите – често се виждат от политическата власт като нелегитимна конкуренция. Толерирани по необходимост, те могат в най-добрия случай да бъдат едно средство, което всички се опитват да контролират по повече или по-малко индиректен начин. В най-лошия случай те са противници. Традицията е добре установена. Освен Жокур, никой енциклопедист не изглежда да е предвиждал за пресата функция на критика и на гражданска бдителност. Дидро и Русо най-често са изразявали само сарказми за вестниците. Волтер е показал истински качества на журналист в щателното си разследване на аферата Кала, но не си е представял да публикува идеите си по друг начин, освен в книги. Токвил ще признае по-късно свободата на пресата, но не без да прибави резерви към тази "необикновена сила, така омесена от добро и зло, че без нея свободата не би могла да съществува, а с нея редът едва може да се поддържа"

(*За демокрацията в Америка*, II, 3). Доколкото ни е известно, нищо не дава основание да се мисли, че традицията на недоверие, установена още от XVIII век, наистина е изчезнала.

Първата поправка

Напротив, в една култура, където легитимността на властта се основава на общественото мнение, то трябва да се изразява често в своето разнообразие и ролята на пресата става централна. Томас Джеферсън настоява на това в едно писмо от Париж от 15 януари 1787 г.:

"Тъй като основата на нашето управление е общественото мнение, всичката ни грижа трябва да бъде да опазим правото [на информираност чрез пресата]. Ако се налагаше да решавам дали трябва да имаме управление без вестници или вестници без управление, не бих се поколебал да избира втората алтернатива".

Формулировката на Първата поправка на американската конституция е показателна:

"Конгресът не може да приема какъвто и да било закон, ограничаващ установяването на религия или забраняващ свободното ѝ упражняване, или ограничаващ свободата на словото или на пресата или правото на хората да се събират мирно и да подават петиции до правителството за задоволяване на исканията си¹".

Текстът е формулиран отрицателно: той забранява да се законодателства, като че ли свободата не може да се осигури истински, освен чрез не-вмешателство от страна на правителството. Не държавата е тази, която предоставя или защитава свободата. От друга страна, свободата на пресата, изрично спомената, е част от същата съвкупност от основни свободи, в която са и свободите на мнението, на словото, на събранията. Към тях се прибавя, тъй като в това е едно от основните средства на демокрацията, свободата да се задават въпроси на правителството. Така на пресата се отрежда една квази-институционална роля в обществените дела. Както Върховният съд е отбелязвал многократно, тя е необходим елемент от оперирането на контролни механизми и противотежести, което управлява американската политическа система.

Абсолютният характер на американската свобода на изразяване, установена в Първата поправка, от самото начало е пораздал възражения. Според нейните поддръжници благотворното ѝ въздействие надхвърля евентуалните ѝ неблагоприятни ефекти. Джеймс Медисън смяташе, че "не бива да се кастрят лошите клони на дървото, от страх със същия удар да не се отсекаат тези, които могат да носят добри плодове".

Никоя друга страна никога не е оставяла медиите да отидат толкова далече в обществената критика на действията на правителството. Така в Съединените

¹ Първа поправка на Декларацията за правата (*Bill of Rights*) в сила от 15 декември 1791 г. и включена в Конституцията на същата дата.

щати се установява една власт на пресата – несъмнено четвъртата от властите, която има съзнание за мисията си. Там журналистиката спечелва уникална легитимност и трябва да поеме голяма отговорност.

Практическото приложение на тези две концепции за свободата се изразява от едната страна в "естествена" свобода, колкото е възможно по-малко регламентирана, а от другата – в свобода, произтичаща и поставена в рамка от закона.

В Обединеното кралство

В Обединеното кралство изискването за свобода на пресата е абсолютно до такава степен, че всеки законодателен текст изглежда като неприемлив нашийник. Там не съществува закон, който да дефинира, гарантира и регулира тази свобода. Прилага се единствено общото право, винаги прагматично. Един от постулатите му си остава: "Средствата за защита предшестват правата".

При спор се предпочита ослабяването във всеки конкретен случай на съдията, вместо на формален законодателен пакет, както е във Франция. Това право традиционно търси по-скоро процедури, способни да решат проблема, отколкото формулирането на принципи и общи правила.

Най-ясните граници на тяхната свобода на изразяване се свеждат до няколко правонарушения като *contempt of court* (неуважение към съда) или *libel* (клевета).

След 1953 г. регулярно изтъкваната евентуалност за приемане на закон за пресата поради ексцесите на популярната таблоидна преса послужи като плашило и доведе издателите на вестници до установяването на механизъм за саморегулиране. След един слабо ефикасен Съвет за пресата, от 1991 г. съществува Комисия за жалби във връзка с пресата (*Press complaint commission – PCC*).

Представляваща една независима структура, тази комисия е финансирана от ежедневната преса, но е съставена предимно от представители на гражданското общество. Защитата на личния живот също се отнася към общото право и Великобритания далеч не притежава в тази област апарата за правна защита, който Франция развива от три десетилетия. Така във всички сфери британският режим е антипод на френската система, включително що се отнася до жизнеността и влиянието на една от най-динамичните и четени преси в света.

В Съединените щати

Съединените щати са наследили принципа на британското *common law*, но антиколониалната реакция е превърнала в приоритет освобождаването и въздържането от законодателстване. На тази основа са се изградили най-новаторските и мощни преса и медии – на върха на техниката и силни с една традиция на разследване и разкриване, граничеща с безмилостност. Както са го искали бащите-основатели, за които властта на общественото мнение е била фундаментална, тази преса винаги е държала да играе ролята си на "вахтен", както казваше Пулицър.

Отсъствието на закон за пресата оставя мисията за решаване на гражданските или наказателни конфликти, които я касаят, изцяло на правосъдието. То има едно единствено ръководно начало, както и властта да преценява обхвата

му – така лаконичната Първа поправка, която текстуално само забранява изготвянето на рестриктивен закон. Тя почти винаги е била широко и либерално тълкувана, не само що се отнася до медиите, но и за всичко, което може да се уподоби на форма на изразяване. Така Върховният съд е намерил, че изгарянето на националния флаг е форма на изразяване и следователно може да бъде позволено. В областта на информацията, както показва съдебната практика, свободата е била ограничавана само от няколко не особено обременителни задължения за защита на личния живот или на националната сигурност.

Един федерален закон от 1967 г. задължава федералното правителство да предоставя на обществеността официалните документи, включително ако са класифицирани като поверителни. Изключенията, предвидени в интерес на националната сигурност, на поддържането на реда или на защитата на личната сфера, по принцип се тълкуват стеснително. Журналистите и университетските изследователи се ползват от това постоянно и много. *Open Record Laws* и *Open Meeting Laws* (закопи за достъп до архивите и за достъп до заседанията на администрацията) от 1970 г. също са предназначени да улесняват задачата на журналистите в половината от щатите. *Government in Sunshine Light Act* (Законът за правителството, изложено на слънчева светлина) от 1977 г. предвижда подобни улеснения за достъпа на федерално ниво.

Тайната е противна на културата на Съединените щати. На федералните служители се признава правото да информират членовете на Конгреса и федералните власти за грешки или аномалии, за които са научили – това, което се нарича поведение на *whistleblowers* (от арбитрите, които свирят фалове на играчите). По принцип законът не им позволява да се обръщат пряко към обществеността, но Върховният съд понякога е тълкувал това правило със снизходителност.

Този характер на свободата все пак не е така абсолютен във време на война, с изключение може би на тази във Виетнам. През по-скорошните, като тази в Залива през 1990 – 1991 г. и тази в Афганистан през 2001 – 2002 г., информацията бе държана на юзда и натискът на властите често водеше до автоцензура. Същото наблюдение можеше да се направи след терористичните атаки срещу Световния търговски център през септември 2001 г.

Във Франция

Във Франция, след гордата прокламация от 1789 г. свободата на пресата парадоксално имаше нужда от един век борба, за да се установи. По силата на един втори парадокс правителствата – както десните, така и левите – и до днес не са преставали да ограничават свободата на пресата, без обаче това да въннува истински общественото мнение. Конфликтът между титулярите на властта и медиите с положителност е в самото естество на нещата, но във Франция колективните интереси, дефинирани от държавата, почти винаги са били предпочитани пред тези на свободното изразяване и на цялостното информиране на гражданина. По същия начин защитата на личността по принцип е надделявала над свободното разследване на журналиста. Той е считан по-често за размирник, отколкото за граждански деец. На пресата рядко се гледа като на легитимно средство, с което гражданинът разполага, а още по-малко като на начин за контролиране на властите.

Трети парадокс, от квази-философски порядък, е това, че след бурния интелектуален кипеж на Просвещението френската практика е изразявала по-скоро съмнение и предпазливост, отколкото вяра в свободата.

След падането на Втората империя свободата на пресата е малтретирана последователно от войната, от Парижката комуна и накрая от правителството на националната отбрана и правителствата, наричани хуманитарни. Едва със Закона от 29 юли 1881 г. френската система на пресата е снабдена с правна рамка, в основното все още в сила. След деветдесет и две години, три революции, два държавни преврата и дванадесет конституции, пресата накрая получава обещаната през 1789 г. свобода. Чл. 1 от закона ("Печатът и книгоразпространението са свободни.") и чл. 5 ("Всеки вестник или периодично издание могат да бъдат публикувани без предварително разрешение и без внасяне на парична гаранция.") очевидно са ехо на чл. 11 от Декларацията на правата от 1789 г. Но те са само нейно бледо ехо. Текстът напразно се нарича "закон за свободата на пресата" – първият му член споменава само печата и книгоразпространението. Той охранява по-скоро свободата на публикуване и разпространяване, отколкото тази на една автономна структура, наречена преса и предназначена да играе обществена и демократична роля. В действителност текстът от 1881 г. се позовава много повече на втората част на чл. 11 – тази, която предвижда, че "в определените от закона случаи" трябва да се реагира на "злоупотребите" със свободата.

Онези от парламентаристите, които са смятали, че по отношение на пресата трябва да се прилага обикновеното право, не са били чути. Парламентът дава предпочитание на специален режим, който се стреми да уравни свободата на пресата и правата на обществото. Така законът от 1881 г. съставя дълъг каталог ограничения, с изключение все пак на всичко онова, което може да се отнася до инакомислието. Ограниченията са компенсирани от процедурни гаранции, като тримесечната давност за клеветата, срока за представяне на доказателства, задължението за квалифициране на фактите и пр.

Подлежащите на санкциониране нарушения характеризират духа на закона от 1881 г. Големите му грижи са охраняването на реда, на институциите и на обществеността, закрилата на функционирането на правосъдието, защитата на частните лица. Журналистиката, развита на базата на закона от 1881 г., се различава по самото естество на нещата от тази, която са произвели нерегламентирани системи на Великобритания или Съединените щати.

Английската или американската система създават условия за свободна в движенията си и сигурна в автономията си журналистика. Стигнала до принципно неограничено търсене на информация, тя има истинска мисия за контрол върху властите. Френският закон от 1881 г. с положителност гарантира свободна журналистика, но в по-голяма степен поставена в рамка и следователно по-предпазлива и почтителна към властите и институциите. Разследването не е узаконено. Информацията не е естествено право на гражданина. Журналистът дължи свободата си на Републиката и трябва да приеме, че не му е позволено да отива прекалено далече.

Флора Луис, дългогодишен кореспондент в Париж на *Ню Йорк таймс*, подчертаваше: "Признавам ексцесите на американската преса. Затова без комплекси ще кажа, че френският ексцес според нас винаги е бил послушанието. Във

Франция си позволяват прекалено малко, роптаят прекалено малко, разследват прекалено малко и осветляват прекалено малко"...

Противопоставянето между тези два подхода към свободата обаче може би не е непреодолимо. Френската декларация от 1789 г. формулира един основен принцип – свободата с посочените в закона ограничения, който е взел връх в многобройни демокрации, и Всеобщата декларация за права на човека, приета от ООН на 10 декември 1948 г., уточнява съдържанието и обхвата на свободата на изразяване (търсене, получаване и разпространяване на информация и мнения) като следва френската схема. Най-напред правата: "Всеки човек има право на свобода на убеждение и на изразяването му; тази свобода включва правото безпрепятствено да се придържа към своите убеждения, както и правото да търси, да получава и да разпространява информация и идеи чрез всички средства и без оглед на държавните граници" (чл. 19). След това – границите: "Всеки човек при упражняването на своите права и свободи е подчинен само на такива ограничения, които са установени със закон, изключително с цел да се осигури необходимото признание и зачитане правата и свободите на другите и за удовлетворяване на справедливите изисквания на морала, обществения ред и общото благоденствие в едно демократично общество" (чл. 29, т. 2).

Новото европейско право

Европейската конвенция за правата на човека (4 ноември 1950 г.) следва същата линия. И тя уточнява в своя чл. 10 многобройните цели, за които законът може да ограничи свободата на изразяване: националната и обществената сигурност, териториалната цялост, поддържането на реда, предотвратяването на престъпления, защитата на здравето и морала, защитата на репутацията или на правата на другите, предотвратяването на изтичане на секретна информация, поддържането на авторитета и безпристрастността на правосъдието. В замяна на това, прилагането на тази конвенция и практиката на Европейския съд по правата на човека отразяват едно явно влияние на английския и американския подход.

Практиката на Съда в Страсбург – синтез на юридическите концепции на страните на общото право и на страните на писаното право, значително е засилила индивидуалната свобода и демократичното задължение за прозрачност. Многократно Съдът е поставял свободата на изразяване на преден план сред свободите, като "един от основните стълбове на демократичното общество" и "съществено условие за развитието на всеки" (решението Лингенс срещу Австрия, 8 юли 1986 г.). Според Съда ограниченията на свободата на изразяване трябва да се тълкуват тясно (решението Сънди таймс срещу Обединеното кралство, 26 април 1879 г.). Тези ограничения трябва да бъдат "необходими в едно демократично общество" (пак там). Пресата действа "в обществен интерес" (решението Лингенс). Тя е истински "обществен страж на демокрацията" (решението Хендисайд, 7 декември 1976 г.). Свободата на изразяване "се отнася не само за информация и идеи, които се приемат благосклонно или на които се гледа като на безвредни или с безразличие, но също и към такива, които засягат, шокират или смущават" (решението Хендисайд). Пресата служи на плурализма, толерантността и широкоумието, без които няма "демократично общество". "Свободата на пресата предоставя на общественото мнение едно от най-добрите средства

да научи и прецени идеите и поведението на управляващите (...) и така границите на допустимата критика са по-широки по отношение на един политик, отколкото по отношение на едно обикновено частно лице" (решението Лингенс).

Журналистическата свобода "включва и евентуално прибягване до определена степен на преувеличение и дори провокация" (пак там). Това европейско право не престава да подчертава "важната" роля на журналистите в едно демократично общество".

Журналистът трябва да се ползва с правото да опази в тайна своите източници – това е "крайъгълен" камък на свободата на пресата. В замяна на това той трябва да упражнява правото си на изразяване "добросъвестно, на базата на точни факти" и да предоставя "надеждна и прецизна информация при спазване на журналистическата етика".

Тук европейското право съвпада с френската доктрина за добросъвестността, считана за достатъчна при упражняване на професията. При тези условия журналистът може да върви напред в търсенето и съобщаването на информация, далече от всякакви реверанси, автоцензура или конформизъм.

След като първоначално среща недоверие и съпротива от страна на френските юрисдикции, новото европейско право вече повлиява френската съдебна практика в посока, по-благоприятна за свободата на изразяване. Множество скорошни решения на Европейския съд в Страсбург коригираха френската юриспруденция, по-специално в областта на защитата на източниците.

Комисията Трюш, натоварена през 1997 г. с обмисляне на реформата на правосъдието във Франция, подчерта несъмненото значение на новото европейско право в областта на свободата на пресата. Така тя поиска "съвместно с всички членове на професията да се установи нова харта на свободата на пресата, тържествено утвърждаваща принципите на чл. 10 от Европейската конвенция за правата на човека и предвиждаща само необходимите в една демокрация правни забрани".

Другите европейски демокрации изживяват еволюция, подобна на тази във Франция, при това по-определена. Границите на свободата на изразяване и на публикуване са фиксирани от закона, но малко по малко ролята на пресата получава по-добро признание.

В Германия, Испания и Швейцария например, на журналистите бе призната истинска демократична контролна мисия. Границите на изразяването им бяха дефинирани много стриктно. Страните от Северна Европа изградиха системи на много широка свобода, в които границите са фиксирани основно чрез саморегулация на професията. Законите там са редки и предпазливи. Когато съществуват, те често се ограничават да възпроизвеждат регламентите, изработени от самата професия.

Така Европа и интернационализацията допринасят за приближаването на двете концепции за свободата на пресата. Напредъкът наистина все още е бавен, тъй като културните различия просъществуват дълго. Все пак ориентацията е ясна. Демократичната практика във Франция не трябва да изостава.

Превод от френски език: Анна Гаврилова-Анчева

Summary

Freedom of the Press. Transatlantic Nuances

Henri Pigeat

The article makes a historical and philosophical review of two opposite concepts of freedom of the press – on one hand the English and American concept, which consists in prohibiting the legislator from restricting this freedom, and on the other hand the French one, which from the very outset has placed it under the strict control of the law. In practice, these two concepts oppose a "natural" freedom, as little regulated as possible, to a freedom that derives from and is framed by the law. The author also points out the different understanding as to the public function of the press in the United States and United Kingdom, and in France.

A review of the respective provisions of the UN Universal Declaration of Human Rights and of the European Convention on Human Rights shows that they follow in principle the French model – formulation of the freedom and then of its limits. However the jurisprudence of the European Court of Human Rights has adopted to a great extent the English/American concept and approach. The new European law has already influenced the French jurisprudence in a manner favorable to the freedom of expression. Other European countries undergo a similar evolution.

The author concludes that Europe and internationalization contribute to the rapprochement of the two concepts of freedom of the press.

НЯКОИ ВЪПРОСИ ПРИ ДЕЛАТА ЗА ОБИДА И КЛЕВЕТА И ДЕЛАТА ЗА ДОСТЪП ДО ОБЩЕСТВЕНА ИНФОРМАЦИЯ

Александър Кашъмов *

От една страна е ясно, че свободата на всеки да търси, получава и разпространява информация¹ е една от темите, по които България е и ще продължава да бъде обект на наблюдение в хода на присъединителния процес. От друга страна, поради реалното значение на тази свобода в обществения живот, тя е обект на дискусии и вътре в обществото ни. По-интересното обаче е, че тя претърпява развитие, разнообразяват се формите, в които се проявява, поставят се нови въпроси. Този процес протича както в развитите демокрации, така и у нас. В ден днешен наред с традиционните въпроси около отговорността за обида и клевета възникват и тези за прозрачността на действията на държавата и нейните служители, за пределите на регулиране на електронните медии, за допустимостта да се въвеждат ограничения върху свободата на общуване чрез една нова медия – Интернет. Обогаत्या се палитрата на конфликтите между свободата на изразяване и информация и нейните ограничения, като се навлиза в сфери, които на пръв поглед не се свързват с тази тематика, като защитата от нелоялна конкуренция посредством защитата на т.н. търговска тайна и др. Традиционният сблъсък "свобода на изразяването на мнение – защита на честта и достойнството" се сменя в нови форми – откритост на публичния сектор и определени данни на работодателите в него, срещу защита на личните данни.

Интересно е да се разгледа как реагират нашето общество и неговите институции на този променящ се контекст. Лесно може да се установи, че са налице две тенденции – едната вижда тези събитията в установените форми, в които сме свикнали да ги виждаме, докато другата любопитства да ги види в новите форми. Така за първата гледна точка същественото в едно наказателно дело, образувано по тѣжба за клевета или обида, ще бъде установяването на авторството и деянието, докато за другата ще бъдат от значение умисълът и целта на изречлия словото, контекстът на дебата между тѣжителя и подсѣдимия, относителността и достатъчността на една санкция за постигане на защитата на засегнатото благо. По аналогичен начин за едни административното дело по жалба срещу отказ на информация ще бъде обикновено производство по контрол върху законосъобразността на даден административен акт, а за други – правосѣдна дейност

---

* Авторът е адвокат в Софийска адвокатска колегия и ръководител на правната програма на неправителствената организация *Програма Достъп до информация*.

¹ Макар и част от свободата на словото или свободата на изразяване (респ. в традицията на САЩ или европейската традиция) свободата на информация все повече се обособява като отделна тема (бел. авт.). Терминът "свобода на информацията" се използва в традицията на САЩ и някои международни документи. У нас в РКС № 7/1996 г. по к.д. № 1/1996 г. трите права са обединени под по-общото "право на информация".

по установяване на баланс между конституционното право на достъп до информация и неговите ограничения, с отчитане на стеснителното тълкуване на последните. Наличието на тези две гледни точки е един очакван резултат, като напрежението между тях се поддържа от предизвикателството да се напълни ново съдържание в създадени с различно съдържание форми, процедури, институции. Впрочем това напрежение се наблюдава и в по-широк план, особено когато разгледаме практиката на Европейския съд за правата на човека именно по чл. 10 от Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ). Тя е особено повлияна от прецедентното право, което се свързва с континенталната традиция и я променя посредством универсалността, която тази практика придобива в общността на Европа.²

Комуникационните права и задълженията на държавата

Условие за ефективното гарантиране на правата е наличието на добър закон, практика по приложението му от изпълнителната власт и по правораздаването по него. В частност ефективната защита на правото на изразяване на мнение, свободата на медиите и правото на всеки да търси, получава и разпространява информация изисква съответните усилия от законодателната, изпълнителната и съдебната власт. За разлика от други основни права, гарантирани от Конституцията, по отношение на изброените права, обединени под общото название "комуникационни права и свободи", Конституционният съд изрично е извел задължения за трите сфери на държавната власт.³ В едно по-късно свое решение този съд подчертава особените задължения, които имат съдилищата в тази насока, в частност за балансиране между конкуриращите се права в делата, свързани с обида и клеветата.⁴ Впрочем същите изводи следват и от практиката на Европейския съд за правата на човека по чл. 10 от ЕКПЧ.

Поначало въпросът за пределите на задълженията на законодателната власт в тази насока не се поставя.⁵ Обикновено се приема, че тя е ограничена само от Конституцията в свободата си да определи правата и задълженията, произтичащи във връзка с комуникационните свободи. Пределите на задълженията на останалите две власти обаче не са безпроблемно ясни и оттук произтичат част

² Ако направим справка за защитната теза, поддържана от държавите – ответници в дела като Лингенс с/у Австрия, Торгейрсон с/у Исландия, Кастелс с/у Испания, ще констатираме, че тя е доста сходна с позицията, която бихме очаквали да бъде заета у нас по сходен казус.

³ РКС № 7/1996 г. по к.д. № 1/1996 г.: *При налагането на тези ограничения органите на законодателната, изпълнителната и съдебната власт са длъжни да държат сметка за високата обществена значимост на правото да се изразява мнение, на свободата на средствата за масова информация и на правото на информация, поради което ограниченията (изключенията), на които тези права могат да бъдат подлагани, се прилагат ограничително и само за да осигурят защита на конкуриращ интерес.*

⁴ РКС № 20/1998 г. по к.д. № 16/1998 г.: *Към това именно насочва и първото от цитираните решения [РКС № 7/1996 г.], според което реализирането на отбелязаното по-високо ниво на защита е въпрос на съдебна практика по наказателните дела (за престъпленията обида и клеветата) и по граждански дела (по повод обезщетения за неимуществени вреди).*

⁵ Има и изключения от това положение. По време на дискусиата в Комисията по правни въпроси към Народното събрание по предложенията за изменения и допълнения в чл. 284 и чл. 357 от НК през м. декември 2003 г. беше изразено мнението, че не е необходимо да се урежда нарочно в закона изискването за баланс между конкуриращи се интереси, защото това е работа на съда.

от въпросите. Причините за тази известна неяснота се дължат както на непрецизно законодателство, така и на проблеми, заложи от традицията на схващане на ролята на тези две власти.

Интересно е очертаните въпроси да се изследват в онези аспекти на комуникационните права и свободи, в които по-често възникват спорове, отнасяни до съда. Два такива случая са делата, свързани с обида и клевета, и делата по жалби срещу отказ за предоставяне на достъп до информация.

Активен и пасивен аспект на задължението на държавата

Традиционно при комуникационните свободи и права държавата има задължението да се въздържа от намеса. В тези случаи целта на закона, определящ правата и задълженията в тази насока, и на неговото прилагане е да ограничи действията до "необходимия в демократичното общество" минимум. Обратно, развито се през последната четвърт на 20-ти век право на достъп до информация, съхранявана от държавните институции, създава позитивно задължение за държавата. В тези случаи целта на закона, определящ правата и задълженията, и на неговото прилагане е да се обезпечи активно предоставяне на информация от държавата до "необходимия в демократичното общество" максимум. Така делата, свързани с обида и клевета, застават от едната страна на спектъра – откъм задължението на държавата за въздържане от намеса, докато делата за достъп до информация са от противоположната страна на спектъра – откъм позитивното задължение за държавата. В съвременното демократично общество тези два аспекта се оказват двете страни, които съставляват цялата монета. Чисто либералното схващане за колкото се може по-широка свобода на дебата започва да се задъхва, ако се спре само до признаването на тази свобода в модерния свят, в който технизацията е в степен да скрие най-ценната за този дебат информация зад стените на държавната и финансова бюрокрация. Ето как чрез обогатяването на комуникационните свободи с правото на достъп до информация към гражданския и политически заряд на тези свободи се прибавя потенциалът за постигане на социални и икономически цели.⁶

Особеност на съставите за обида и клевета

Проблемите в делата, свързани с търсене на отговорност за обида и клевета, започват от законовата уредба. Независимо от промените през 2000 г. в НК, които безспорно представляват крачка напред, все още остават две категории нерешени въпроси: едната е мълчанието на закона по важни въпроси, а втората – лошата уредба по други въпроси. Първият въпрос, по който законът мълчи, е наличието на сериозен сблъсък на права в тези случаи. Фактът на този сблъсък се явява изключение в рамките на наказателния закон, който по правило е

⁶ Тази теза е застъпена и в книгата *The Right to Know. The Right to Live. Access to Information and Socio-economical Justice* (Правото да знаеш, правото да живееш. Достъп до информация и социално-икономическа справедливост), Кейптаун 2002 г. под редакцията Ричард Каланд и Алисън Тилей.

предназначен за борба с общественоопасно поведение и представлява крайно средство за защита на обществото. Обикновено въпросът, който стои в наказателните дела, е за авторството на деянието. Въпросът за това извършено ли е изобщо престъпно деяние се явява по-рядко и е все пак функция от доказването. В случаите по чл.чл. 146 – 148 от НК обаче се поставя най-често един по-различен въпрос – дали стореното е престъпление или представлява упражняване на конституционно гарантирано право. Макар решаването на този въпрос да е свързано и с доказването, то отива далече отвъд него, тъй като тук правните разсъждения са от изключително важно значение. С други думи, при установени едни и същи факти два съдебни състава могат (и се случва) да достигнат до съвсем различни изводи, поради разликата в правните разсъждения. Допълнително е от значение фактът, че за определен кръг професионалисти, занимаващи се с журналистика, упражняването на конституционните права по чл.чл. 39 – 41 представлява ежедневие и е изпълнение на техните професионални задължения. Същевременно остротата на тяхното критично слово, което е от особена ценност за демократичния дебат, създава винаги потенциал за задвижване на системата на наказателното правосъдие спрямо тях. Посочената особеност – конкуренцията на права в този вид наказателни състави⁷ не е по никакъв начин снета в текста на закона. Често въпросът за този дефицит на наказателния закон се подвежда под друг проблем – дали е по-добре обидата и клеветата да се преследват по наказателен или по гражданскоправен ред. Смятам, че това е различен въпрос и неговият отговор не е абстрактно даден, а зависи в голяма степен от отговора на въпроса за адекватността на уредбата на всеки един от тези способности за защита.

Защитеното от НК право

Очевидно съставите на чл.чл. 146 – 148 от НК не са структурирани като чл. 10, т. 2 от ЕКПЧ. Според последната разпоредба ограничението трябва да бъде предвидено в закон, да защитава някои от изброените права или интереси и да е необходимо в демократичното общество. На пръв поглед първите две предпоставки лесно се извеждат и по нашия закон – законът е НК, а защитеното благо – личността, видно от заглавието на глава втора в НК. Защитата на личността обаче все още е един широко даден спектър, който се стеснява до "правата и доброто име" или "репутацията и правата" на личността. Малко или много това съвпада – в нашата съдебна практика се приема, че в случаите по чл.чл. 146 – 148 от НК конкретното защитено благо са личните чест и достойнство. Ако се вгледаме в практиката обаче, ще видим че защитеното право не винаги се идентифицира безпроблемно и правилно. Така например понякога в тъжбата се твърди засягане на интереса на търговско дружество, с което тъжителят се намира в някакви отношения, като правата на това дружество се предявяват от самия тъжител.⁸ Съмнително е, че търговският интерес може да се подведе под

⁷ Тази особеност се наблюдава и в съставите на чл. 284 и чл.чл. 357 – 360 от НК. В тези случаи също е налице сериозен сблъсък между конкуриращи се права и интереси, който не е отразен в текста на закона.

⁸ В мотивите към присъда № 195/03 г. по нчхд № 383/2003 г. на ВТОС се приема за релевантен по делото фактът, че "спаднали оборотите и доверието към фирмата, която [тъжителят] представлявал", както и фактът на "това служебно положение на тъжителя в частна фирма". С тези констатации е обоснован размерът на обезщетението за неимуществени вреди.

понятията чест и достойнство. Нерядко се твърди засягане на презумпцията за невиновност на тъжителя. Не е безспорно обаче какво защитава тази презумпция – достойнството на личността или справедливия процес. Въпросът тук е, че съдът нерядко не подхожда към тези въпроси като към съществен елемент от спора, а се основава на един житейски предразсъдък, че щом има засягане, значи има засегнат. В много случаи обаче бихме се замислили има ли засегнат, когато е критикувана институцията, засегната е длъжност, уронено е доброто име на предприятие и др. подобни.

Необходимост в демократичното общество. Защита на разумната публикация

Под "необходимост в демократичното общество" на намесата в свободата по чл. 10 Европейският съд за правата на човека обособява няколко подкритерия. Това са изискването основанията за намесата да са "релевантни и достатъчни", да е налице "належаща обществена нужда" от нея, тя да е "пропорционална на преследваната легитимна цел", т.нар. "защита на разумната публикация", правилото, според което спрямо публичните личности е допустима по-голяма степен на обществен интерес и критика. Някои от тях са формулирани и в РКС № 7/1996 г. – изведени са правилото за стеснителното тълкуване на ограниченията и прилагането им само за защита на конкуриращо право/интерес и вече посоченото правило относно степента на допустима критика спрямо публичните фигури.⁹ Със сигурност обаче тези критерии не са отразени в пълна степен нито в Наказателния кодекс, нито в съдебната ни практика. Въпреки това в отделни случаи някои от тези критерии се извеждат и прилагат, което съдържа потенциал за прилагането и развиването им в бъдеще. Така например в мотивите към оправдателна присъда по дело от 2000 г. съдът разсъждава по следния начин:

*... [И]збирайки да бъде публична личност, каквато несъмнено е политикът и в частност министър-председателят на РБ, тъжителят е приел да бъде внимателно наблюдаван и обстойно коментиран не само от журналистите, но и от широката публика. В решението си по делото "Лингенс срещу Австрия" Европейският съд е приел, че налагането на санкция на журналист, изразил негативно отношение към политическа фигура, е равносилно на цензура, която верооятно цели да го обезкуражи да критикува в бъдеще. А Конституционният съд на РБ в Решение № 7/1996 г. подчертава: "От гледна точка на ценностите на правото да се изразява мнение за свободата на политическия дебат – като част от публичната дискусия, изказванията, които засягат дейността на държавните органи или съставляват критика на политически фигури, държавни служители или правителството, заслужават по-високо ниво на защита. **Оттук може да се заключи, че държавната власт като цяло, както и поли-***

⁹ Въпреки че безспорно цитираното РКС е с фундаментално значение за нашата практика и е известно извън пределите на страната, подходът към ограниченията в него не е достатъчно прецизно формулиран. Това се дължи в голяма степен на факта, че се касае за тълкуване на конституционни разпоредби in abstracto по доста общи въпроси. Т.е. даденото в това РКС тълкуване е недостатъчно за целите на правосъдието по конкретни дела.

тическите фигури и държавните служители могат да бъдат подложени на обществена критика на ниво, по-високо от това, на което са подложени частни лица.¹⁰

Освен стандартът относно публичните фигури¹¹, в мотивите към присъда от 2003 г. съдът изведе и критерия, известен като "защита на разумната публикация". В нея приема, независимо от въпроса за истинността и позорността на изказаното, следното:

*Настоящият съдебен състав намира, че критичният материал е резултат на едно добросъвестно журналистическо проучване, поради което у подсъдимата е била налице увереност в истинността на изнесеното и липсва умисъл, защото е действала със съзнанието, че в предаването посочва обстоятелства, в основата на които стоят други обективни факти.*¹²

Въпреки посочените примери, в повечето случаи критериите, свързани с "необходимостта в демократичното общество", изведени от ЕСПЧ, не се прилагат в практиката у нас. Особено обезпокоителен е фактът, че трайно се отказва прилагането на т.н. баланс между конкуриращите се права¹³, като при поставянето на въпроса за обществен интерес от изказаното съдът констатира неговата неотнормируемост към съставомерността на деянието. Същевременно липсват всякакви указания как да се извършва изобщо този баланс, защото в РКС № 7/1996 г. за него се споменава, но не се развива аргумент, а в РКС № 20/1998 г. се стига до извода, че той щял да се извършва от съдилищата. Ето защо при липсата на практика на Конституционния съд и на адекватен закон в това отношение не е чудно, че и съдебна практика, отразяваща стандарта, не се създава.

Извън настоящото изложение остават редица интересни въпроси като дебатът кое е по-подходящото средство – гражданскоправно или наказателноправно преследване за обида или клевета¹⁴, по-тежка санкция ли е сборът от глоба и обезщетение за вреди.

Дела за достъп до обществена информация

Макар на пръв поглед да няма нищо общо между тези дела и вече описаните, връзка всъщност има – засегнатостта на правото на информация по чл. 41 от Конституцията. Макар засега броят на тези дела на година да е по-малък от

¹⁰ Присъда по нчхд № 2082/00 г. по описа на СРС, 1-ви с-в.

¹¹ Впрочем извеждането на този критерий не е особено лесно при положение, че в чл. 148 от НК все още се предвиждат квалифицирани случаи на обида и клевета срещу длъжностно лице.

¹² Присъда по нчхд № 8128/01 г. по описа на СРС, 21-ви с-в. Делото е още висящо. Впрочем цитираният пасаж развива вече установена практика – решение по н.д. № 621/91 г. на ВС, III н.о.

¹³ В директна форма, т.е. отделно от защитата на разумната публикация и на речта спрямо публични фигури.

¹⁴ Представители на редица държави от Централна и Източна Европа изпитват несигурност да се обявят категорично против наказателната отговорност. Главните доводи са по-малката запознатост на гражданските съдии с ЕКПЧ, присъждането на големи по размер обезщетения за вреди.

този на делата, свързани с обида и клевета¹⁵, той нараства с всяка измината година от приемането на Закона за достъп до обществена информация. Както вече беше посочено, едната особеност в сравнение с първите дела е фактът, че при реализирането на правото на достъп до обществена информация държавата е поставена в активна, а не в пасивна роля. Оттук е ясно, в съответствие с нашата традиция, че действията на изпълнителната власт в тази насока са облечени във формата на индивидуален административен акт и контролът върху тях респективно се осъществява като съдебен контрол върху законосъобразността на този акт. Следователно за разлика от случаите, в които упражняващият правото на информация е поставен в положението на подсъдим, за които стана въпрос по-горе, тук той е в положението на ищец на правосъдие.

Едва ли е възможно накратко да бъдат посочени всички специфики на този вид съдебни производства дори само като част от настоящата тема. Една особеност обаче е важна – административното правосъдие се схваща предимно като способ за обезпечаване на законосъобразни действия (облечени във формата на актове) на държавата, като защитата на правата на гражданите се явява на втори план, като един допълнителен резултат.¹⁶ По този начин се явява важен въпросът доколко системата на такъв тип правосъдие по начало е пригодена за защитата на основни права, гарантирани от Конституцията, ЕКПЧ и МПГПП.¹⁷ Отделно от това, приетият през 2000 г. Закон за достъп до обществената информация (ЗДОИ), макар и важна стъпка в посока към демократизацията на обществото, е доста неразвит в сравнение с аналозите си в другите държави от региона.

Достъп до правосъдие по дела за достъп до обществена информация

Поради липсата на такова право отпреди Конституцията от 1991 г. и за съдилищата беше нетипично да приемат за разглеждане спорове от разглежданото естество до приемането на ЗДОИ.¹⁸ След приемането на ЗДОИ липсата на изрична разпоредба, предвиждаща обжалване на мълчаливите откази по заявление за достъп до информация, мотивира съда да направи извода, че съдебният контрол в такива случаи е изключен. Надвисналата опасност от обезсмисляне на съдебния контрол върху отказите да се предостави достъп до информация беше преодоляна от последвалата практика на Върховния административен съд.¹⁹ Не-

¹⁵ Според две изследвания на Български хелзински комитет, отнасящи се за 2001 г., респ. за период между 2002 и 2003 г., през тези периоди се наблюдават дела от порядъка на 115 – 131 в рамките на една година (общо наказателни и граждански).

¹⁶ Особено интересен е ефектът на това концептуално положение в понятието "правен интерес" от обжалването на административен акт. Същият е налице докато е налице порокът в административния акт и с отпадането му престава да съществува независимо от това, че така и не е удовлетворена претенцията на засегнатия за признаване на дадено негово право. Срв. реш. по а.д. 3964/2003 г., ВАС, 5-членен състав.

¹⁷ Отделен е въпросът, че ЗАП не е съществено изменян като процедурни правила от приемането му през 1979 г.

¹⁸ Срв. *Съдебни дела по Закона за достъп до обществена информация*, Сборник, изд. Програма Достъп до информация, София 2002, с. 11 – 12.

¹⁹ Определение № 8645/16.11.01 г. на ВАС, 5-членен състав.

произнасянето в срок, което беше основно препятствие пред упражняването на правото на достъп до информация и преди приемането на ЗДОИ, продължава да бъде такова. В тази връзка правото на достъп до правосъдие се оказва в проблемна ситуация, доколкото съдът е затруднен в постановяването на решение по съществото на спора, а ответникът не претърпява сериозна санкция за поведението си. Един интересен опит да бъде преодолян този проблем беше направен в края на 2002 г. Тогава два тричленни състава, действащи като първа инстанция по дела за достъп до информация, прогласиха нищожността на мълчаливите откази, предмет на правния спор. За да стигне до този извод, съдът прецени, че формата е от съществено значение за отказите на достъп до информация:

Изводеният при граматически и логически анализ на нормата [чл. 28, ал. 1 от ЗДОИ] резултат относно формата на произнасяне се подкрепя и при нейното тълкуване с оглед целта на закона, който създава гаранции за осъществяване на предвиденото в Конституцията право на гражданите на информация. Поради значимостта на регулираните обществени отношения особеността на закона е предвидил отклонение от материята, свързана с мълчаливия отказ като възможна форма на издаване на административния акт.²⁰

Тази практика не беше възприета обаче от следващата инстанция. Действително случаят е забележителен с опита на съдебната власт да преодолее непригодността на ЗАП да гарантира защитата на основни човешки права, посредством придържане към Конституцията в тълкуването на специалния закон – ЗДОИ.

Защитеният интерес. Елементът "необходност в демократичното общество"

На равнището на Съвета на Европа подходът към ограниченията на правото на достъп до обществена информация е същият като към свободата на изразяване, на получаване и разпространяване на информация. Конкретно стандартите относно достъпа до официални документи са формулирани в две препоръки на Комитета на министрите към държавите членки.²¹ В Препоръка /2002/ 2 са изброени отново трите елемента от чл. 10, т. 2 от ЕКПЧ.

По отношение на идентифицирането на защитеното право или интерес, който се конкурира с правото на достъп до обществена информация, законодателството отново не е особено адекватно. В ЗДОИ липсва ясно изброяване на защитените права и интереси, а се отдава предпочитание на подхода на номинално посочване. Така се въвеждат термини, подлежащи на по-нататъшна дефиниция в други закони, която може да липсва, да е неясна по съдържание и респ. да е голяма по обем. Това дава възможност понякога изпълнителната власт да прибегва до пределно широки и очевидно противоконституционни текстове от закони, за да претендира, че е открила основание за отказ на информация. В това отноше-

²⁰ Решение по а.д. № 7721/02 г. на ВАС, V отд.

²¹ Препоръка /81/ 19 и Препоръка /2002/ 2.

²² Решение по а.д. № 5246/02 г. на ВАС, V отд.

ние е показателен случай с типовите норми, съдържащи се в различни нормативни актове, в които се "забранява разгласяването на факти, станали известни някому при или по повод изпълнение на задълженията му". Съдът постави граници на тази възможност за произвол:

Тези разпоредби регламентират само задълженията на контролните органи на агенцията при или по повод на службата им. Следователно в обжалвания отказ не се сочи конкретна разпоредба от ЗДВФК, по силата на която исканата информация представлява служебна тайна и достъпът до нея не може да бъде предоставен.²²

В Препоръка /2002/ 2 се идентифицират два критерия, съдържащи се в елемента "необходимост в демократичното общество". Това е критерият за пропорционалност на целта на ограничението, за вредата и баланса на конкуриращи се права/интереси. С приемането на Закона за защита на класифицираната информация критерият за вредата беше въведен в определението за държавна и служебна тайна, а оттук – в понятието за ограничение на правото на достъп. Досега в съдебната практика този въпрос все още не е разглеждан. По-неясно се очертава на хоризонта обаче извършването на баланса на интереси – това е така, защото в законодателството липсва каквото и да е регламентиране.²⁴ Основните предизвикателства обаче опират именно до този критерий, както се вижда от редица наскоро нашумели в обществото случаи.²⁵

Изводът, който се налага от нахвърляните въпроси от съдебната практика е, че адекватната защита на комуникационните права изисква усилията на законодателите и съдиите да се насочат към въпроса за конкуренцията им с други права и интереси. Почвата за това не е особено благоприятна, особено откъм съществуващо законодателство, но повод за оптимизъм има и най-вече, друг път едва ли е мислим.

Summary

Some Questions Arising from Defamation and Access to Information Litigation

*Alexander Kashumov, Attorney-at-Law,
Head of the Legal Team of Access to Information Programme Foundation*

The article considers the litigation on these two matters together to draw up some common conclusions. It is an attempt to find out some essential challenges in this litigation.

²³ Чл.чл. 25 – 26 от ЗЗКИ.

²⁴ Единственото изключение е чл. 19 от ЗДОИ, в който се споменава много тясна и практически твърде рядка хипотеза.

²⁵ Въпросите за достъп до информацията относно получените от жилищния фонд на Министерския съвет апартаменти и до доклада, свързан с т.нар. сделки петрол – оръжие с Ирак.

Some deficiencies of the law and court practice that implements it are at issue. At the same time, there are recent court decisions, which reflect the standards as set forth by the European Convention on Human Rights (ECHR) and interpreted by the European Court of Human Rights.

A way of solving the existing problems is to strictly apply the three-part test of Article 10 paragraph 2 of ECHR in advocacy for changes both in the law and in the court practice. The most important thing is to approach the question of a possible imposing a restriction (or sanction) on freedom of expression and information on a step-by-step basis, identifying the conflicting rights (interests) and seeking the proper balance between them.

**НОВО ПОТВЪРЖДЕНИЕ НА ПРИНЦИПИТЕ ЗА СВОБОДНИЯ
ПОЛИТИЧЕСКИ ДЕБАТ В МЕДИИТЕ И НЯКОИ ПРИМЕРИ
ОТ ПРАКТИКАТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪД ПО ПРАВАТА
НА ЧОВЕКА ПРЕЗ ПОСЛЕДНИТЕ ГОДИНИ**

Васил Чобанов*

"Нека хората научат какви са фактите и страната ще бъде
в безопасност" – Абрахам Линкълн,
шестнадесети президент на САЩ, 1864 г.

На заседание на 21 януари 2004 г. Комитетът на министрите одобри Декларация на Съвета на Европа относно свободата на политическия дебат в медиите.

В нея се напомня, че Конвенцията за защита правата на човека и основните свободи (ЕКПЧ) вече повече от 50 години е върховен инструмент, използван в цяла Европа за закрила на закрепените в нея права и свободи. Подчертава се, че цел на Съвета на Европа е постигането на по-тясно единство между неговите членове с оглед опазване и осъществяване на идеалите и принципите, които са тяхно общо наследство – плурализъм, демокрация, зачитане правата на човека и правова държава. Потвърждава се, че закрепеното в чл. 10 от ЕКПЧ право на свобода на изразяване съставлява един от основните стълбове на демократичното общество и е неотменно условие за неговия напредък и за развитието на всеки индивид, както е заявено в Декларацията относно свободата на изразяване и информация от 1982 г.

Новоприетият документ се позовава и на Декларацията относно медийната политика в утрешния ден от 2000 г., на Резолюция (74) 26 относно правото на отговор – положението на индивида спрямо пресата, на Препоръка № R (99) 15 относно мерките, засягащи медийното отразяване на предизборните кампании, както и на малко познатата в българската политическа практика Препоръка R (97) 20 относно "враждебната реч", като се подчертава, че свободата на политическия дебат не включва свобода на изразяване на расистки възгледи или такива, които подбуждат омраза, ксенофобия, антисемитизъм и всякакви форми на нетърпимост. Отчита се и Резолюция 1165 (1998 г.) на Парламентарната асамблея относно правото на личен живот.

В приетия документ отново се формулират и потвърждават толкова важните условия за свободата на политическия дебат в медиите. Като се напомня върховното значение на правото на обществеността да се информира по въпроси от обществен интерес и да упражнява обществен контрол и на осигуряването отговорност и прозрачност на властите, отново се подчертава, че упражняването на свободата на изразяване се придружава от определени задължения и отговорности, с които професионалистите от средствата за масово осведомяване

---

* Авторът е юрист и журналист в Радио "Свободна Европа".

трябва да се съобразяват, както и че тази свобода може законно да бъде ограничавана за поддържането на равновесие между упражняването на посоченото право и зачитането на други основни права, свободи и интереси, обект на закрила от Конвенцията.

Какво е новото – това е констатацията, че редица вътрешноправни системи все още предоставят привилегии на политически фигури или длъжностни лица срещу разпространяването на информация и мнения относно тях в медиите, които не са съвместими с правото на свобода на изразяване и информация, гарантирано от чл. 10 от ЕКПЧ. От тук се извеждат и напомнят осем основни принципни постановки във връзка с разпространяването в медиите на информация и мнения за политически фигури и длъжностни лица.

На първо място се потвърждава принципът за свободата на изразяване и информация чрез медиите, който е проведен последователно и в практиката на Европейския съд по правата на човека. "Плурализъмът, демокрацията и свободата на политическия дебат изискват обществеността да бъде осведомявана по въпроси от обществен интерес, което включва **правото на медиите да разпространяват отрицателна информация и критични становища** (навсякъде в цитатите курсивът мой – В.Ч.) относно политически фигури и длъжностни лица, както и правото на обществеността да ги получава."

На второ място Комитетът на министрите извежда принципа за **свободата да се критикуват държавата и държавните институции като такива**. "Държавата, правителството или всеки друг орган на изпълнителната, законодателната или съдебната власт могат да бъдат обект на критика в медиите. **Заради господстващото си положение, посочените институции в това свое качество не трябва да са обект на закрила в наказателното право срещу обида и клеветата. В случай обаче, че посочените институции се ползват от такава закрила, тя трябва да се прилага ограничително**, като във всички случаи се избягва използването ѝ за ограничаване свободата на критика. Физическите лица, представляващи посочените институции, продължават да се ползват от закрила в лично качество."

Тук е уместно да припомним какво казва в този смисъл българският Конституционен съд в своето тълкувателно решение № 7 от 4 юни 1996 г. по конституционно дело № 1 от 1996 г., съдия-докладчик Александър Арабаджиев: "... [Ц]енността на свободата на изразяване на мнения ... се свързва с възможността за свободни избори и за образуване на опозиция. Правото да се критикува едно правителство е основен показател за свободно и демократично общество."

В тази връзка са показателни решенията на Европейския съд по правата на човека по делата Чейлан¹ и Сюрек (№ 1)² срещу Турция, 1999 г., разгледани от Голямото отделение, в които се подчертава, че критиката срещу правителството като цяло е допустима в по-широки граници, отколкото срещу частни лица и дори срещу отделни политици. По принцип правителствата трябва да я толери-

¹ Ceylan v. Turkey

² Surek v. Turkey

рат и да се въздържат от прибегване до наказателно преследване, по-специално когато съществуват други разполагаеми средства да се отговори на неоправдани атаки или критика от страна на противниците им. Все пак, компетентните държавни органи могат да приемат в качеството си на гаранци на обществения ред мерки, включително и наказателноправни, за да реагират на подобни забележки по подходящ начин и без ексцес. Когато последните подбуждат насилие спрямо индивид, държавен служител или част от населението, държавните власти разполагат с по-широка свобода на преценка при разглеждане на необходимостта от намеса в свободата на изразяване. По делото Сюрек (№ 1) Съдът констатира, че публикуваните материали насаждат омраза, включително към поименно посочени лица, и внушават, че прибегването до насилие би било необходима и оправдана мярка за защита. Самият факт, че дадени информация или идеи обиждат, шокират или смущават, не е достатъчен да оправдае намесата, но в случая става дума за враждебна реч и възхвала на насилието. Поради това Съдът не намира нарушение на чл. 10. Обратно, по делото Чейлан Съдът не констатира да е било налице провокиране към насилие и приема, че с постановената присъда тази разпоредба е била нарушена. И в двата случая като релевантен фактор се отчита и тежестта на наложеното наказание.

В тази връзка както в декларацията, така и в практиката на Съда не се прави изключение по отношение на съдебната власт, при съобразяване на задълженията и отговорностите, които съпътстват свободата на разпространяване на информация и идеи по всички въпроси от обществен интерес. Така в решението си по делото Прагер и Обершлик срещу Австрия³, 1995 г., Съдът подчертава, че пресата е едно от средствата, посредством които политиките и обществеността могат да се уверяват дали съдиите изпълняват тежките си отговорности по начин, съответен на целта, лежаша в основата на поверената им задача. В решението си обаче, както и в това по делото Де Хайс и Гайселс срещу Белгия⁴, 1997 г., Съдът изтъква също така, че съдилищата трябва да се ползват с обществено доверие. В съответствие с това те трябва да бъдат защитени от деструктивни атаки, лишени от основание, особено предвид факта, че статутът на съдиите не им позволява да отговарят на критики.

С оглед на **обществения контрол върху отделни политически фигури и длъжностни лица**, в точки III и IV на Декларацията на Съвета на Европа от 2004 г. се казва: "Политическите фигури са взели предварително решение да спечелят доверието на обществото и са се съгласили да станат обект на обществено-политически дебати, поради което са и обект на строг обществен контрол и потенциално остра и открита обществена критика в медиите относно начина, по който са осъществявали или осъществяват своите функции. ... Длъжностните лица трябва да се съгласят, че ще бъдат обект на обществен контрол и критика, най-вече в медиите, относно начина, по който са осъществявали или осъществяват своите функции, доколкото това е необходимо за осигуряване на прозрачност и отговорно упражняване на техните функции."

³ Prager and Oberschlick v. Austria

⁴ De Haes and Gijssels v. Belgium

По-новите решения на Европейския съд по правата на човека по чл. 10 от ЕКПЧ потвърждават и доразвиват основополагащата му практика в този смисъл. Съдът последователно провежда утвърденото си разбиране, че политическите фигури предварително и съзнателно приемат факта, че ще бъдат обект на засилено обществено внимание и щателно наблюдение на всяко тяхно действие от страна на журналистите и на широката публика, поради което трябва да проявяват толерантност в по-голяма степен. Границите на допустимата критика са по-широки по отношение на политик, действащ в публичното си качество, отколкото по отношение на частно лице. Това се изтъква например по делата *Обершлик срещу Австрия* (№ 2)⁵, 1997 г., *Фелдек срещу Словакия*⁶, 2001 г., *Дичанд и др. срещу Австрия*⁷, 2002 г.; *Лопес Гомес да Силва срещу Португалия*⁸, 2000 г., *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt* срещу Австрия, 2002 г., *Scharsach* и *News Verlagsgesellschaft* срещу Австрия, 2003 г. В практиката си по въпроса Съдът подчертава също така, че това се отнася с особена сила за случаите, в които самият политик прави публични изявления, които предизвикват полемика и критика.

Що се отнася до длъжностните лица, пример е решението по делото *Тома срещу Люксембург*⁹, 2001 г., в което съдът формулира стандарта за допустимата по отношение на тях критика, когато действат в официалното си качество: "Границите на допустимата критика по отношение на държавните служители, действащи в това си качество, са по-широки отколкото за обикновения гражданин, както е и при политиците. Не може да се твърди обаче, че държавните служители съзнателно са се подложили на щателно наблюдение на всяка своя дума и действие в същата степен като политиците, и че по тази причина, когато става въпрос за критика на тяхното поведение, трябва да бъдат третирани наравно с последните."

Следващият момент в декларацията на СЕ е **свободата на сатирата**. Напомня се, че хумористичният и сатиричен жанр е обект на закрила по чл. 10 от Конвенцията и се подчертава, че той позволява в по-широки граници да се прибегва до преувеличение и дори провокация, при положение, че на обществеността не се поднасят подвеждащи факти.

Принципната допустимост в определена степен на преувеличение и провокация, дори и извън контекста на сатиричния жанр, се подчертава в редица решения на Европейския съд. Пример е делото *Прагер и Обершлик срещу Австрия*, на което Съдът неизменно се позовава в по-нататъшната си практика, макар и да не е намерил нарушение на чл. 10 при конкретните обстоятелства на случая. Така и по делото *Тома срещу Люксембург*, което касае повторено от жалбоподателя твърдение на негов колега-журналист, че по думите на добре осведомено лице само един от всичките служители в Комисията по лесовъдство и води не е корумпиран. В решенията си по делата *Обершлик* (№ 2) и *Лопес Гомес да Силва*

⁵ *Oberschlick v. Austria*, No. 2

⁶ *Feldek v. Slovakia*

⁷ *Dichand and Others v. Austria*

⁸ *Lopes Gomes Da Silva v. Portugal*

⁹ *Thoma v. Luxembourg*

Съдът отдава значение и на факта, че острият стил на санкционирани журналисти е бил провокиран от този на изказванията или статиите, дали повод за реакцията им, и особено на факта, че те са действали в съответствие с правилата, регулиращи журналистическата професия, като наред със статиите, за които са били санкционирани, са публикували и изявленията на самите политици, чиито възгледи са критикували. По делото Лопес Гомес да Силва се подчертава, че по този начин на читателите е дадена възможност да формират свое собствено мнение.

В тази връзка следва да се напомни също така, че в практиката си Европейският съд по правата на човека последователно приема, че чл. 10 защитава не само съдържанието на информацията и идеите, но и формата, в която се съобщават. Така, наред с много други, решенията по делата Обершлик (№ 2), Де Хайс и Гайселс, Фелдек.

На следващо място новата декларация на Съвета на Европа третира дължимата **защита на доброто име на политическите фигури и длъжностните лица**.

Една от легитимните цели, за които чл. 10, т. 2 позволява ограничаване на свободата на словото, е защитата на "репутацията или на правата на другите" и това несъмнено се отнася и за разглежданата категория лица, които следва да се ползват от защита срещу клеветнически или обидни твърдения.

В по-новата си практика Европейският съд е имал редица случаи да преценява баланса между тези охранени от Конвенцията интереси. По делото Обершлик (№ 2), както и в решенията си от 26 февруари 2002 г. по делата Дичанд и др. и *Krone Verlag GmbH & Co. KG* срещу Австрия той подчертава, че един политик без съмнение има право на защита на репутацията си, "дори и когато не действа като частно лице", но "изискванията на тази защита трябва да се поставят на везните срещу интересите на откритата дискусия по политически въпроси". Същото се изтъква и по делата Лопес Гомес да Силва и *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt*. По делото Дичанд и др. Съдът констатира, че издаденото от австрийските съдилища разпореждане жалбоподателите да оттеглят и да не повтарят в бъдеще публикуваните в пресата изявления по отношение на действащ политик, упреквайки го в недопустимо съчетаване на политическата му дейност и бизнеса му, са нарушили чл. 10, тъй като не са "необходими в едно демократично общество". Касае за въпрос, който може да повдигне обществена дискусия, дори и да не е налице правна пречка за подобно съчетаване.

Тук трябва да се припомни и последователно провежданото от Съда разграничение между фактически твърдения и оценъчни съждения. Последните по самото си естество не подлежат на доказване относно верността им, но и те трябва да имат достатъчна фактическа основа. По делото *Scharf and News Verlagsgesellschaft* Съдът отбелязва, че "в много случаи преценката дали определено изявление представлява оценъчно съждение или фактическо твърдение може да бъде трудна". Приема, че "разликата в крайна сметка е в степента на фактическа доказаност, която трябва да се установи".

По делото *Unabhängige Initiative Informationsvielfalt* правителството поддържа, че изразът "расистка агитация", употребен по отношение изявленията на политик,

е особено сериозен, тъй като съставлява упрек в извършване на престъпно деяние и е налице належаща обществена нужда да се предотврати безотговорното публикуване на толкова сериозни твърдения. Съдът не приема довода, че става дума за фактическо твърдение, което според правителството следва да бъде доказано, както в наказателното производство подлежи на доказване обвинението в престъплението "подбуждане на омраза". Той приема: "Степента на прецизност, с която компетентният съд установява основателността на едно обвинение, трудно може да се сравнява с онази, която трябва да съблюдава един журналист при изразяване на мнението си по въпрос от обществен интерес и по-специално при изразяване на мнението си във формата на оценъчно съждение". Съдът отново напомня, че подобно изразяване на мнение не може да бъде лишено от каквато и да е фактическа база, но намира, че случаят не е такъв.

Съдът не намира нарушение на чл. 10 ЕКПЧ по делото Фелдек, касаещо критика към новоназначения министър на културата във връзка с твърдяното му фашистко минало. Той не приема довода на правителството, че оценъчните съждения по принцип могат да бъдат считани за такива само ако са придружени от фактите, на които се основават. Необходимостта от връзка между оценъчно съждение и подкрепящите го факти варира в зависимост от конкретните обстоятелства по всеки случай. В разглеждания случай жалбоподателят се е основал на вече публикувана информация, че министърът е членувал във фашистка организация, което Съдът, противно на националните съдилища, намира за достатъчно подкрепящо употребения израз "фашистко минало", дори и да не са налице данни за конкретни действия, пропагандиращи фашистки идеали. Той отчита и отсъствието на констатирана от националните съдилища увреда на политическата кариера или професионалния или личен живот на засегнатия.

По делото Лопес Гомес да Силва националният съд е осъдил жалбоподателя, като е приел, че изразите "гротескен" "палячовски" и "вулгарен", използвани в редакционна статия по отношение на излъчения от Народната партия кандидат за изборите за градски съвет на Лисабон, са чисти обиди, които не се отнасят само за политическите му възгледи, а са насочени лично срещу него. Като отбелязва, че тези изрази със сигурност могат да се приемат за полемични, Съдът намира все пак, че не се касае за "безпричинна лична нападка", тъй като авторът ги е подкрепил с обективно обяснение. В решението се подчертава, че "политическите нападки често преливат в личната сфера – такива са рисковете на политиката и свободното обсъждане на идеи, които са гаранции за демократично общество". Предвид наличието на фактическа база и допустимостта на известна доза преувеличение и дори провокация, Съдът намира нарушение на чл. 10 от ЕКПЧ.

Обратно, в решението на Голямото отделение на Съда по делото Перна срещу Италия¹⁰, 2003 г., не се констатира нарушение на чл. 10, тъй като спорната статия е отправяла ясното и недвусмислено послание, че прокурорът Казели съзнателно е злоупотребил с правомощията си в конкретно посочени обстоятелства във връзка с обвинението срещу г-н Андреоти, без авторът в който и да било момент да се е опитал да докаже, че прокурорът действително е имал твърдяното конкретно поведение.

¹⁰ Perna v. Italy

По повод закрилата на репутацията на политическите фигури и длъжностните лица Декларацията на Съвета на Европа формулира принципа, че **"политическите фигури не трябва да се ползват с по-голяма защита на доброто си име и повече права от останалите индивиди**, поради което не бива да се налагат по-строги санкции съгласно националното законодателство на медиите, когато последните критикуват политическите фигури". Същият принцип трябва да се **отнася и до длъжностните лица, като "отклонения трябва да се разрешават единствено когато се окажат строго необходими за осигуряване на възможност на длъжностните лица да изпълняват по подходящ начин своите функции"**.

На седмо място новоприетата декларация очертава особеностите на **закрилата на личния живот на политическите фигури и длъжностните лица**. Припомня се, че той е защитен по чл. 8 от Конвенцията срещу репортажи в медиите. "Независимо от това обаче, информацията относно техния личен живот може да се разпространява, когато същата е от пряк обществен интерес относно начина, по който те са осъществявали или осъществяват своите функции, при съобразяване с потребността да се избегне ненужно увреждане на трети лица. В случай че политически фигури и длъжностни лица привличат общественото внимание към определени аспекти от личния си живот, медиите имат право да упражняват контрол над посочените аспекти."

В практиката си през последните години Европейският съд по правата на човека е разгледал различни случаи, в които намеса при упражняване правото на изразяване е била оправдавана със закрила на личния живот на политици и длъжностни лица. Така по делото Де Хайс и Гайселс критикуваните от журналистите магистрати са се оплакали пред националните съдилища, че спорната публикация не само е засегнала честта им, като ги е обвинила в пристрастност и малодушие, но съставлява и недопустима намеса в личния живот на онези от тях, които авторите са обвинили в определени крайно десни политически симпатии. Съдът приема, че наложеното на журналистите наказание е оправдано що се отнася до изводите за такива политически пристрастия, основани на миналото на бащата на един от критикуваните съдии – "неприемливо е някой да бъде укоряван за нещо, което касае член на семейството му". С това изключение Съдът намира намесата на държавните власти за нарушаваща чл. 10 от ЕКПЧ, тъй като се касае за оценъчни съждения, чиято верност по определение не се поддава на доказване и които в случая не са били лишени от фактическа основа.

По делото Тамер срещу Естония¹¹, 2001, Съдът е разгледал санкционирането на журналист за употребените изрази *abielulohkuja* (човек, който разваля чужд брак) и *rongaeta* (небрежна майка, която изоставя детето си) по адрес на г-жа Лаанару – съпруга на бивш естонски министър, доскоро също работила за правителството. Съдът отбелязва, че въпросните забележки са свързани с аспекти от личния живот на засегнатата, които самата тя е направила публично достояние в мемоарите си, написани в качеството ѝ на частно лице. Той обаче намира, че жалбоподателят е могъл да критикува действията ѝ и без да прибегва до по-

¹¹ Tammer v. Estonia

добни обидни изрази. Страните по делото са спорели доколко г-жа Лаанару е публична фигура. По този въпрос Съдът отбелязва, че тя е напуснала работата си за правителството предната година и въпреки продължаващата ѝ ангажираност в партийна работа не е установено използването на спорните изрази по отношение на личния ѝ живот да е било оправдано от съображения за обществен интерес, нито те да са се отнасяли до въпрос от всеобщо значение. Не е установено, по-специално, личният ѝ живот да е бил сред въпросите, които са засягали обществеността по времето на спорната публикация. Поради това Съдът заключава, че забележките на жалбоподателя трудно могат да се разглеждат като обслужващи обществен интерес. Като отчита и ограничения размер на наложената глоба, Съдът не намира нарушение на чл. 10 от ЕКПЧ.

По делото *Krone Verlag GmbH & Co.Kg* компанията-жалбоподател е понесла отговорност за отправената срещу политик критика, че част от доходите му са придобити по незаконен начин, и по-специално за поместването и на фотографията му. Съдът намира, че предметът на публикацията "без съмнение е въпрос от обществен интерес, който не попада изцяло в личната сфера". По отношение на снимката Съдът отдава особено значение на обстоятелството, че тя не разкрива никакви подробности от личния живот на политика. Поради това той констатира нарушение на чл. 10.

Най-после в Декларацията на Съвета на Европа се поставя акцент върху **средствата за правна защита на политиците и длъжностните лица срещу нарушения от страна на медиите**. Точният текст гласи: "На политическите фигури и длъжностните лица трябва да се осигури **достъп единствено до онези средства за правна защита срещу медиите, с които разполагат и частните физически лица**, в случай на нарушение на правата им от медиите. **Обезщетенията за вреди и глобите за обида или клеветата трябва да се намират в разумно съотношение с нарушените права или увреденото добро име на лицата**, при съобразяване на възможните последици и подходящите средства за доброволно уреждане на споровете, предоставени от медиите и приети от засегнатите лица. Обидата или клеветата в медиите не трябва да се наказват с лишаване от свобода, освен ако последното, имайки предвид тежестта на нарушението, съставлява строго необходимо и съразмерно наказание, особено ако и други основни права са били сериозно накърнени от обидни или клеветнически твърдения в медиите, като например враждебна реч."

В тази връзка следва да се напомни, че в практиката си Европейският съд винаги е приемал естеството и тежестта на наложеното наказание за фактори, които трябва да се вземат предвид при преценката за пропорционалността на осъществената намеса в упражняване на свободата на словото (например споменатите решения по делата *Чейлан*, *Тамер* и *Перна*).

С чувство на удовлетворение може да се изпълни всеки български юрист, ако сравни позицията на Комитета на министрите на Съвета на Европа от 21 януари 2004 г. и становището на българския Конституционен съд по споменатото дело № 1 от 1996 г. Приетото с единодушие решение на Конституционния съд гласи: "*От гледна точка на ценността на правото да се изразява мнение за*

свободата на политическия дебат – като част от публичната дискусия, изказванията, които засягат дейността на държавните органи или съставляват критика на политически фигури, държавни служители или правителството, заслужават по-високо ниво на защита. Оттук може да се заключи, че държавната власт като цяло, както и политическите фигури и държавните служители могат да бъдат подложени на обществена критика на ниво, по-високо от то-ва, на което са подложени частни лица."

В последните години бяха извършени и изменения в приложимото българско законодателство, с които се направи важна стъпка към съблюдаване на очертаните по-горе стандарти.

От друга страна не може да не се отбележи, че в Наказателния кодекс продължават да съществуват квалифицираните състави за обида и клевета на длъжностни лица и представители на обществеността при или по повод изпълнение на службата или функциите им (чл. 148), както и твърде високи размери на предвидените имуществени санкции.

Показателни са и данните от второто проучване на заведените дела за обида и клевета срещу журналисти, редактори и издатели, което Българският хелзински комитет (БХК) извърши през февруари и март 2003 г.¹² БХК констатира, че от разгледаните 131 съдебни производства 70 са наказателни дела, а 61 – граждански. 65 са делата за клевета, 7 са за обида, а 59 са за обида и клевета. Най-често обект на съдебно преследване за обида и клевета стават автори на материали, разкриващи случаи на корупция или лошо управление. Най-често тъжители или граждански ищци са държавни и общински служители. 53 от делата се водят от държавни и общински служители, което представлява 42% от общия брой на тъжителите и гражданските ищци. 9 от всички дела са образувани по тъжби или жалби на политици, 37 – на бизнесмени, 33 – на други лица. Въпреки че не са събирани данни за приключилите дела срещу журналисти, от големия брой оправдателни присъди, установени от изследването, от резултатите от предишното (2001 г.) изследване на БХК за делата срещу журналисти за обида и клевета, както и от статистическите данни за годишно образуваните наказателни производства за обида и клевета и броя на осъдените лица (не само журналисти), се прави изводът, че само малка част от делата завършват с окончателно осъждане на журналистите.

От проведеното изследване, при съпоставяне и с данните от предишното изследване през 2001 г., БХК прави, наред с други, и изводите, че се наблюдава увеличение на броя на установените през 2003 г. съдебни дела за обида и клевета срещу журналисти в сравнение с данните за 2001 г.; че търсенето на наказателна отговорност продължава да е предпочитаният вид средство за защита от обида и клевета; че най-често делата за обида и клевета се водят по повод материали, свързани с разследване на лошо управление или корупция; че процентът на успех при съдебното преследване е нисък; че въпреки невъзможността да бъде дадена оценка на успеха на всички дела за обида и клевета, наличните данни сочат, че като цяло налаганите обезщетения и глоби са в разумен размер;

¹² Подробности за проекта, в рамките на който е извършено изследването, резултатите и изводите от него са публикувани на страницата на БХК в Интернет www.bghelsinki.org, от където са взети изложените тук данни и изводи.

че като цяло производството по разглеждане на делата за обида и клевета е бавно, което води до прекратяване на част от наказателните дела поради изтичане на абсолютната тригодишна погасителна давност.

В последните дни на февруари се появи и Годишният доклад на Американския департамент за това как по света се спазват правата на човека. В раздела за България важна част от доклада е посветена на състоянието на свободата на словото и на медиите. Посочва се, че правителството е упражнило недопустим натиск върху някои медии и се е опитало да прокара медиен закон, който да дава на мнозинството значително преимущество в държавните БНТ и БНР. Неадекватността на сега съществуващото законодателство също прави уязвими държавните медии от натиск от правителството, се посочва в документа. Той се позовава и на местни убеждения, че прокурори често сплашват журналисти, които критикуват съдебната система.

Summary

New Confirmation of the Principles of Free Political Debate in the Media and Some Examples of the Recent Jurisprudence of the European Court of Human Rights

Vassil Chobanov, Lawyer and Journalist

The article comments on the Declaration of the Council of Europe on Freedom of Political Debate in the Media adopted by the Committee of Ministers on 21 January 2004. It also makes a review of the recent jurisprudence of the European Court of Human Rights in this field.

The author outlines some provisions of Bulgarian legislation as well as practices that could raise a problem of conformity with the principles stated in the Declaration and/or formulated in the European Court's case-law in relation to the spread of information concerning political representatives or civil servants.

СЪДЕБНА ПРАКТИКА

РЕШЕНИЯ НА БЪЛГАРСКИ СЪДИЛИЩА

Мотиви по н.о.х.д. № 1421 по описа на Софийски районен съд, Наказателна колегия, 22 състав, за 2001 г.

(със съкращения)¹

Обвинението е повдигнато от С. районна прокуратура (СРП) против И.О. и М.И. за това, че на (...) в гр. С. (...), по време на поклонение пред паметника на Христо Ботев, в съучастие, като съизвършители, извършили непристойни действия, грубо нарушаващи обществения ред и изразяващи явно неуважение към обществото – издигнали лозунг с надпис "Вън, натовци", като буквата "О" била направена във вид на свастика (емблемата на НАТО е видоизменена във вид на пречупен хитлеристки кръст), като деянието по своето съдържание се от-личава с изключителна дързост – престъпление по чл. 325, ал. 2 във вр. с ал. 1 във вр. с чл. 20, ал. 2 от НК.

В съдебно заседание представителят на СРП поддържа обвинението срещу двамата подсъдими, като твърди, че с оглед събраните по делото доказателства същото е доказано по несъмнен начин. Пледира, че е безспорно установено, че подсъдимите О. и И. са държали транспаранта – веществено доказателство по делото, с цел той да бъде възприет от присъстващите лица. Поддържа, че съзнавайки отрицателния характер на нацистката идеология и практика и използвайки символиката на нацизма, подсъдимите са целели да скандализират обществеността, свързвайки емоционалния заряд на нацистката символика с тази на организацията, към членство в която се стреми България. Поддържа, че подсъдимите са действали в нарушение на Закона за събранията, митингите и манифестациите, който определя реда за организиране и провеждане на подобни прояви, т.е. реда, по който гражданите и в частност подсъдимите могат свободно да изразяват гражданската си позиция, и не са се подчинили на изрично разпореждане на полицията за снемане на транспаранта. (...)

Подсъдимият И.О. разбира в какво е обвинен, не се признава за виновен по така повдигнатото обвинение, като счита, че извършеното от него не представлява хулиганство и дава подробни обяснения по делото. (...) Твърди, че разрешение от общината за провеждане на мероприятиято не е искано, тъй като това е било традиционно полагане на цветя и е било израз на правото на всеки гражданин да изкаже признателност пред загиналите герои. Твърди, че заедно с подсъдимия М.И. разпънали транспаранта преди идването на официалните лица,

---

¹ Съкращенията в текстовете на решенията са отбелязани с (...) – Б. ред.

с цел същият да бъде видян от насъбралото се множество. Поддържа, че целта им била да изразят протеста си срещу действията на военната структура НАТО, извършени в Югославия, като по този начин се ползвали от конституционното си право да изразяват писмено или със слово гражданската си позиция. (...) Твърди, че транспарантът е бил донесен от друго лице, но е бил държан през цялото време от него и от подсъдимия И. Поддържа, че към момента на задържането им транспарантът е бил вече прибран. Моли съда да бъде оправдан.

Защитата на подсъдимия О. твърди, че е налице неяснота в обвинителната теза, съдържаща се в обвинителния акт, тъй като в обстоятелствената част на същия се твърдяло, че възмущение в обществото било предизвикано от отказа на подсъдимите да изпълнят полицейско предупреждение да свалят транспаранта, а в диспозитива се сочело, че възмущение предизвикало издигането на транспаранта. (...) По отношение на повдигнатото обвинение за престъпление по чл. 325, ал. 2 от НК пледира, че издигането на транспарант пред политически фигури не е непристойно действие, а израз на конституционно право, в подкрепа на което сочи тълкуване, съдържащо се в решение по конституционно дело № 1 от 1996 г., както и практика на Европейския съд по правата на човека. По отношение на издигането на символа на нацистката свастика твърди, че същото не представлява пронацистка или пронатовска пропаганда, като ангажира доказателства в подкрепа на антинацистките убеждения на подсъдимите. Твърди, че неизпълнението на полицейско разпореждане е основание за ангажиране на административнонаказателна отговорност, а не е непристойно действие, грубо нарушаващо обществения ред и спокойствие, и че същото не е отразено в заповедите за задържане на подсъдимите. Пледира, че по делото не са събрани каквито и да било доказателства относно това дали подсъдимите са упражнявали физическо насилие, обиждали са или са влизали в разпра с някого, както и че са скандализирали обществото, за да е налице хулиганство по см. на чл. 325 от НК. Моли подзащитният му и подсъдимият И. да бъдат признати за невиновни и да бъдат оправдани, тъй като са упражнили свое конституционно право, което не е довело до общественоопасни последици.

Подсъдимият М.И. разбира в какво е обвинен, не се признава за виновен и дава подробни обяснения по така повдигнатото обвинение. Твърди, че заедно с други граждани е отишъл пред паметника на Христо Ботев (...) с намерение да поднесат цветя и спонтанно издигнали транспаранта с надпис "Вън, натовци". Твърди, че освен издигането на транспаранта, други действия от тяхна страна не е имало. Поддържа, че протестът им е бил подкрепен и от други граждани. Твърди, че по време на мероприятията към тях са били отправяни предупреждения от страна на служители на полицията да свалят транспаранта, на които подсъдимите не са се подчинили. Твърди, че същият е бил свален малко преди края на церемонията, след което подсъдимите са били задържани от органите на полицията. Моли съда да бъде оправдан.

Защитата на подсъдимия И. пледира, че изразените от подсъдимите на публично място антинатовски виждания не представляват хулиганство, а обвиненията за извършване на деянието с изключителна дързост намира за неоснователни, немотивирани и неправилни. Твърди, че за да е налице по-тежко квалифицираният състав практиката изисква в много груба форма да се засягат интересите на обществото или на личността и тези действия упорито да не се прекратяват, да изразяват пренебрежително отношение към реда и да носят белезите на гру-

бо нахалство и оскърбление, каквито не са били действията на подсъдимите. Пледира, че действията им не са били неправомерни, липсвал е какъвто и да било израз на ругатни, буйства и невъздържаност. Твърди, че с тези си действия двамата подсъдими са изразили основно тяхно право, дадено им от Конституцията, а именно да изразяват своето мнение писмено или чрез слово, гарантирано от Конституцията и Конвенцията за правата на човека и основните свободи. Моли съда да признае подсъдимите за невиновни на основание чл. 21, ал. 1, т. 1 от НПК, а именно липса на извършено престъпление.

Съдът, като прецени събраните по делото доказателства, доводите и възраженията на страните по реда на чл.16 и 17 НПК, намира за установено следното:

ОТ ФАКТИЧЕСКА СТРАНА:

(...) На (...) подсъдимите О. и И., придружени от свид. С. и З., се отправили (...) към паметника на Христо Ботев (...) с цел да поднесат цветя на паметника и да вземат участие в организираното там мероприятие. По-късно към тях се присъединил и свид. И. Със себе си носели националното знаме (...) и транспарант с надпис "Вън, натовци", като в буквата "О" било вписано художествено изображение на пречупен кръст – краищата на емблемата на международната организация били представени близки до хитлеристка свастика. Транспарантът бил донесен същия ден от свид. С. и при пристигането на групата пред паметника на Христо Ботев същият бил разпънат от подсъдимите О. и И., с цел да бъде видян от пристигащите на тържеството граждани. Двата подсъдими държали транспаранта за дървени дръжки и го били издигнали високо над множеството. Подсъдимите били застанали в ляво от паметника, а свид. С., З. и И. – вдясно от разпънатия транспарант. Вдясно от групата били разположени военни части, непосредствено зад тях се намирала тревна площ, а зад нея били застанали други граждани. Към 11.00 ч. към тържеството се присъединили и официални лица.

Около 15-20 минути след началото на церемонията, към подсъдимите се отправили свид. Ц. – началник сектор "Охранителна полиция" при СДВР и ръководител обща охрана и лейт. Т., началник на охраната на мероприятието. Същите разпоредили на подсъдимите О. и И. да свалят издигнатия транспарант, на което подсъдимите отвърнали, че са дошли на тържеството да изразят свое конституционно право и на това основание отказали да изпълнят разпореждането. След неустановено по делото време свид. Ц. отправил повторно разпореждане към подсъдимите да свалят транспаранта, което също не било изпълнено. Свид. Ц. направил опит да поеме дясната ръкохватка на транспаранта от подсъдимия И., но опитът му бил осуетен от намиращ се наблизо гражданин, с неустановена по делото самоличност. Действията на подсъдимите предизвикали противоречиви реакции сред насъбралото се множество, като някои от присъстващите граждани се опитали да защитят подсъдимите, а други отправили упреци към тях по повод издигнатия транспарант.

За кратко време по време на церемонията, подсъдимият И. отстъпил мястото си на свид. И., с цел да поиска от неустановено по делото лице знаме с лика на Христо Ботев, но след това продължил да държи транспаранта. Същият бил свален и прибран от подсъдимите непосредствено преди края на церемонията. (...)

ПО ДОКАЗАТЕЛСТВАТА:

Така изложената фактическа обстановка съдът прие за безспорно установена въз основа на събраните по делото гласни и писмени доказателства и доказателствени средства (...)

ОТ ПРАВНА СТРАНА:

Подсъдимите О. и И. са привлечени под наказателна отговорност за престъпление по чл. 325, ал. 2 във вр. с ал. 1 във вр. с чл. 20, ал. 2 от НК. Нормата на чл. 325, ал. 2 от НК представлява специален, по-тежко квалифициран състав на този по ал. 1 и като такава е препращаща. Следователно, за да се изследва дали е съставомерно деяние по чл. 325, ал. 2 от НК, следва най-напред да се изясни съдържа ли то всички признаци от обективна и субективна страна на основния състав по ал. 1 и в допълнение – дали е квалифициращият признак, съдържащ се в разпоредбата на чл. 325, ал. 2, пр. 4 от НК, а именно проявена изключителна дързост.

Основен признак на обективната страна на деянието, инкриминирано по основния състав на чл. 325 от НК, е неговото изпълнително деяние, състоящо се в извършване на непристойни действия. Дали действието е непристойно, следва да се определи от естеството, съдържанието, времето, мястото и начина на извършването му. Наред с това, константната практика на съдилищата у нас приема, че непристойни действия са онези, които са безсрамни, които са израз на ругатни, буйство, невъзпитаност и други скандализиращи обществото действия.

В конкретния случай, от събраните по делото гласни и писмени доказателства и доказателствени средства по безспорен начин беше установено, че действията на подсъдимите О. и И., за които същите са подведени под наказателна отговорност, са се изразили в издигане на транспарант с надпис "Вън, натовци", като в буквата "О" е било вписано художествено изображение на пречупен кръст. Горепосочените действия подсъдимите извършили през деня, около 11.00 ч., на тържество пред паметника на Христо Ботев (...). Не се установи тези действия да са били съпроводени с ругатни, буйство, сблъсъци с останалите присъствали на мероприятиято граждани или с органите на полицията. Следователно, съдът намира, че действията на подсъдимите по издигане и държане на транспаранта не следва да бъдат окачествени като непристойни и като такива грубо нарушаващи обществения ред и изразяващи явно неуважение към обществото.

Действително, установи се, че подсъдимите не са изпълнили на два пъти разпореждане на органите на полицията. Това деяние обаче е несъставомерно по чл. 325, ал. 1 и 2 от НК, тъй като от обективна страна съставът на престъплението хулиганство може да се осъществи единствено чрез действие. Неизпълнението на полицейско разпореждане може да бъде основание за ангажиране на административнонаказателната отговорност на О. и И., но същата не е предмет на настоящото производство и не се реализира по този ред.

Съдът намира, че и издигането на транспарант с горепосоченото съдържание, както и издигането на какъвто и да било протестен лозунг, не представлява съставомерно деяние по чл. 325, ал. 1 от НК и в този смисъл и по ал. 2 на същия текст.

Съдът намира, че подобно действие е израз на конституционно изразеното в чл. 39, ал. 1 от Конституцията на Република България и гарантирано от Конституцията право на всеки гражданин да изразява мнение чрез различни изразни средства. Обстоятелството, че с действията си подсъдимите са предизвикали противоречиви реакции от страна на присъстващите граждани, както и това, че изразеното мнение, посредством надпис върху издигнатия от тях транспарант, е възможно да е било в противоречие с преобладаващото обществено мнение и да е скандализирило определена група хора с оглед историческата обремененост на вградения в надписа символ, не дава основание да се приеме, че действията им излизат извън рамките на конституционно прогласеното право на свобода на мнение.

Изрично това е посочено и в Решение № 7 от 04.06.1996 г. по Конституционно дело № 1/96 г., даващо задължително тълкуване на разпоредбите на чл. 39, 40 и 41 от Конституцията, където се посочва, че Конституцията гарантира и защитава свободата да се отстоява мнение и то да се прави достойно на останалите както като лично поведение, така и като социален процес, независимо от съдържанието на мнението. Нещо повече, посочва се, че правото свободно да се изразява мнение обхваща всички средства, които "пренасят" или разпространяват мнения, идеи или информация, независимо от съдържанието или от способността за "пренасяне" и това следва от пряката връзка на така прокламираното право с редица други основни права на личността и конституционни принципи, каквито са достойнството на човешката личност (чл. 4, ал. 2), свободата на мисълта и свободата на съвестта (чл. 37, ал. 1) и политическият плурализъм (чл. 11, ал. 1).

Наред с разпоредбата на чл. 39, ал. 1 от Конституцията, правото на свобода на словото и в частност на свободно изразяване на мнение е прокламирано и в чл. 10, ал. 1 от Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи. Конвенцията е ратифицирана със закон, приет от Народното събрание на 31 юли 1992 г., обн., ДВ, бр. 66 от 1992 г., в сила за Република България от 7 септември 1992 г. и на основание чл. 5, ал. 4 от Конституцията представлява част от вътрешното ни законодателство. Досежно съдържанието и границите на свободата на словото, прокламирани в чл. 10, ал. 1 от Конвенцията, Европейският съд по правата на човека е имал възможността многократно да се произнася и в този смисъл е налице константна съдебна практика. Така по делото Хендисайд срещу Обединеното кралство от 1976 г. се сочи, че свободата на словото следва да се прилага не само към "информация" или "идеи", които се възприемат благосклонно или на които се гледа като на безвредни или с безразличие, но също и към такива, които засягат, шокират или смушават държавата или която и да е част от населението. По делото Мюлер и други срещу Швейцария е изяснено, че правото на художествено изразяване се включва в съдържанието на прокламираното в чл. 10, ал. 1 от ЕКЗПЧОС право на свобода на словото, а по делото Обершлик срещу Австрия от 1991 г. съдът намира, че посочената разпоредба защитава не само съществуването на изразените идеи и информация, но също така и формата, в която са предадени.

Водим от горното, съдът намира, че издигането на транспарант от подсъдимите О. и И. с надпис "Вън, натовци", като в буквата "О" било вписано художествено изображение на пречупен кръст, пред широк кръг граждани е израз на конституционно прогласеното в разпоредбата на чл. 39, ал. 1 от Конституцията

и доразвито в разпоредбата на чл. 10 от ЕКЗПЧОС право на свобода на мнението и същото не излиза извън границите, определени в чл. 39, ал. 2 от Конституцията.

Доколкото именно установеният с разпоредбите на Конституцията и законите правов ред осигурява нормално спокойствие и възможност да се упражняват съответните граждански права и в този смисъл изгражда понятието за обществен ред в Република България, видно и от редакцията на чл. 10 от НК, съдът намира, че упражняването на права, прогласени и гарантирани от основния закон на страната, каквото е и това по чл. 39, ал. 1, не може да представлява грубо нарушаване на обществения ред и израз на явно неуважение към обществото. Поради това, съдът намира, че от обективна страна подсъдимите О. и И. не са осъществили състава на престъплението, инкриминирано по чл. 325, ал. 1 от НК.

Предвид горното, съдът намира, че от липсата на който и да е признак от обективна страна на деянието по основния състав на престъплението, предназначен да запълни състава на препращащата норма на квалифицирания състав по чл. 325, ал. 2 от НК, следва и несъставомерността на деянието от обективна страна и по този текст.

Наред с това, следва да се отбележи, че за да е налице изключителна дързост при извършване на деянието, което е посочено като по-тежко квалифициращ признак от обективна страна на деянието от страна на обвинението, константната съдебна практика приема, че е необходимо в много груба форма да се засягат интересите на обществото или личността, които упорито да не се прекратяват, да изразяват пренебрежително отношение към обществения ред или към други обществени или лични интереси, както и да изразяват грубо нахалство или тежко оскърбление. В тази връзка, настоящият състав намира, че изразяването на мнение, различаващо се от широкото обществено мнение или от насоките на държавна политика, пред политически фигури ни най-малко не дава основание да бъде квалифицирано като хулиганство, извършено с изключителна дързост. Нещо повече, Европейският съд неколккратно е имал повод да се произнесе, включително и в цитираното по-горе решение Обершлик срещу Австрия, че свободата на словото включва и свобода на политическия дебат и в този смисъл границите на допустимата критика към политиците, действащи в качеството на политически фигури, са далеч по-широки отколкото тези, спрямо обикновените граждани. Подобно тълкуване кореспондира и с прогласения в чл. 11, ал. 1 от Конституцията принцип на политически плурализъм и изрично регламентираната в ал. 2 на същия текст недопустимост на монополизиране на политическата сфера.

Поради изложеното, съдът прие, че с действията се подсъдимите О. и И. са упражнили свое конституционно право, прогласено в чл. 39, ал. 1 от Конституцията, и това в никакъв случай не може да обоснове подвеждането им под наказателна отговорност за престъпление по чл. 325, ал. 2 от НК.

Водим от горното, Съдът прие, че подсъдимите О. и И. не са осъществили състава на престъпление по чл. 325, ал. 2 от НК от обективна страна, което прави безпредметно обсъждането на субективната страна на деянието.

Поради изложените съображения, съдът призна подсъдимите И.О. и М.И. за невиновни и на основание чл. 302 от НПК изцяло ги оправда по повдигнатото им обвинение за престъпление по чл. 325, ал. 2 от НК. (...) ²

---

² Присъдата е атакувана, потвърдена е и е влязла в сила.

Мотиви по н.ч.х.д. № 268 по описа на Софийски районен съд, Наказателна колегия, 1 състав, за 2003 г.

(със съкращения)

Производството е образувано по тѣжба от А.П. срещу Е.С. за извършено престѣпление по чл. 148, ал. 2, пр. 1 вр. ал. 1, т. 2 вр. чл. 147, ал. 1, пр. 2 от НК за това, че (...) в интервю със заглавие "Дадох на съвета 105 документа", публикувано във вестник "Д. т." (...), заявил : "Просто този човек (Г.Ц. (...)) е бил рекетиран и ограбен от А.П. (...). Вместо да се вземе отношение по жалбата на Ц., без тя да се проверява, му е било заведено дело за набедяване и той е лежал няколко месеца в ареста", с което приписал на тѣжителя престѣпления от общ характер по чл. 198-199 НК и по чл. 213а-214 НК, чрез печатно издание.

В отговора си по реда на чл. 253, ал. 3 НПК подсѣдимият С. заявява, че не е извършил престѣплението, в което е обвинен. Посочва, че публикуваният материал се отнася до документите, които е предал на министѣра на правосѣдието, и в него се преразказва в най-общ вид съдържанието на тези документи. Тези си действия подсѣдимият не счита за неправомерни. По отношение изречението "Вместо да се вземе отношение по жалбата на Ц., без тя да се проверява, му е било заведено дело за набедяване и той е лежал няколко месеца в ареста" твърди, че то не се отнася до тѣжителя и не засяга честта и достойнството му. Поради това моли да бѣде оправдан по повдигнатото обвинение, а предявеният срещу него граждански иск да бѣде отхвърлен.

Преди даване ход на съдебното следствие съдът е приел за съвместно разглеждане в наказателния процес предявения от тѣжителя П. срещу подсѣдимия С. граждански иск (...).

В съдебно заседание поверениците на частния тѣжител твърдят, че по несъмнен начин по делото е установена фактичката обстановка, изложена в тѣжбата. Считаат, че инкриминираните твърдения са клеветнически и неверни и подсѣдимият без да направи необходимата проверка ги е направил достояние на широка част от обществото, присвоявайки си правото да бѣде съдник на другите. Поддържат, че от показанията на св. Ц. се установява, че този свидетел не е имал никакви отношения с подсѣдимия и изложените факти в "Обясненията на Г.Ц.", на които се е позовал подсѣдимият в журналистическия материал, не са верни. Излагат доводи, че така е засегнато достойнството и честта на тѣжителя като общественик и член на ръководството на различни обществени и спортни организации. Обосновават, че за него са настъпили тежки последици, тѣй като след публикацията някои от бизнес партньорите му преустановили отношенията си с него и от това той претърпял финансови загуби. Като неимуществена вреда посочват факта, че след публикацията обществото останало с убеждението, че тѣжителят се занимава с грабежи и рекет, а това не кореспондира на високото му обществено и служебно положение. Поради това поверениците считат, че гражданският иск е доказан по основание и размер. Молят подсѣдимият да бѣде

признат за виновен, като му бъде определено наказание глоба над средния размер и обществено порицание.

Подсъдимият не дава обяснения, заявява, че поддържа изложеното в писменния си отговор по обвинението. В последната си дума посочва, че не се признава за виновен.

Защитникът на подсъдимия пледира, че подзащитният ѝ не е извършил престъплението, за което е обвинен. Относно изречението "Вместо да се вземе отношение по жалбата на Ц., без тя да се проверява, му е било заведено дело за набедяване и той е лежал няколко месеца в ареста", изразява становище, че доколкото не визира изобщо тъжителя, то не може да се третира като твърдение, уронващо честта или достойнството му. Поради това го определя като негоден предмет на клеветата, за който подсъдимият не може да носи наказателна отговорност. По отношение на втория израз : "Просто този човек е бил рекетиран и ограбен от А.П. (...)" излага доводи, че така подсъдимият е резюмирал добросъвестно съдържанието на документа, озаглавен "Обяснения от Г.Ц.", който вече е бил предаден на министър (...). Затова поддържа, че личността на тъжителя не е предмет на интервюто, което изобщо не съдържа собствени твърдения на подсъдимия. Подчертава, че подзащитният ѝ носи доказателствена тежест само дотолкова, доколкото следва да установи, че наистина разполага с документа, чието съдържание е предадено в интервюто, а това той е доказал. Независимо от липсата на обективна страна, заявява, че дори да се приеме, че св. Ц. не е автор на документа, чието съдържание е пресъздадено в интервюто, подсъдимият попада в хипотезата на грешката, защото нито изложението, нито личните данни и подписът са могли да предизвикат съмнение в автентичността на документа. В заключение поддържа, че не може да се ангажира нито наказателната, нито гражданската отговорност на подсъдимия и моли съдът да постанови оправдателна присъда и да присъди на подсъдимия направените разноски.

Съдът, след като прецени събраните по делото доказателства и взе предвид становищата и възраженията на страните, намира за установено следното от фактическа и правна страна:

На (...) подсъдимият дава интервю за вестник "Т.", в което отговоря на въпросите на журналистката М.В. Поводът за разговора е разяснен от журналистката непосредствено преди началото на интервюто в обособена графично част (в каре). Съобщава се, че предишния ден подсъдимият С. е занесъл на министър (...) документи, подкрепящи обвиненията му срещу главния прокурор (...). Тези документи всъщност били предназначени за Висшия съдебен съвет (ВСС), който бил поискал от С. "доказателства за скандалните му твърдения".

Целият материал е озаглавен "Е.С.: Дадох на Съвета 105 документа".

Разговорът започва с въпроса на журналистката В.: "Г-н С., вие като че ли съзнателно се стремите да избегнете публичност този път?". Подсъдимият отговоря : "Да, така е. Не бих искал ВСС да остане с впечатление, че се мъча да упражня натиск върху него. Нека си взимат решенията сами. Занесох на министъра 105 броя документи, свързани с текстовете в моето писмо и с няколко допълнителни случая, за които получих информация междувременно".

На въпроса кои са допълнителните случаи подсъдимият отговоря, че един от тях е "предисторията на случая с (...) прокурорка[та] В.С. или по-точно с обвиняемия по нейното дело Г.Ц." и от документите, които предавал на министъра

(...), се изяснявало "защо са се опитали да скрият този случай". След това журналистката В. иска обяснение защо е станало така. Подсъдимият отвърща: "Просто защото този човек е бил рекетиран и ограбен от А.П. (...). Вместо да се вземе отношение по жалбата на Ц., без тя да се проверява, му е било заведено дело за набедяване и той е лежал няколко месеца в ареста."

Подсъдимият твърди, че представя документи и за друг случай (...), който не бил разследван (...).

В края на интервюто подсъдимият С. казва, че се надява ВСС да проведе специално заседание, на което да се запознае с доказателствата под опис и да вземе решение.

Един от документите, представен от подсъдимия на министъра на правосъдието (...) в ксерокопие, е озаглавен "Обяснения от Г.Ц." и съдържа 7 страници печатен текст. Непосредствено под титулната част на документа се съдържат данни за самоличността на Г.Ц., а изложението започва с биографична информация за образованието му, трудовия му стаж, търговската му дейност с участие в различни търговски дружества и за придобито от него имущество. Посочените лични и биографични данни на Г.Ц. са верни.

По-нататък в "Обясненията" в граматическата форма на първо лице, единствено число, от името на Г.Ц., се разказва, че предприятията на Ц. до (...) г. имали положителни финансови резултати, но междувременно (...) едно от тях имало дължник за голяма сума пари по договор за продажба (...) – фирма "Д.", чийто собственик заплашвал Ц., че ако не престане да си търси парите, ще има сериозни проблеми с НСБОП. По този повод се твърди, че Ц. се срещнал с А.П., от когото търсел защита като от бивш служител на МВР (...). Посочва се, че П. принудил собственика на фирмата дължник да подпише 10 бр. записи на заповед в полза на ЗК "Л.С.", в която имал влияние, и по същото време накарал Ц. да му подпише разписки за получени суми от тази застрахователна компания. Дължникът бил прехвърлил на името на Ц. за погасяване на дълга си л.а. Мерцедес с фактурна стойност 700 000 г.м. П. убедил Ц. да подпише договор за продажба на автомобила, но впоследствие Ц. не получил никакви пари от продажната цена на автомобила, а от дължимата сума от "Д." получил незначителна част. Последното обстоятелство в изложението е квалифицирано като "грабеж" от страна на П. по отношение на Ц. и е посочено, че подписаните разписки от Ц. били използвани от П., за да го постави "в зависимост и да го изнудва" (л. 3). В "Обясненията" следва описание на влошените от този момент отношения между П. и Ц., като се цитират конкретни събития, с посочване на дата и място, на които се били провели срещи между Ц. и П. или между Ц. и други лица, упълномощени от П. да му предадат съобщения от негово име. На л. 4 е посочено, че П. заплашил Ц, че ще "поднови репресиите" срещу него "от страна на МВР, че ще се разправи физически" с него и семейството му, за да принуди Ц. да участва в капитала на ЗК "Л.С.", след което отново по телефона и на живо го заплашвал с "физическа саморазправа", ако не апортира имущество и не джироса акциите си от "П. холдинг" АД (л., абзац 3 и 9). На л. 5 е отразено, че П. отново заплашвал с физическа саморазправа Ц., за да му продаде дяловете си от дружество "Г." ЕООД. Във връзка с апортирането на консервния цех в гр. Л. се твърди (л. 6). че П. "пребил от бой" Ц. По-нататък в изложението се описва, че П. без съгласието на Ц. иззел негова колекция картини, които се намирили на

съхранение в художниците С.Р. и В.Т., за да погаси дълг на Ц. на много по-ниска стойност от стойността на колекцията. Накрая авторът на "Обясненията" изразява опасения за живота си, защото няколко пъти анонимно бил заплашван с убийство по телефона и бил разбрал от адв. М. от гр. П., че хора на А.П. подготвяли покушение срещу него. Изложението носи дата и място на изготвяне (...) и е подписано.

Тъжителят А.П. не е осъждан, срещу него няма повдигнати обвинения и образувани предварителни производства. (...) След публикацията с интервюто на подсъдимия С. във вестник "Т." тъжителят се почувствал засегнат, станал затворен и необщителен.

Св. Г.Ц. познава тъжителя А.П. Дватамата се срещали неколkokратно (...), за да обсъждат възможности за евентуални свои съвместни търговски начинания. Във връзка с парично задължение на търговското дружество "Д." към фирма на св. Ц. (...) отношенията на св. Ц. и тъжителя П. се влошили. Същевременно Ц. като представляващ и управляващ търговско дружество е подписвал документи за апортиране на имущество в ЗК "Л.С." и е прехвърлил дяловете си от "Г." ЕООД на А.П. Св. Ц. останал финансово неудовлетворен от насрещните престатии по тези сделки. В същия период получил заплахата с убийство по телефона от непознат анонимен мъжки глас. Тогава подготвил жалба срещу тъжителя А.П., но не я подал никъде, тъй като не бил сигурен, че заплахата произхождала от него. По повод на сигнал на тъжителя П. и ЗК "Л.С." Районна прокуратура – гр. П. образувала срещу св. Ц. наказателно производство за измама, по което той бил задържан в продължение на 4 месеца. Впоследствие производството било прекратено.

Подсъдимият С. към датата на публикацията се занимава с политическа дейност (...).

Така изяснената фактическа обстановка съдът приема за несъмнено установена (...).

От събраните по делото доказателства не се установява авторът на документа "Обясненията на Г.Ц.". Доколкото подсъдимият разполага единствено с ксерокопие, то не би могло да бъде годеен обект на графологическо изследване.

На основата на така изяснената фактическа обстановка съдът намира от правна страна следното:

Подсъдимият Е.С. не е осъществил от обективна и субективна страна състава на престъплението по чл. 148, ал. 2, пр. 1 вр. ал. 1, т. 2 вр. чл. 147, ал. 1, пр. 2 от НК, за което е обвинен.

Подсъдимият е автор на двете инкриминирани изречения в интервю, дадено от него на (...) за вестник "Т.".

С това си деяние обаче подсъдимият не е осъществил от обективна страна състава на престъплението клевета. Съдът достигна до този извод като взе предвид следното:

Несъмнено се установява от буквалния прочит на текста на журналистическия материал, че инкриминираните изречения са отговор на подсъдимия на зададения му въпрос защо от предадените от него на министъра на правосъдието документи става ясно, че са се опитали "да скрият" случая с прокурорката В.С. и по-точно с обвиняем по нейно дело Г.Ц. От една страна, отговаряйки на журналистическите въпроси, подсъдимият представя в резюме съдържанието на

един от документите, а от друга – така обяснява мотивите си за извършеното от него предоставяне на министъра на правосъдието на документи под опис.

Именно предаването на 105-те документа от страна на подсъдимия чрез министъра на правосъдието до Висшия съдебен съвет е и конкретният информационен повод за публикацията. Видно обаче от направеното от журналистката въведение по темата, той е само следствие от вече възникнал информационен интерес по повод на оповестените преди време от подсъдимия публично обвинения (...), които в материала са определени като "скандални твърдения".

Изложените обстоятелства съдът намира, че са от първостепенно значение за правилното решаване на делото.

На първо място въз основа на тях се установява, че интервюирането на подсъдимия е по въпрос, който, доколкото касае прокуратурата като държавна институция, оправомощена по силата на Конституцията да привлича към отговорност лицата, които са извършили престъпления и да поддържа обвинения по наказателните дела от общ характер, представлява част от значимия обществен проблем за борбата с престъпността. Без съмнение това е достатъчно, за да се приеме, че публикуването на информация по този въпрос е от законен обществен интерес. Документите, които подсъдимият е предал за ВСС, според него съдържат доказателства за бездействие на прокуратурата при разследване на престъпления, поради което декларираното му намерение – тези документи да бъдат обективно проучени, съдът приема, че е в защита на обществен интерес.

Първият инкриминиран израз в тъжбата: "Вместо да се вземе отношение по жалбата на Ц., без тя да се проверява, му е било заведено дело за набедяване и той е лежал няколко месеца в ареста" е красноречива илюстрация на позицията на подсъдимия. В това изречение не се съдържа никаква информация, която пряко или дори косвено в контекста на цялото интервю да засяга тъжителя П., поради което обективно и не може да накърни честта и достойнството му. По този начин всъщност подсъдимият отправя упрек към органите, компетентни да разследват съобщените им в "Обясненията на Г.Ц." данни за извършено престъпление, а не са направили това.

С оглед на тези съображения съдът приема, че с фразата: "Вместо да се вземе отношение по жалбата на Ц., без тя да се проверява, му е било заведено дело за набедяване и той е лежал няколко месеца в ареста", подсъдимият от обективна страна не е извършил престъпление клевета.

На следващо място съдът приема, че подсъдимият С., в качеството си на публична личност, която се занимава с политика, има определени задължения и отговорности към обществения живот в страната и правилното функциониране на държавните институции. Поради това, снабдявайки се с документи, съдържащи факти за неефективна дейност на прокуратурата поради недобросъвестност на нейни представители, подсъдимият дори в по-голяма степен от останалите български граждани е бил длъжен да ги предаде на компетентните да вземат становище по тях органи.

В решението си от 25.06.1992 г. по делото "Торгейр Торгейрсон срещу Исландия" Европейският съд по правата на човека припомня вече трайно прогласен в практиката си принцип, че "свободата на словото е една от основите на демократичното общество ... и се отнася и за информация и идеи, които обиждат, шокират или смущават. Свободата на изразяване, така, както е закрепена в чл.

10 от Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ), е подчинена на редица изключения, които обаче следва да се тълкуват ограничително и необходимостта от всяко ограничение трябва да бъде убедително установена". В същото решение Европейският съд подчертава важната роля на пресата в правовата държава, която не трябва да престъпва границите, установени *inter alia* за "защита на репутацията на другите", но в същото време трябва да изпълнява своя дълг да разпространява информация и идеи по въпроси от обществен интерес, защото обществото има правото да ги получава. Ако това не е така, пресата няма да бъде в състояние да играе своята жизнено важна роля на "обществен страж".

В настоящия случай изнесената от подсъдимия информация в пресата е важна за поддържането на правовата държава и за осъществяване на демократичен контрол върху съдебната власт, поради което следва да бъде обект на по-засилена защита. Конституционният съд в решението си по к.д. № 1/96 г. подчертава, че трябва да се прави разлика между информация, важна за политически дискусии и за дискусии по други въпроси от обществен интерес, и информацията, равнозначна на любопитство към обособената интимна сфера на човека, за навлизането в която трябва да съществува преграда, съобразена с морала и манталитета на разумно мислещите хора. Следвайки този подход на разсъждение, Конституционният съд извежда при тълкуването на конституционните разпоредби по чл. 39 - чл. 41, че "принадлежащата към първата категория по вид информация определено се ползва с по-висока степен на защита. В този смисъл критичните мнения и факти, които биха могли да имат негативно влияние за авторитета на дадена личност, не бива да бъдат изключвани... те могат да имат различен характер от гледище на своята насоченост и предназначение, така че да бъдат третирани различно".

На следващо място съдът намира за категорично установено, че единият от документите, за които подсъдимият разказва в интервюто, съдържа факти за извършени от тъжителя П. престъпления. Посоченото в "Обясненията на Г.Ц.", че тъжителят е рекетирал и ограбил Г.Ц., несъмнено е твърдение, с което на тъжителя се приписва престъпление. Видно от писменото изложение в "Обясненията", на тъжителя се приписват престъпления като негови конкретни прояви, индивидуализирани в достатъчна степен по време, място и начин на извършване. В текста неустановеният автор на документа е използвал израза "грабеж" (л. 3), който в случая излиза извън съдържанието на обективните признаци на престъплението грабеж по смисъла на чл. 198 НК, тъй като е използван в добилия широка гражданственост, а не в правния смисъл на понятието. Значението му включва действия по принуждаване на някого със сила или заплахата да се разпореде със свое имущество или да поеме имуществено задължение. Тези признаци осъществяват от обективна страна състава на престъплението изнудване по чл. 213а НК. Престъпни деяния от същия вид са описани и на л. 4 (относно заплахите с физическа саморазправа за принуждаване да се апортира имущество в капитала на ЗК "Л.С."); на л. 5 (същите заплахи били употребени и за прехвърляне дяловете на "Г."ЕООД); на л. 6 (упражняване на сила за да не се създават пречки за издаване лиценза на ЗК "Л.С.").

Следователно с фразата "Просто защото този човек е бил рекетиран и ограбен от А.П., (...)" подсъдимият С. вярно в синтезиран вид пресъздава съдържанието на документа, озаглавен "Обяснения на Г.Ц.". Ксерокопието, с което

подсъдимият е разполагал, представлява документ в най-общ смисъл – като вещ, върху която с писмени знаци се материализира изявление.

При това положение следва да се отговори на въпроса дали подсъдимият би могъл да извърши престъпление клевета, когато пред обществеността чрез средство за масово осведомяване не само е съобщил, че е изпълнил своето основно гражданско задължение да сигнализира държавен орган за престъпления, за които е научил, но е и разказал какви данни за престъпление се съдържат в източниците му на информация.

Поначало изпълнителното деяние на клеветата по основния състав на чл. 147 НК е осъществено, когато деецът разгласи неистински позорни обстоятелства за друго или му припише престъпление, което той не е извършил. От единствено допустимото стриктно тълкуване на текста на наказателноправната разпоредба се установява, че, за да бъде деянието съставомерно, се изисква позорните обстоятелства да бъдат изнесени като установени от самия деец или когато деецът само привидно се позовава на други източници на информация, каквито в действителност не съществуват, за да придаде вид на собственото си твърдение, че представлява чуждо изказване, което той само представя пред трети лица.

Потвърждение, че това тълкуване съответства точно на заложения в правната норма смисъл, е различният подход, който е използван от законодателя при формулиране на правото на информация в чл. 41, ал. 1 от Конституцията на Република България (Конституцията) и на неговите допустими ограничения и на по-обемното по съдържание комуникационно право на свободно изразяване на мнение по чл. 39 от Конституцията. Съгласно чл. 41, ал. 1 от Конституцията всеки има право да търси, получава и разпространява информация, като осъществяването на това право не може да бъде насочено срещу правата и доброто име на другите граждани, както и срещу националната сигурност, обществения ред, народното здраве и морала.

Ограниченията при комуникационните права (както са квалифицирани правата по чл. 39-41 от Конституцията в решението на Конституционния съд по к.д. № 1/96 г.) се осъществяват чрез санкцията на закона. Криминализацията на клеветата е предвидена като една от юридическите гаранции, осигуряващи защитата на достойнството на личността срещу злоупотреба с конституционните права на информация и на изразяване на мнение, в случаите, когато мнението не представлява квалификация или оценка, а становище по факти.

Правото на информация обаче, така както е дефинирано в чл. 41, ал. 1 от Конституцията, е по-широко по обем от това, чието упражняване в нарушение на предвидените ограничения е криминализирано като престъпление по чл. 147 НК и чл. 148, ал. 2 НК. Криминализацията на клеветата е държавна намеса, предвидена от закона, в правото на дееца да съобщава конкретни твърдения за някого, когато те са позорни или му приписват престъпление и не отговарят на истината, т.е когато накърняват неправомерно нечия репутация. Следователно криминализацията на клеветата е защита на правото на чест и достойнство на личността от недобросъвестно упражняване правото на свободно изразяване чрез разпространяване на информация, когато деецът е субектът на гледната точка и автор на изразеното становище. Изпълнителното деяние на клеветата като противоправно личностно поведение не включва търсенето, получаването

или самото разпространение на материалните носители на информация като съвкупност от факти и обстоятелства, вече създадена от някой друг.

Същественото обстоятелство в настоящия случай е, че подсъдимият не е автор на инкриминираното твърдение, че св. Ц. е бил рекетиран и ограбен от тъжителя П. Подсъдимият не е източникът на информацията за извършените престъпления от тъжителя. С този израз всъщност подсъдимият пред журналистката и съответно пред аудиторията на вестник "Т." преразказва вярно съдържанието на документа, който е материален носител на информация. Така подсъдимият участва в разпространението на материалния носител на информацията. По същество доколкото журналистката В. чрез интервюто и на страниците на вестника дава възможност на С. да разкаже за съдържанието на този източник на информация, тя, на свой ред, след подсъдимия участва в разпространението на инкриминираното изявление. Нито подсъдимият С., нито журналистката В. обаче са осъществили изпълнителното деяние на клеветата. Обратното тълкуване би довело до създаване на такова ограничение на правото на информация, което би застрашило съществуването на свободния поток на информация и на журналистиката изобщо и би обезкуражило откритото обсъждане от гражданите на въпросите от обществено значение. Подобно тълкуване, освен че е противно на закона, не кореспондира на никаква необходимост в едно демократично общество, така както се изисква в чл. 10 ЕКПЧ.

По делото не бяха ангажирани никакви доказателства, а и такива твърдения не се съдържат в тъжбата, които да установяват, че подсъдимият е автор на документа "Обяснения на Г.Ц.". Напротив, от самите "Обяснения" и от показанията на св. Ц. е видно, че подсъдимият С. не е автор на този документ. Подсъдимият не познава св. Ц. и не би могъл да знае в такива подробности, каквито са изложени в "Обясненията", неговите лични и биографични данни. По делото не беше доказан и интерес или възможности на подсъдимия да се снабди с такива данни.

В практиката си Европейският съд по правата на човека винаги внимателно разграничава случаите, в които е наказано лице за собствени изявления от тези, в които деецът е разпространил чужди. Така например в решението си по делото "Йерсилд срещу Дания" Европейският съд е приел, че съществена характеристика на делото е, че не жалбоподателят е направил наказуемите изявления, а е помогнал за тяхното разпространение в качеството си на телевизионен журналист. Във връзка с това в решението е изведен и друг основен принцип на съвременната правна регламентация на правото на информация, разпространено чрез пресата или медиите: "Осъждането на един журналист за улесняване в разпространението на изявления, направени от друго лице по време на интервю, сериозно би възпрепятствало възможния принос на пресата в разискването на въпроси от обществен интерес и не бива да се окуражава, освен ако не съществуват особено силни причини за това". В заключение Европейският съд е приел, че осъждането в конкретния случай на жалбоподателя от националните съдилища за престъпление представлява нарушение на правото му на свободно изразяване, защитено в чл. 10 ЕКПЧ.

Подобно разграничение Европейският съд е направил и в решението си по делото "Торгейр Торгейрсон срещу Исландия", в което отново е приел, че е налице нарушение на чл. 10 ЕКПЧ на правото на свободно изразяване на жалбоподателя, който е бил осъден за клевета от националните съдилища за това, че

като писател в публикация в пресата е съобщил информация, казана му от други лица за полицейски произвол в рейкявикската полиция.

По този начин Европейският съд, от една страна, изяснява разликата между отговорността за изразяване на собствено становище, съдържащо факти и обстоятелства, и разпространението на факти и обстоятелства, произтичащи от друг източник на информация, а от друга – подчертава, че необходимостта от всяко ограничение на свободата на изразяване трябва да бъде убедително обоснована.

Въпреки че тези принципи са формулирани предимно за пресата и аудио-визуалните медии, съдът намира, че те са напълно приложими и по отношение на подобен вид осведомителна дейност и на обществени деятели и политически фигури, обсъждащи информация от обществен интерес.

На основата на изложените правни съображения съдът прие, че документът "Обяснения на Г.Ц." може да бъде средство и носител на клевета само за неговия автор. Поради това съдът намира, че с фразата: "Просто този човек е бил рекетиран и ограбен от А.П. (...)" подсъдимият С. не е осъществил от обективна страна основния престъпен състав на клеветата по чл. 147 НК и на още силно основание – този на квалифицирания по чл. 148, ал. 2, пр. 1 вр. ал. 1. т. 2 вр. чл. 147, ал. 1 НК.

Независимо от това, че обективно деянието на подсъдимия не е годно да осъществи състава на клеветата, тъй като представлява вярно пресъздаване на текст, изготвен от друго лице, който съществува, съдът намира, че за яснота и изчерпателност при обсъждане на обстоятелствата, относими към настоящото съдебно разглеждане, следва да изложи допълнителни съображения по отношение истинността на съдържащите се в "Обясненията" твърдения.

Подсъдимият е бил добросъвестен по отношение основателността на своите изявления и ги е направил, изразявайки своите демократични цели – да представи доказателства за слабости в работата на прокуратурата, с оглед на по-голяма прозрачност на дейността ѝ и отстраняване на нередностите. Съдът приема, че тези му действия ефективно могат да допринесат за постигане на поставените цели, тъй като дават възможност на компетентните органи след внимателно проучване на представените документи да установят дали съдържат данни за служебни нарушения или престъпления от представители на прокуратурата и други лица. Подобна възможност за проверка подсъдимият не е имал, тъй като не е разполагал с държавно-властнически ресурс да направи независимо и обстойно разследване. Дори да беше провел разговор със св. Г.Ц., в който последният да бе отрекъл, че е автор на обясненията, това не би било достатъчно, за да се приеме, че изложените в "Обясненията" факти не са достоверни. Това е така, защото, ако са верни твърденията в "Обясненията" за свързаност на служби на МВР и прокуратурата с престъпни групировки, св. Ц. би могъл да изпитва основателен страх за здравето и живота си в случай, че е автор на "Обясненията", тъй като източникът на неговата застрашеност произтича от самата държавна власт. За да бъде направена всеобхватна, обективна и пълна проверка на истинността им, следва да бъдат извършени издирвателни мероприятия и многобройни действия в рамките на предварителна проверка – да бъдат разпитани всички споменати в "Обясненията" лица, да бъдат проверени търговските регистри за регистрацията и промените в капитала на изброените търговски

дружества, да бъдат издирени служителите на НСБОП и МВР, с които Ц. е разговарял за отношенията си с тъжителя П., да бъде проследено дали св. Ц. е подавал жалби и сигнали до МВР и др. Съдът прие, че изясняването на тези обстоятелства не е предмет на настоящото разглеждане, тъй като не би допринесло за промяна на крайния му правен извод по отношение липсата на престъплението, което е предмет на настоящото обвинение. Следва да се отбележи обаче, че изявленията на подсъдимия във вестник "Т." за наличие на такива документи би следвало да представляват законен повод за органите на досъдебното производство да проучат дали са извършени престъпления в цитираните в интервюто случаи. Както беше установено от показанията на св. Ц., той не е бил разпитван досега за тези обстоятелства.

Във вече цитираното дело "Торгейр Торгейрсон срещу Исландия" пред Европейския съд жалбоподателят е бил обвинен от рейкявикската полиция в престъпление отчасти и защото не е могъл да докаже своите твърдения. Европейският съд в решението си е подчертал, че що се отнася до изискването жалбоподателят да установи истинността на своите твърдения, то той по мнението на съда е бил изправен пред една неоснователно трудна, ако не невъзможна задача.

На следващо място писменото изложение на "Обясненията на Г.Ц." съдържа пълна и вярна лична и биографична информация, подробно изложение за търговските дружества, в които св. Ц. имал участие, описание на конкретни събития по време и място, участие на други лица, посочени с лично и фамилно име. Св. Ц. също така посочва, че фактите за взаимоотношенията му с тъжителя са верни, с изключение на твърденията за физическо насилие. Видно от показанията на свидетеля, "Обясненията" са подписани по начин, най-малкото напълно сходен с начина, по който той се подписва. Поради това съдът приема, че в настоящия случай са били налице достатъчно обективни данни, които да формират у подсъдимия увереност, че тези обяснения изхождат от лицето, което се сочи за техен автор. Върховният касационен съд в решението си по н.д. № 23/2000 г., II н.о. посочва, че когато публикацията посочва обстоятелства, в основата на които стоят други обективни факти, е налице добросъвестност, която изключва наказателната и гражданската отговорност за клеветата.

Съдът намира, че за правилното решаване на делото е без правно значение обстоятелството, че подсъдимият не е установил начина, по който се е снабдил с "Обясненията на Г.Ц.". Европейският съд по правата на човека в решението си "Гудуин срещу Обединеното кралство" установява, че защитата на журналистическите източници е едно от условията за свободата на пресата и респективно на словото.

Действително с публикацията обществеността е узнала, че съществува документ, който уличава тъжителя П. в извършване на престъпление. Това обстоятелство е вярно, такъв документ съществува, поради което няма място за неговото опровергаване. Същевременно тъжителят П., заявявайки своята невинност, е най-заинтересован да бъде направена детайлна проверка на случая от независима комисия на ВСС и да бъдат оповестени публично резултатите от нея. Именно това е редът, по който той трябва да търси и отстоява защитата на своята репутация.

Предвид липсата на обективната страна на престъплението клеветата, за което подсъдимият е обвинен, е безпредметно да се обсъжда субективната страна на деянието.

Въз основа на тези съображения съдът прие, че подсъдимият С. (...) не е приписал на тъжителя А.П. престъпления от общ характер по чл. 198-199 НК и по чл. 213а-214 НК, чрез печатно издание, поради което и на основание чл. 302 от НПК го призна за невинен и го оправда по повдигнатото обвинение по чл. 148, ал. 2, пр. 1 вр, ал. 1, т. 2 вр. чл. 147. ал. 1, пр. 2 от НК.

Съдът прие предявения от тъжителя П. срещу подсъдимия С. граждански иск за неоснователен. В настоящия случай липсва противоправно деяние от страна на подсъдимия като една от необходимите кумулативни предпоставки за осъществяване на фактическия състав на неправомерното увреждане по чл. 45 ЗЗД, поради което въпросите за вредите, причинната връзка и вината е безпредметно да бъдат обсъждани. Ето защо съдът отхвърли изцяло гражданския иск (...).

С оглед изхода на делото и на основание чл. 170, ал. 1 НПК съдът осъди тъжителя П. да заплати на подсъдимия С. направените от него разноски по делото (...).

По изложените съображения съдът постанови присъдата си.¹

---

¹ Присъдата е атакувана, потвърдена е и влязла в сила.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Дело Обершлик срещу Австрия (№ 2)

(Oberschlick v. Austria No. 2)

жалба № 20834/92

Решение от 1 юли 1997 г.

Европейска конвенция за правата на човека – чл. 10: свобода на СЛОВOTO

Дадени дума или израз, макар и да могат да бъдат възприети като спорни, не съставляват поради това безпочвена персонална атака, ако авторът е представил обективно разбираемо обяснение за използването им в случая. Мненията, чието съответствие с истината не се поддава на доказване, не могат все пак да бъдат лишени от каквато и да е фактическа база.

Границите на допустимата критика по отношение на политиците, действащи в това си качество, са по-широки отколкото за обикновения гражданин. Политикът неизбежно и съзнателно се подлага на щателно наблюдение на всяка своя дума и действие както от страна на журналистите, така и от страна на обществото като цяло, и трябва да показва по-висока степен на толерантност, особено когато сам прави публични изявления, будещи критика. Той без съмнение има право репутацията му да бъде защитена, дори когато не действа като частно лице, но изискванията към тази защита трябва да бъдат съпоставени с интереса от открита дискусия по политически въпроси, тъй като изключенията от свободата на словото следва да се тълкуват ограничително. Чл. 10 защитава не само съществуването на изразените идеи и информация, но също така и формата, в която са предадени.

Фактите по делото

Г-н Обершлик, австрийски журналист, в разглеждания период бил главен редактор на списание "Форум".

На 7 октомври 1990 г., по случай "честването на мира", лидерът на Австрийската партия на свободата и губернатор на провинция Каринтия Йорг Хайдер произнесъл реч, в която възхвалявал ролята на войниците, взели участие във Втората световна война, включително и тези от германската армия, за борбата за мир и свобода и за изграждането на съвременното демократично общество. Политикът разкритикувал австрийски писател, който според него унижил загиналите във войната, и отбелязал, че свободата на словото се приема за даденост, но не би съществувала, ако не бяха тези, които са рискували живота си за другите.

Речта била възпроизведена изцяло в списание "Форум" и коментирана от жалбоподателя и от споменатия писател. В коментара на г-н Обершлик, който бил озаглавен "P.S.: "Идиот" (trottel) вместо "Нацист"" се казвало:

"Аз ще кажа за Йорг Хайдер, първо, че той не е нацист, и второ, че той обаче е идиот. (...) Отричайки на тези от нас, които не са имали щастливата според него съдба да рискуват живота си в униформата на честта на Третия райх, правото да претендират свобода на възгледите, а камо ли пък политически свободи (а самият той никога не е имал щастието да служи в униформата на СС или на Вермахта), и по този начин изключвайки и себе си заедно с огромното мнозинство австрийци от упражняването на тези свободи, той според мен е идиот."

На 26 април 1991 г. г-н Хайдер подал пред окръжния наказателен съд във Виена тълба срещу жалбоподателя за клевета и обида, като поискал съдът да разпореди и незабавно изземване на съответния брой на "Форум", както и публикуване в изданието на съобщение за започнатото производство. Съдът уважил искането за публикуване на съобщение, но г-н Обершлик го обжалвал. На 23 май 1991 г. съдът приел, че жалбоподателят е обидил тължителя и го осъдил да заплати глоба. Според него думата "идиот" (trottel) била обидна и не можела да се приеме като обективна критика. Постановил и изземване на броя, но по-късно го отменил.

На 30 август 1991 г. г-н Обершлик обжалвал, но на 25 март 1992 г. апелативният съд само намалил глобата. Постановил, че тъй като въпросната дума се появява в заглавието, само читателите, които са прочели цялата статия, включително и речта на г-н Хайдер и коментарите към нея, могат да я свържат с казаното от политика, а не с неговата личност. Ето защо употребата ѝ представлявала обида, надхвърляща границите на допустимата критика. Разбира се политиките, които подкрепяли допускащи критицизъм възгледи, трябвало да приемат, че ще бъдат обект на особено силни атаки, включително и лични. Но да се приеме чл. 10 от Конвенцията като основание за право да се обиждат другите щяло да доведе до цялостно принизяване на политическия дебат.

Съдът отхвърлил и жалбата срещу разпореждането за публикуване на съобщение.

Резюме на решението на Европейския съд

20-21. В жалбата си до Комисията г-н Обершлик е твърдял, че осъждането му за обида е в нарушение на чл. 10, както и че в производствата пред австрийските съдилища е нарушен чл. 6 от Конвенцията.

Комисията е обявила жалбата за допустима само по отношение на оплакванията по чл. 10 и е приела с мнозинство от четиринадесет гласа срещу един, че е налице нарушение на свободата на словото.

Твърдяното нарушение на чл. 10 от Конвенцията

24-25. Г-н Обершлик поддържа оплакването за нарушение на чл. 10 от Конвенцията в резултат на осъдителните присъди на окръжния съд във Виена от 23 май 1991 г. и на апелативния съд от 25 март 1992 г., които според Съда несъм-

нено представляват "намеса" в упражняването на свободата на словото по смисъла на т. 2 на чл. 10.

Не се спори, че намесата е била "предвидена от закона" и е целяла "защита на репутацията и правата на другите". Предмет на обсъждане е дали тя е била "необходима в едно демократично общество" за постигането на тази цел.

26-28. Жалбоподателят обяснява, че думата "идиот" (trottel) не е използвана случайно. И тя, и тонът на статията били избрани, за да покажат на г-н Хайдер и на читателите колко нелогично, безразсъдно и опасно е изказването му и били насочени не лично срещу него, а срещу това, което е казал.

Комисията приема, че въпросната дума може да се приеме за обидна, но счита, че от гледна точка на обстоятелствата по случая и особено на фона на възгледите, изразени от г-н Хайдер, осъждането на жалбоподателя представлява непропорционална намеса в упражняването на правото му на свобода на словото.

Правителството подчертава, че г-н Обершлик е осъден не за направената критика, а само за използването на думата "trottel" в публичното пространство по адрес на политик. Тя не била нищо друго освен обида, която целяла да унижи г-н Хайдер – нещо неприемливо в едно демократично общество.

"29. Съдът припомня установената си практика, че при условията на чл. 10 свободата на словото е приложима и към "информация" и "идеи", които засягат, шокират или смущават, и това е от особена важност по отношение на пресата. Въпреки че тя не бива да преминава границите, установени *inter alia* за "защита на репутацията на другите", нейна задача си остава да разпространява информация и идеи по политически и други въпроси от обществен интерес.

Границите на допустимата критика по отношение на политиците, действащи в това си качество, са по-широки отколкото за обикновения гражданин. Политикът неизбежно и съзнателно се подлага на щателно наблюдение на всяка своя дума и действие, както от страна на журналистите, така и от страна на обществото като цяло, и трябва да показва по-висока степен на толерантност, особено когато сам прави публични изявления, бъдещи критика. Той без съмнение има право репутацията му да бъде защитена, дори когато не действа като частно лице, но изискванията към тази защита трябва да бъдат съпоставени с интереса от открита дискусия по политически въпроси, тъй като изключенията от свободата на словото следва да се тълкуват ограничително (виж по-специално решенията по делата Обершлик с/у Австрия (№ 1)¹ от 23 май 1991 г., А.204, стр. 25-26, §§ 57-59, и Съюз "Асоциация на демократичните войници на Австрия и Губи с/у Австрия"² от 19 декември 1994 г., А.302, стр. 17, § 37)."

30-31. Съдът отбелязва, че г-н Обершлик е бил осъден за обида, тъй като е нарекъл г-н Хайдер "идиот" в заглавието и в текста на статията, публикувана във "Форум". Той не се съгласява с позицията на вътрешните съдилища, които са приели, че думата е обидна сама по себе си и че дори простият факт на използ-

¹ Oberschlick v. Austria (No. 1). Виж резюме на решението в бр. 1/2000 г. на изданието на Български адвокати за правата на човека "Бюлетин практика на Европейския съд по правата на човека" (по-нататък – Бюлетина), излизал до края на 2000 г. като приложение към Бюлетина съдебна практика на ВКС. Всички публикувани в Бюлетина и по-късно в списание "Правата на човека" решения са и на интернет страницата на *Български адвокати за правата на човека* <http://www.blhr.org>, както и на интернет адрес www.infotel.bg/juen и в "Сиела" и "Апис".

² Vereinigung demokratischer Soldaten Osterreichs and Gubi v. Austria. Виж резюме на решението в бр. 7-8/99 г. на Бюлетина.

ването ѝ е достатъчен да оправдае осъждането на жалбоподателя, още повече че появата ѝ в заглавието можела да подведе читателите, които не са запознати нито със статията, нито с речта на г-н Хайдер и коментарите по нея, да свържат думата с неговата личност, а не с това, което е казал.

В тази връзка Съдът подчертава, че съдебните решения трябва да бъдат разгледани в светлината на всички факти по случая, включително статията на жалбоподателя и обстоятелствата, в които тя е била написана (виж цитираното по-горе решение *Обершлик с/у Австрия* (№ 1), стр. 26, § 60).

32-33. Най-голямо значение Съдът отдава на речта на г-н Хайдер, която според него е била замислена да провокира обществото и да предизвика остри реакции. Доказателства за това Съдът вижда на първо място в твърденията на политика, че всички войници, участвали във Втората световна война, без оглед на каузата, която са защитавали, са се сражавали за мир и свобода и са допринесли за изграждането на съвременното демократично общество, и второ, във внушението, че само тези, които са рискували живота си във войната, имат право да изразяват свободно възгледите си.

Относно статията на г-н Обершлик Съдът припомня, че тя е била публикувана заедно с въпросната реч и с още една статия от автор, който също е реагирал срещу казаното от политика. Отбелязва, че жалбоподателят е обяснил накратко защо е описал г-н Хайдер по-скоро като "идиот", а не като "нацист", а именно защото в речта си той е изключил и себе си от тези, които имали право да изразяват свободно възгледите си.

"33. Според Съда статията на жалбоподателя и особено думата "идиот" могат несъмнено да бъдат възприети като спорни, но не съставляват поради това безпочвена персонална атака, тъй като авторът е представил обективно разбираемо обяснение за тях, произтичащо от изказването на г-н Хайдер – самото то провокативно. Така те са били част от политическата дискуссия, предизвикана от речта на г-н Хайдер, и съставляват мнение, чието съответствие с истината не се поддава на доказване. Подобно мнение може обаче да бъде прекалено крайно, особено при липса на каквато и да е фактическа база, но в светлината на горните разсъждения, това не е така в настоящия случай (виж решението от 24 февруари 1997 г. по делото *Де Хайс и Гайселс с/у Белгия*³, *Reports* 1997- I, стр. 236, § 47).

34. Вярно е, че думата "идиот", използвана публично по адрес на политик, може да го обиди. В този случай обаче тя не изглежда непропорционална на възмущението, съзнателно предизвикано от г-н Хайдер. Що се отнася до полемичния тон на статията, за който не трябва да се мисли, че се одобрява от Съда, не бива да се забравя, че чл. 10 защитава не само съществуването на изразените идеи и информация, но също така и формата, в която са предадени" (виж цитираното по-горе решение *Обершлик с/у Австрия* (№ 1), стр. 25, § 57).

35. В заключение Съдът счита, че не е доказана необходимостта от намесата при упражняването на свободата на словото на жалбоподателя и следователно е налице нарушение на чл. 10 от Конвенцията⁴.

³ *De Haes and Gijssels v. Belgium*

⁴ Решението е взето с мнозинство седем на два гласа.

Жалбоподателят иска като обезщетение за претърпени имуществени вреди възстановяване на сумата 23 394 австрийски шилинга, която е бил осъден да заплати под формата на глоба и съдебни разноски, направени от г-н Хайдер в производствата пред вътрешните съдилища. Съдът приема, че е налице причинна връзка между понесените щети и нарушението на чл. 10, и уважава искането му. Присъжда на жалбоподателя и 150 000 австрийски шилинга за разноските във вътрешното производство и в производството пред органите по Конвенцията.

Резюме и превод от английски език: Георгица Петкова

Дело Фресо и Роар с/у Франция

(Fressoz and Roire v. France)

жалба № 29183/95

Решение от 21 януари 1999 г. на Голямото отделение

Европейска конвенция за правата на човека – чл. 10: свобода на словото; **чл. 6, т. 2:** презумпция за невинност

Журналистите не могат принципно да бъдат освободени от задължението да спазват общите наказателни закони на основата на това, че чл. 10 им предоставя защита. Чл. 10, т. 2 определя границите на упражняване на свободата на словото и това налага преценка дали в конкретните обстоятелства по даден случай интересът на обществото да бъде информирано натежава над "задълженията и отговорностите", свързани с ползването от тази свобода.

Ако определена информация е достъпна за обществото и може да бъде известна на голям брой хора, не е налице натежаващо съображение за защитата ѝ като конфиденциална и осъждането единствено за публикуването на документите, в които се е съдържала тази информация, не може да бъде оправдано съгласно чл. 10. По същността си тази разпоредба позволява на журналистите да преценят дали да възпроизведат подобни документи с цел осигуряване на достоверност.

Фактите по делото

Жалбоподателите са френски граждани. Г-н Фресо е бивш главен редактор на седмичния сатиричен вестник *Le Canard enchaîné*, а г-н Роар е журналист в същия вестник.

А. Статията, стояща в основата на случая

Септември 1989 г. бил период на работнически вълнения в автомобилната компания Пежо. Работниците настоявали за по-високи заплати, а ръководството на компанията, начело на което стоял г-н Жак Калве, отказвало да изпълни исканията им.

На 27 септември 1989 г. *Le Canard enchaîné* публикувал статия на г-н Роар под заглавие "Турбо-зареждане за заплатата на Калве" и с подзаглавие "Неговите данъчни формуляри разкриват повече отколкото самият той. Шефът на Пежо е увеличил доходите си с 45.9% през последните две години".

Статията със сатиричен тон припомняла телевизионно интервю на Жак Калве през октомври 1988 г., в което той отказал да разкрие доходите си и споделил, че е "под стрес" от недобрата пазарна позиция на компанията в сравнение с японските производители. Статията разкривала, че по време на предаването Жак Калве е печелел по 185 312 франка на месец, а в периода 1986 г. – 1988 г.

брутната му заплата е нараснала с 45.9%. Съгласно данни на самата компания, средното заплащане за същия период се било покачило с 6.7% на 158 000 работници, или с други думи почти седем пъти по-малко в сравнение с увеличението на заплатата на мениджъра. Авторът се позовавал на данни от три формуляра за определяне на данъка, които били попаднали в ръцете му "съвсем случайно". Данните били илюстрирани с фотокопия на онези части от данъчните формуляри, които разкривали в подробности общия облагаем доход на Калве, като отделните суми били оградени в кръг.

Б. Наказателните производства срещу жалбоподателите

На 2 октомври 1989 г. г-н Калве депозирал в прокуратурата в Париж оплакване срещу неизвестно лице или лица и молба да бъде конституиран като граждански ищец. На 5 октомври прокурорът се обърнал към съдия-следователя с предложение да започне разследване по подозрения в кражба, нарушение на служебна тайна, незаконно изнасяне на документи от държавен служител и ползване на незаконно придобити вещи (според чл. 460 от Наказателния кодекс на Франция всеки, който съзнателно се ползва от вещи, взети, присвоени или получени посредством престъпление, се наказва с лишаване от свобода или глоба в определен размер).

В процеса на разследването било установено, че във вестника са използвани фотокопия на част от формуляри за определяне на данъка, които се съхранявали от данъчните власти, но при извършената проверка в данъчната служба не били открити следи от насилствено проникване в помещенията, в които се пазели документите. Лицето или лицата, отговорни за изнасянето на документите, не били разкрити и съответно никой не бил обвинен.

На 8 март 1991 г. срещу жалбоподателите били повдигнати обвинения за ползване на копия от данъчни формуляри, получени в резултат на нарушаване на служебна тайна, незаконно изнасяне на вещи и кражба.

Жалбоподателите изложили два аргумента в своя защита – първо, че не са били изпълнени условията за търсене на наказателна отговорност от главния редактор, установени в Закона за свобода на словото, и второ, че извършването на престъпленията, в които били обвинени, не било доказано. Г-н Роар обяснил, че фотокопията били изпратени анонимно в редакцията в пощенски плик, адресиран лично до него. Той проверил достоверността на информацията, като я сравнил с данните, съдържащи се в специализираните издания, и се консултирал с различни лица, за да се увери в автентичността на документите.

На 17 юни 1992 г. наказателният съд оправдал жалбоподателите, като приел, че главните обвинения в кражба и нарушаване на служебна тайна не са доказани, тъй като не били установени самоличността на извършителя и конкретните обстоятелства, при които са извършени.

Присъдата била атакувана от прокурора и от гражданските страни респективно на 25 и 26 юни.

На 10 март 1993 г. апелативният съд отменил присъдата и постановил, че жалбоподателите са виновни в ползване на фотокопия на данъчни документи, получени в резултат на нарушаване на служебната тайна от неустановен данъчен служител. Той приел обвиненията за доказани и подчертал, че поради естеството

на документите и проверките, които г-н Роар твърдял, че е направил, жалбоподателите е трябвало да знаят, че те са извадени от данъчно досие.

Осъдените подали касационна жалба. С решение от 3 април 1995 г. Касационният съд я оставил без уважение, като приел, че Апелативният съд правилно е тълкувал и приложил закона.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Твърдяното нарушение на чл. 10 от Конвенцията

32. Жалбоподателите твърдят, че вследствие на осъждането им за ползване на фотокопия на данъчни документи, получени в резултат на нарушение на задължението за пазене на служебна тайна, извършено от неидентифициран данъчен служител, е накърнено правото им на свобода на словото. Комисията е съгласна с това твърдение. Правителството го оспорва.

A. Предварителни възражения на правителството

33-35. Както и в производството пред Комисията, правителството поддържа, че не са изчерпани вътрешноправните средства за защита, тъй като жалбоподателите в никоя от фазите на производството не са възразили, че е налице противоречие между предявените обвинения и изискванията на чл. 10 от Конвенцията.

Жалбоподателите твърдят, че по същество са направили оплакване за нарушение на чл. 10 пред Касационния съд.

В решението си по допустимостта Комисията е възприела позицията на жалбоподателите и е отхвърлила възраженията на правителството. Делегатът на Комисията изтъкна пред Съда, че поради ограничените правомощия на Касационния съд, който не е можел да преразгледа преценката на доказателствата, направена от апелативния съд, не е било вероятно оплакванията на жалбоподателите да доведат до поправяне на твърдяното нарушение.

36-37. Съдът припомня, че целта на чл. 35, т. 1 от Конвенцията е да предостави на договарящите държави възможността да предотвратят или поправят нарушенията, които се твърди че са извършили, преди тези твърдения да бъдат отнесени в Страсбург. Това правило трябва да се прилага "с известна гъвкавост и без прекомерен формализъм". Достатъчно е оплакванията, които страната е възнамерявала да предяви в Страсбург, да са били направени пред националните съдилища "поне по същество и в съответствие с формата и сроковете, установени във вътрешното право" (виж решенията по делата Кастелс с/у Испания¹ от 23 април 1992 г., A-236, стр. 19, § 27, и Акдивар и други с/у Турция² от 16 септември 1996 г., *Reports* 1996-IV, стр. 1210-11, §§ 65-69).

38. В своите изложения пред Касационния съд жалбоподателите, чиято професия е разпространяване на информация, са се позовали на Закона за свобода на пресата, който съдържа разпоредби, идентични с чл. 10 от Кон-

¹ Castells v. Spain.

² Akdivar and Others v. Turkey.

венцията, що се отнася до разглежданите действия. Те са поддържали, че публикуването на статията не противоречи на нормите, установени в този закон, и като журналист г-н Роар просто е изпълнил своя дълг. Твърдели са, че обвинението е смесило понятието "ползване" с "публикуване". Действително, като е направил разграничение между закона, приложим към информацията сама по себе си, и закона, приложим към документите, в които тази информация се съдържа, Касационният съд индиректно се е произнесъл по обхвата на правото на журналистите да разпространяват информация.

39. При тези обстоятелства Съдът приема, че именно свободата на словото, макар и имплицитно, е била поставена на обсъждане пред Касационния съд и правните доводи, приведени от жалбоподателите, включват оплакване, свързано с чл. 10 от Конвенцията. Съответно, предварителните възражения и правителството за неизчерпване на вътрешноправните средства за защита следва да бъдат отхвърлени³.

Б. По същество на жалбата

40-41. По оплакването на жалбоподателите, че присъдата е накърнила правото им на свобода на словото, Съдът приема, че е налице "намеса". "Подобна намеса е в противоречие с чл. 10, освен ако е "предвидена от закона", преследва една или няколко от целите, изброени в т. 2 на същата разпоредба, и е "необходима в едно демократично общество" за постигане на тези цел или цели."

42-43. Страните не спорят, че намесата е била предвидена от закона и е преследвала законни цели, а именно да се защитят репутацията и правата на другите и да се предотврати разкриването на поверителна информация. Съдът не вижда причини да приеме друго.

44. Остава да се прецени дали намесата е била "необходима" в едно демократично общество за постигането на тези цели.

а) Основни принципи

"45. Съдът припомня основните принципи, установени в практиката му по отношение на чл. 10 от Конвенцията.

(1) При условията на т. 2 на чл. 10 свободата на словото се отнася не само за информация и идеи, които се приемат благосклонно или на които се гледа като на безвредни или с безразличие, но също и към такива, които засягат, шокират или смущават (виж решенията по делата Хендисайд с/у Обединеното кралство⁴ от 7 декември 1976 г., А.24, стр. 23, § 49, и Йерсилд срещу Дания⁵ от 23 септември 1994 г., А.298, стр. 26, § 37).

(2) Въпреки жизненоважната си роля в демократичното общество, пресата не бива да престъпва определени граници, по-специално по отношение на репутацията и правата на другите и нуждата от предотвратяване на разкриването на конфиденциална информация. Все пак неин дълг си остава да разпространява

---

³ Решението е единодушно.

⁴ Handyside v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 7-8/99 г. на Бюлетина.

⁵ Jersild v. Danmark. Виж резюме на решението в бр. 1/2000 г. на Бюлетина.

информация и идеи по въпроси от обществен интерес по начин, които е съвместим със задълженията и отговорностите ѝ (виж решението по делото Де Хайс и Гайселс с/у Белгия⁶ от 24 февруари 1997 г., *Reports* 1997-I, стр. 233-34, § 37). Съдът не изпуска от внимание и това, че журналистическата свобода включва и евентуално прибягване до известна степен на преувеличение или дори провокация (виж решението по делото Прагер и Обершлик с/у Австрия⁷ от 26 април 1995 г., А.313, стр. 19, § 38).

(3) "Необходимостта" от ограниченията, наложени на свободата на словото, трябва да бъде убедително доказана. Националните власти разполагат с определена свобода да решат дали е налице "належаща обществена нужда" за налагане на ограниченията. В случаи като настоящия, тази свобода е ограничена от интереса на демократичното общество от свободна преса, който ще натежи при преценката, необходима по чл. 10, т. 2, дали ограниченията са пропорционални на преследваната законна цел (виж *mutatis mutandis* решенията по делата Гудуин с/у Обединеното кралство⁸ от 27 март 1996 г., *Reports* 1996-II, стр. 500-01, § 40, и Уорм с/у Австрия⁹ от 29 август 1997 г., *Reports* 1997-V, стр. 1551, § 47).

(4) Задачата на Съда е да изследва от гледна точка на чл. 10 решенията, взети от националните власти при упражняване на тяхната свобода на преценка. Той трябва да изследва намесата в светлината на случая като цяло и да установи дали съображенията, изтъкнати от националните власти за да я оправдаят, са "релевантни и достатъчни" (виж например решението по делото Гудуин с/у Обединеното кралство, цитирано по-горе, стр. 500-501, § 40).

б) Приложение на горните принципи към настоящия случай

46-47. Г-н Фресо и г-н Роар поддържат, че статията е публикувана в контекста на обществен дебат и промените в доходите на президента на компанията Пежо са били от особено значение в конкретните обстоятелства. Те се позовават на практиката на касационния съд, според която публикуването на информация за доходите и имуществото на лице, което изпълнява публична или квази-публична функция, не засяга неговия личен живот. Освен това наказанието не способствало за спазване на конфиденциалността, тъй като такова задължение имали единствено данъчните служители. С публикуването на части от документите те искали да покажат, че информацията в статията е достоверна, и изпълнили своя журналистически дълг. Комисията е съгласна по същество с тези твърдения.

48. Правителството отбелязва, че жалбоподателите са осъдени за нарушаването на поверителния характер на данъчната информация. Освен това разкриването на доходите само на едно лице, пък било то и ръководител на голяма частна компания, не допринасяло за провеждането на обществен дебат по тема от публичен интерес. В допълнение правителството изтъква възможността според френското законодателство гражданите да получат информация относно

⁶ De Haes and Gijssels v. Belgium.

⁷ Prager and Oberschlick v. Austria

⁸ Goodwin v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 1/2000 г. на Бюлетина.

⁹ Worm v. Austria.

данъчнозадължените лица в дадена община, техните облагаеми доходи и данъчна отговорност. Жалбоподателите нямало да отговарят за престъплението, за което са осъдени, ако се били задоволили да разпространят информацията за доходите на г-н Калве, без да публикуват ксерокопирето на облагателния акт. При евентуално търсене на отговорност за клеветата, те като журналисти можели да докажат истинността на твърденията си, включително и с незаконно получени документи.

49. В светлината на тези доводи Съдът трябва да прецени дали са съществували релевантни и достатъчни основания, които да оправдаят осъждането на жалбоподателите от гледна точка на чл. 10, т. 2 от Конвенцията.

"50. Съдът не е убеден от доводите на правителството, че информацията не е била от обществен интерес. Статията е била публикувана по време на спор, широко отразен в пресата, в една от водещите френски компании за производство на автомобили. Тя е съпоставяла голямото увеличение на доходите на президента на компанията през определен период с отказа му да удовлетвори исканията на служители за по-високи заплати. Правейки това сравнение, статията е спомагала за провеждането на публичен дебат по въпрос от обществен интерес. Целта ѝ е била не да се увреди репутацията на г-н Калве, а да се предизвика по-широко обсъждане по тема, интересуваша обществото (виж например решението по делото Торгейр Торгейрсон с/у Исландия¹⁰ от 25 юни 1992 г., A.239, стр. 28, § 66)."

В тази връзка Съдът отбелязва, че правителството не е оспорило принципната позиция на касационния съд, че осъждането на финансовото състояние на публични личности, каквито са ръководителите на големи компании, не накърнява техния личен живот.

"51. Съдът припомня установената си практика, че не само пресата има задача да разпространява информация и идеи по въпроси от обществен интерес, но и обществото има право да ги получи (виж например решението по делото Обзървър и Гардиън с/у Обединеното кралство¹¹ от 26 ноември 1991 г., A.216, стр. 30, § 59 и цитираните по-горе решения Йерсилд с/у Дания, стр. 23, § 31, и Де Хайс и Гайселс с/у Белгия, стр. 234, § 39). Това е особено вярно в настоящия случай, поради разбираемото внимание, което като цяло се проявява към проблемите на трудовите отношения и възнаграждения. Следователно, намесата при ползването на свободата на словото не може да бъде съвместима с чл. 10 от Конвенцията, освен ако не е оправдана от гледна точка на по-съществено съображение в обществен интерес (виж решението по делото Гудуин с/у Обединеното кралство, цитирано по-горе, стр. 500, § 39)."

"52. Без съмнение всеки, който упражнява предоставената му свобода на словото, поема "задължения и отговорности", чийто обхват зависи от неговото положение и от техническите средства, които използва (виж *mutatis mutandis* решението по делото Хендисайд срещу Обединеното кралство, цитирано по-горе, стр. 23, § 49 *in fine*). Съдът припомня изводите на апелативния съд, според които от естеството на документите и от проверката, която г-н Роар твърди, че е извършил, жалбоподателите е трябвало да знаят, че документите са част от данъч-

¹⁰ Thorgeir Thorgeirson v. Iceland. Виж резюме на решението в бр. 11-12/99 г. на Бюлетина.

¹¹ Observer and Guardian v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 1/2000 г. на Бюлетина.

ния архив и по тази причина са конфиденциални. Като оценява жизненоважната роля на пресата в демократичното общество, Съдът подчертава, че журналистите не могат принципно да бъдат освободени от задължението да спазват общите наказателни закони на основата на това, че чл. 10 им предоставя защита. Нещо повече, т. 2 на чл. 10 определя границите на упражняване на свободата на словото. Това налага преценката дали в конкретните обстоятелства по случая интересът на обществото да бъде информирано е натежал над "задълженията и отговорностите" на жалбоподателите, резултат от вероятния произход на изпратените им документи.

53. Съдът трябва да провери по-специално дали целта на защитата на поверителния характер на финансовата информация, която цел сама по себе си е законна, представлява релевантно и достатъчно основание за осъществената намеса. Трябва да се отбележи, че макар и присъдата на жалбоподателите да се е основавала единствено на публикуването в *Le Canard enchaîné* на документи, съхранявани от данъчните власти и предадени на г-н Фресо и г-н Роар в нарушение на задължението за пазене на служебна тайна, тя неминуемо има връзка и с разкриването на информация. Въпросът е дали е съществувала необходимост от предотвратяване на разкриването на информация, която вече е била достъпна за обществото (виж решенията по делата Вебер с/у Швейцария¹² от 22 май 1990 г., А.177, стр. 23, § 51, и Веренигинг викблад блуф с/у Холандия¹³ от 9 февруари 1995 г., А.306-А, стр. 15, § 41) и която вече може да е била известна на голям брой хора. Както и правителството е признало, съществувала е известна степен на прозрачност по отношение на доходите на лицата. Местните данъкоплатци са имали възможност да направят подробна справка относно данъчнозадължените лица в съответната община, техните облагаеми доходи и данъчна отговорност. Действително тази информация не е можела да бъде разгласявана публично, но тя е била достъпна за много хора, които биха могли да я предадат на останалите. Въпреки че публикуването на данъчните облагателни актове в настоящия случай е било забранено, информацията, която те са съдържали, не е била конфиденциална. Нещо повече, възнагражденията на някои лица, които както г-н Калве управляват големи търговски компании, са били оповестявани периодично във финансовите анализи и вторият жалбоподател твърди, без това да е оспорено, че се е консултирал с информация от този вид, за да провери колко приблизително печели г-н Калве. Следователно не е съществувало по-належащо съображение за защитата на информацията като конфиденциална.

54. Ако, както твърди правителството, информацията относно доходите на г-н Калве е била достъпна по закон и нейното разкриване – позволено, осъждането на жалбоподателите единствено за публикуването на документите, в които тази информация се е съдържала, (...) не може да бъде оправдано съгласно чл. 10. По същността си тази разпоредба позволява на журналистите да преценят дали да възпроизведат подобни документи с цел осигуряване на достоверност. Тя закриля правото на журналистите да разгласяват информация по въпроси от обществен интерес, като изисква те да действат добросъвестно, съгласно точните факти по случая и да представят "надеждна и прецизна" информация в съот-

¹² Weber v. Switzerland.

¹³ Vereniging Weekblad Bluf. v. the Netherlands.

ветствие с журналистическата етика (виж по-специално решенията по делата Гудуин с/у Обединеното кралство, цитирано по-горе, стр. 500, § 39, и Швабе с/у Австрия¹⁴ от 28 август 1992 г., A.242-B, стр. 34, § 34, а също и цитираното по-горе Прагер и Оберсклик с/у Австрия, стр. 18, § 37).

55. В настоящия случай нито тълкуването на фактите, нито добросъвестността на жалбоподателите са били поставяни под въпрос. При проверката на автентичността на данъчните облагателни актове г-н Роар се с ръководел от стандартите, установени в журналистическата професия. Извадките от всеки от документите са били подбрани по такъв начин, че да подкрепят данните, изложени в статията. Ето защо публикуването им е било от значение не само за обсъжданата тема, но също и за правдоподобността на представената информация."

56. Като отчита интереса на демократичното общество от осигуряване и гарантиране на свободата на словото, Съдът счита, че в случая не е налице разумно отношение на пропорционалност между преследваната цел и средствата, използвани за нейното постигане. Следователно е извършено нарушение на чл. 10 от Конвенцията¹⁵.

II. Твърдяното нарушение на чл. 6, т. 2

57-60. Жалбоподателите се оплакват от нарушение на чл. 6, т. 2 от Конвенцията. Правителството поддържа, че направеното оплакване е несъвместимо *ratione materiae* с разпоредбите на Конвенцията.

Комисията счита, че оплакванията по чл. 6, т. 2 се основават на същите факти, както и тези по чл. 10, и не поставят нов правен или фактически въпрос, който да изисква отделно разглеждане. Съдът се присъединява към тази позиция¹⁶.

Жалбоподателите смятат, че констатирането на нарушение на чл. 10 от Конвенцията представлява достатъчно обезщетение за причинените им вреди. Те претендират възстановяване на сумата от 10 000 френски франка, която са били осъдени да заплатят на г-н Калве. Съдът намира, че съществува причинна връзка между плащането на тази сума и нарушението на Конвенцията, и уважава искането им. Той присъжда на жалбоподателите разноски в размер на 60 000 френски франка.

Резюме и превод от английски език: Георгица Петкова

---

¹⁴ Schwabe v. Austria.

¹⁵ Решението е единодушно.

¹⁶ Решението е единодушно.

Дело Нилсен и Йонсен срещу Норвегия

(Nilsen and Jonhsen v. Norway)

жалба № 23118/93

Решение от 25 ноември 1999 г. на Голямото отделение

Европейска конвенция за правата на човека – чл. 10: свобода на СЛОВOTO

Както всяко ограничение на правото да се разпространява и получава информация относно защитими твърдения за полицейски нарушения изисква внимателно разглеждане от страна на Съда, така същото правило трябва да се прилага и към изказвания, целящи да опровергават подобни твърдения, доколкото те са част от същия дебат. Това е така особено в случаите, при които изявленията са били направени от представители на професионални сдружения в отговор на обвинения, поставящи под въпрос упражняването и престижа на професията.

Дори при дебат по въпроси от сериозен обществен интерес и въпреки засилената защита, съществуват предели на свободата на словото, установени в интерес на правата и репутацията на другите. При преценката дали жалбоподателите са превишили границите на допустимата критика, Съдът обръща специално внимание на думите, използвани в твърденията, и на контекста, в който те са направени обществено достояние, като има предвид случая като цяло, включително и факта, че става въпрос за устни изявления, предадени от пресата.

При претеглянето на интереса от свободно слово спрямо интереса от защита на нечия репутация, би следвало да се отдаде подбавашо значение на личното участие на засегнатия в дискусиата. В контекста на разгорещен обществен дебат, при който на преценка е подложена професионалната репутация и на двете страни, преувеличението до определена степен би трябвало да се приема с толерантност.

Фактите по делото

А. Предистория на случая

Първият жалбоподател – г-н Нилсен и вторият жалбоподател – г-н Йонсен, и двамата граждани на Норвегия, били полицейски служители и живеели в град Берген. През разглеждания период първият бил председател на Норвежката полицейска асоциация (НПА), а вторият председателствал клона на асоциацията в Берген.

През 70-те години г-н Нордхас, тогава студент по право, и г-н Фогт, доцент

по социология в университета в Берген, предприели изследване на проявите на насилие в града. Изследването обхващало периода от януари 1975 г. до юли 1976 г. и резултатите били обобщени в книга с 280 страници, от които 77 били посветени на полицейската бруталност, дефинирана като незаконна употреба на физическа сила от полицаи при изпълнение на служебните им задължения.

Книгата станала повод за разгорещени спорове и коментари и в резултат на това министърът на правосъдието назначил следствена комисия, която имала за задача да провери дали изследванията на г-н Нордхас и г-н Фогт дават основание за по-подробно проучване на характера и степента на неправомерните действия на полицията в Берген. Г-н Братхолм, професор по наказателно право и процес, бил един от участниците в тази комисия.

Подпомагана от експерти по статистика и по провеждане на разпити, следствената комисия изслушала 101 лица, между които имало предполагаеми жертви на полицейско насилие, полицаи, прокурори, лекари и др. Тя представила резултатите от проведеното разследване в публикувания през 1982 г. "Доклад относно полицейската бруталност", в който се казвало, че въпреки невъзможността да се посочи точният брой на случаите на полицейско насилие, според комисията неговият характер и степента му са далеч по-сериозни, отколкото обикновено се смята. Заключениеята на доклада и последвалите обсъждания били широко отразени в пресата.

Преди публикуването на доклада, през 1981 г., г-н Нордхас бил обвинен от вестник *Morgenavisen*, че е излъгал по отношение на събирането на материалите за проучването. Той предявил иск за клевета срещу вестника, но градският съд го отхвърлил.

Г-н Братхолм продължил да работи по темата, вече като независим изследовател, и през 1986 г. публикувал книгата си, озаглавена "Полицейската бруталност. Степен – случаи – превенция. Образец за дезинформация", която използвала доклада от 1982 г. като отправна точка и представяла допълнителни данни, анализи и заключения. Авторът обяснявал значението на термина "дезинформация" като умишлено или небрежно разпространяване на неточна информация. Той се свързвал с "фалшива" или "погрешно разбрана" лоялност, която била причина полицейски служители, станали свидетели на прекомерна или незаконна употреба на сила, да мълчат или да прикриват извършителите чрез даване на неверни показания.

Б. Публикациите, съдържащи оспорваните твърдения на жалбоподателите

След отпечатването на книгата "Полицейската бруталност", вторият жалбоподател дал интервю за вестник *Dagbladet*, което било публикувано в статия на 15 май 1986 г. В него той остро критикувал твърденията на професор Братхолм и ги определял като "чиста дезинформация, предназначена на навреди на полицията" и "преднамерена лъжа" и изказвал съмнения относно почтеността на мотивите на автора. Това интервю станало причина за иницирираното по-късно от г-н Братхолм производство за клевета.

На 16 май 1986 г. във в-к *Bergens Tidende* били цитирани изказвания на първия жалбоподател, в които той подчертавал, че данните в книгата са предоставени от анонимни източници и нямат нищо общо с реалността. Г-н Нилсен призна-

вал, че е имало единични случаи на полицейско насилие, но в никакъв случай не ставало въпрос за системно използване на сила в разрез със закона.

В. Следващи публикации относно полицейската бруталност

През есента на 1986 г. г-н Братхолм и г-н Нордхас издали книгата "Документиране на полицейската бруталност и другите форми на неправомерно поведение в полицията в Берген", в която г-н Братхолм заявявал във връзка с "мълчанието" на полицейските служители, станали свидетели на неправомерно поведение от страна на колегите си, че "[т]ова дава възможност на криминалната "суб-култура" в полицията в Берген (...) да оцелява и по всяка вероятност да процъфтява."

Следващата си книга, посветена на полицейското насилие, г-н Братхолм публикувал през пролетта на 1987 г. Тя представлявала актуализирана версия на предишната и в нейния увод авторът подчертавал, че според резултатите от проучванията, в случаите на злоупотреба с правомощия са замесени много малко полицейски служители, но те могат да направят още нарушения поради строгите изисквания за "лоялност" вътре в полицейските среди.

Г-н Братхолм написал и много статии по темата, в които, освен всичко друго, критикувал разследването, разпоредено от главния прокурор (виж по-долу).

Г. Случаите "бумеранг"

След получаване на нецензурираната версия на книгата, публикувана през есента на 1986 г., в която се споменаваха имената на информаторите, главният прокурор разпоредил да се извърши разследване, което било проведено под ръководството на прокурор *ad hoc* и с участието на полицейски служители от други райони. Били проверени 368 случая на твърдяно насилие и разпитани 500 лица, между които и много полицаи. Разследването показало, че много от твърденията за полицейско насилие са неоснователни и било повдигнато обвинение само срещу един полицейски служител, който впоследствие бил оправдан. Също така, петнадесет от разпитаните лица били обвинени, че са отправили неоснователни обвинения срещу полицията, като в десет от случаите (известни като случаите "бумеранг") производствата завършили с осъдителна присъда.

Д. Следващи публикации, съдържащи оспорваните твърдения на жалбоподателите

На 2 март и на 7 юни 1988 г. в пресата били публикувани нови изказвания на първия жалбоподател, в които той открито изразявал съмненията си в честността и непредубедеността на проведеното от г-н Братхолм проучване и заявявал намерението на НПА да инициира съдебно производство за клевета.

Е. Съдебните производства за клевета

През юли 1988 г. НПА и нейният клон в Берген иницирали производство за клевета срещу г-н Братхолм, с искане твърденията му в "Документиране на полицейската бруталност и другите форми на неправомерно поведение в поли-

цията в Берген" да бъдат обявени за недействителни, но то било оттеглено през 1992 г. с оглед постановеното от ЕСПЧ решение по делото Торгейр Торгейрсон с/у Исландия¹ от 25 юни 1992 г., А.239. (Съгласно тогава действащия чл. 253 от НК на Норвегия, клеветнически твърдения, които не са били доказани, могли да бъдат обявени от съда за недействителни. Тази разпоредба била приложима само към фактически твърдения, тъй като оценъчните съждения не подлежат на доказване. Макар и да се съдържала в НК, предвидената в нея мярка не се считала за наказателна санкция, а за съдебна констатация, че ответникът не е успял да докаже истинността, т.е. се касаело за гражданскоправно средство за защита.)

През май 1989 г. г-н Братхолм на свой ред инициирал пред градския съд в Осло производство за клевета срещу жалбоподателите, като поискал някои от техните изявления да бъдат обявени за недействителни. Производството, в което били разпитани 23 свидетели и били представени голямо количество писмени доказателства, приключило с решение на 7 октомври 1992 г. Градският съд приел за установено, че са налице случаи на незаконна употреба на сила, които дават основание за тревога, макар и да са били въввлечени много малко полицейски служители. От всички твърдения, предмет на иска, той определил като клеветнически и обявил за недействителни следните:

– Твърдения на втория жалбоподател, публикувани от в-к *Dagbladet* на 15 май 1986 г.:

1.1 "Той [г-н Янсен] описва последните доклади на професор Братхолм за полицейската бруталност в полицията в Берген като "чиста дезинформация, целяща да навреди на полицията."

1.2 "До доказване на противното аз ще определям това като преднамерена лъжа."

1.3 "Трябва да има други скрити мотиви. Изглежда, че е така, след като целта е била да се подкопае доверието в полицията."

– Твърдения на първия жалбоподател, публикувани от в-к *Annonseavisen* и в-к *Bergens Tidende* съответно на 2 март и 7 юни 1988 г.:

2.2 "Според мен сме изправени пред вид измама и частно разследване, което дава достатъчно основания за съмнение в почтеността на неговите мотиви."

2.3 "Норвежката полицейска асоциация няма да приеме ... частно разследване от голям мащаб, проведено от дилетанти и предназначено да изфабрикува твърдения за полицейска бруталност, които впоследствие да разгласи."

Това решение било потвърдено и от Върховния съд.

Ж. Преразглеждане на случаите "бумеранг"

На 16 януари 1998 г. Върховният съд разпоредил да бъдат преразгледани седем от случаите "бумеранг". В решението, с което разрешил преразглеждането на делата, той постановил, че в специфичните обстоятелства по случаите правилността на присъдите е под съмнение и е необходима преоценка на вината на осъдените лица. Върховният съд приел, че е доказано съществуването на полицейско насилие с определена интензивност в периода от 1974 г. до 1986 г. и е

---

1 Thorgeir Thorgeirson v. Iceland. Виж резюме на решението в 11-12/99 г. на Бюлетина

твърде вероятно поради "погрешно разбрана лоялност" някои полицейски служители да са дали неверни показания по време на разследването. На 16 април седемте осъдени лица били оправдани.

Резюме на решението на Европейския съд

Твърдяното нарушение на чл. 10 от Конвенцията

38. Жалбоподателите поддържат, че решенията на градския съд и на Върховния съд представляват неоправдана намеса в правото им на свободно слово.

39. Пред Съда не се спори, че тези решения съставляват намеса в свободата на словото на жалбоподателите, която е била "предвидена от закона" и е преследвала легитимна цел, а именно "защита на репутацията и правата на другите". Съдът не вижда причина да се усъмни, че тези две условия за допустимост на намесата съгласно т. 2 на чл. 10 от Конвенцията са задоволени. Според жалбоподателите и Комисията обаче, намесата не е била "необходима в едно демократично общество" и следователно чл. 10 е нарушен. Правителството оспорва това.

А. Доводите, изложени пред Съда

а) На Комисията и жалбоподателите

40-41. Комисията обръща специално внимание на контекста, в който са направени спорните твърдения, и на специфичните функции и цели, които са имали страните в дискусиата, като отбелязва, че положението на г-н Братхолм е било сравнимо с това на политик и съответно той е трябвало да покаже по-висока степен на толерантност, включително и поради собствения му избор на думи, годни да събудят възмущение сред полицията. Общото за всички изказвания според Комисията е, че те са били направени в отговор на сериозни и многобройни обвинения и не са били предназначени да поставят под съмнение качествата на г-н Братхолм или личните му мотиви, и по тази причина не представляват безпочвена атака срещу него.

Жалбоподателите споделят гледната точка на Комисията и допълват, че с изказванията си са критикували липсата на дължимата грижа при оповестяването на предоставените от информаторите неверни данни. Те отбелязват, че съдилищата са постановили решенията си въз основа на презумпцията, че твърденията относно възгледи и мотиви не са оценъчни съждения, а подлежат на доказване като факти, което във всеки случай е било направено от разследването на главния прокурор. Те припомнят нападателния стил, използван от г-н Братхолм в публикациите му по темата, и поддържат, че просто са изпълнили дълга си на представители на своите колеги.

б) На правителството

42. Според правителството спорните твърдения са били насочени лично срещу г-н Братхолм, или поне срещу него и други, и поради това тълкуването, направено от вътрешните съдилища, е обосновано и почива на правилна оценка

на фактите. Именно НПА, а не г-н Братхолм, наложила тона на дебата, тъй като той никога не бил обвинявал персонално жалбоподателите или други членове на представляваната от тях организация.

Б. Заключение на Съда

а) Основни принципи

43. Съдът припомня фундаменталното значение на свободата на словото в демократичното общество и отбелязва, че тя се прилага при условията на т. 2 на чл. 10 и към "информация" и "идеи", които засягат, шокират или смущават. (...) Свободата на словото, така както е закрепена в чл. 10, е подчинена на редица изключения, които обаче следва да се тълкуват ограничително и нуждата от всяко ограничение трябва да бъде убедително установена.

Проверката относно "необходимостта в едно демократично общество" изисква Съдът да установи дали оспорваната намеса е съответствала на "належаща обществена нужда", дали е била пропорционална на преследваната законна цел и дали основанията, изтъкнати от националните власти за да я оправдаят, са релевантни и достатъчни (виж решението по делото Сънди Таймс с/у Обединеното кралство² от 26 април 1979 г., А.30, стр. 38, § 62). Националните власти разполагат със свобода на преценката в определени граници по отношение на съществуването на такава нужда и мерките, които е удачно да се предприемат за задоволяването ѝ. Тази власт обаче не е безгранична, а е съпроводена от европейския контрол на Съда, чиято задача е да даде окончателно заключение по въпроса дали едно ограничение е съвместимо със свободата на изразяване, така както е защитена в чл. 10 (виж например решението по делото Бладет Тромсо и Стенсаас³ с/у Норвегия от 20 май 1999 г., ECHR 1999-III, § 58)."

"44. Специфична особеност на настоящия случай е, че жалбоподателите са били санкционирани заради изявления, направени от тях в качеството им на представители на полицейска асоциация, в отговор на разгласените доклади, които са съдържащи твърдения за неправомерни полицейски действия. Както не може да има съмнение, че всяко ограничение, което е наложено на правото да се разпространява и получава информация относно защитими твърдения за полицейски нарушения, изисква внимателно разглеждане от страна на Съда (виж цитираното по-горе решение по делото Торгейр Торгейрсон с/у Исландия, стр. 27-28, §§ 63-70), така същото правило трябва да се приложи и към изказвания, целящи да опровергаят подобни твърдения, доколкото те са част от същия дебат. Това е така особено в случаите, при които, както в настоящето дело, изявленията са били направени от изборни представители на професионални сдружения в отговор на обвинения, поставящи под въпрос упражняването и престижа на професията. Нещо повече, правото на свобода на словото по чл. 10 е едно от основните средства за осигуряване на свободата на събранията и свободното сдружаване, гарантирани от чл. 11 (виж решенията по делата Реквеню с/у Унгария⁴ от 20 май 1999 г., ECHR 1999-III, § 58, Обединена комунистическа

---

² Sunday Times v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в 7-8/99 г. на Бюлетина.

³ Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway

⁴ Rekvenyi v. Hungary

партия на Турция и други с/у Турция⁵ от 30 януари 1998 г., *Reports of Judgments and Decisions* 1998-I, стр. 20, § 42, Фогт с/у Германия⁶ от 26 септември 1995 г., А.323, стр. 30, § 64, Янг, Джеймс и Уебстър с/у Обединеното кралство⁷ от 13 август 1981 г., А.44, стр. 23-24, § 57, и *mutatis mutandis* Съюз на шведските локомо-тивни машинисти с/у Швеция⁸ от 6 февруари 1976 г., А.20, стр. 15, § 40)"

б) Приложение на горните принципи към настоящия случай

45. Съдът припомня, че в решението си Върховният съд на Норвегия е окачествил определени твърдения на жалбоподателите по адрес на г-н Братхолм като клеветнически, "противозаконни" и недоказани. Върховният съд е приел, че твърденията всъщност представляват обвинения в лъжа (твърдение 1.1), преднамерена лъжа (твърдение 1.2), недостойни и злонамерени подбуди (твърдение 1.1 и 1.3), непочтени подбуди (твърдение 2.2) и изфабрикуване на изявления за полицейска бруталност (твърдение 2.3). Начинът, по който г-н Братхолм е изразил възгледите си в книгата "Полицейската бруталност" и в други свои публикации, според Върховния съд не можел да оправдае поставянето под съмнение на неговата честност, както това било направено от жалбоподателите. По тази причина той е потвърдил решението на градския съд, с което горните изявления са обявени за недействителни и първият жалбоподател е осъден да заплати обезщетение.

"Съдът взе предвид доводите на жалбоподателите, че въпросните изявления са били насочени главно срещу информаторите на г-н Братхолм и не са имали за цел да му навредят персонално, но не вижда основание да не приеме изводите на вътрешните съдилища, че казаното е било от естество, годно да засегне отрицателно неговата репутация. Ето защо приема, че изтъкнатите от вътрешните съдилища основания без съмнение са релевантни с оглед на легитимната цел да се защити репутацията на г-н Братхолм."

46. Що се отнася до въпроса дали тези основания са също и достатъчни, Съдът отбелязва, че случаят има своята предистория в дълъг и разгорещен обществен дебат по повод разследванията на твърдения за полицейско насилие, чиито прояви, характер и степен са били обект на проучване от страна на университетски изследователи, следствената комисия и главния прокурор. Спорът по темата се е развихрил в литературата, пресата и съдебните зали и, както е посочил и Върховният съд, изявленията на жалбоподателите несъмнено са засягали въпрос от сериозен обществен интерес. Съдът счита за необходимо да припомни, че съгласно установената му практика "чл. 10, т. 2 от Конвенцията предоставя малка възможност за налагане на ограничения на политически изказвания или на обсъждания на въпроси от обществен интерес" (виж решенията по делата Уингроув с/у Обединеното кралство⁹ от 25 ноември 1996 г., *Reports* 1996-

⁵ United Communist Party of Turkey and Others v. Turkey

⁶ Vogt v. Germany. Виж резюме на решението в бр. 9-10/99 г. на Бюлетина.

⁷ Young, James and Webster v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 2/2000 г. на Бюлетина.

⁸ Swedish Engine Drivers' Union v. Sweden, Виж резюме на решението в бр. 2/2000 г. на Бюлетина.

⁹ Wingrove v. the United Kingdom

V, стр. 1957, § 58, и Сюрек с/у Турция (№ 1)¹⁰ от 8 юли 1999 г., ECHR 1999-IV, § 61).

"47-48. Все пак, дори при дебат по въпроси от сериозен обществен интерес трябва да съществуват предели на правото на свободно изразяване, нещо което и Върховният съд на Норвегия е отбелязал. Въпреки специфичната функция на жалбоподателите като представители на професионално сдружение и засилената защита на изказванията от горепосочения вид, г-н Нилсен и г-н Йонсен е трябвало да ограничат действията си в пределите, установени, *inter alia*, в интерес на защитата на репутацията и правата на другите. Въпросът е дали жалбоподателите са надхвърлили границите на допустимата критика. При разрешаването му Съдът ще обърне специално внимание на думите, използвани в изявленията, и на контекста, в който те са направени обществено достояние, като има предвид случая като цяло, включително и факта, че става въпрос за устни изявления, предадени от пресата, и това – вероятно – е намалило или премахнало възможността жалбоподателите да ги променят, поправят или оттеглят преди публикацията."

49-50. По отношение на твърдение 1.2, обвиняващо г-н Братхолм в преднамерена лъжа, Съдът се съгласява с правителството, че то превишава пределите на допустимата критика. То би могло да се разглежда като фактическо твърдение, подлежащо на доказване, за което не е имало фактическо основание и което не е могло да бъде предизвикано от начина на изразяване на г-н Братхолм. Обявяването на това твърдение за недействително е оправдано от гледна точка на чл. 10.

За останалите изявления обаче (твърдения 1.1, 1.3, 2.2 и 2.3) Съдът не споделя позицията на вътрешните съдилища, че те също представляват фактически твърдения, чието съответствие с истината следва да бъде доказано от жалбоподателите. От използваните думи и от контекста, в който са направени, е очевидно, че чрез тях жалбоподателите са изразили свои лични убеждения и по тази причина те по-скоро наподобяват оценъчни съждения.

51. Съдът отбелязва, че съмненията на жалбоподателите относно проведените от г-н Братхолм разследвания са били до известна степен подкрепени с обективни факти. Така например искът за клевета, който бил предявен от г-н Нордхас и г-н Фогт по повод обвиненията в лъжа в някои вестници, бил отхвърлен и разследването, проведено от главния прокурор в полицията в Берген, довело до заключението, че редица твърдения за полицейско насилие са необосновани. Освен това, в последвалите случаи "бумеранг" много от информаторите са били осъдени за неоснователни обвинения срещу полицията, макар и да е вярно, че начинът, по който са проведени тези производства, е бил критикуван, най-вече от г-н Братхолм. Съдът взема под внимание и разликата във фокуса, подхода и доказателствените стандарти, използвани в тези разследвания и в разследванията, проведени от г-н Братхолм, и припомня факта, че градският съд е приел за доказани някои прояви на незаконна употреба на сила от страна на полицията в Берген. В крайна сметка Съдът приема, че по времето, когато вътрешните съдилища са разглеждали случая на жалбоподателите, е съществувала известна фактологическа основа за изявленията им, че са направени неверни и "скалъпе-

¹⁰ Surek v. Turkey (no. 1)

ни" твърдения за полицейска бруталност, независимо от последвалото преразглеждане на случаите "бумеранг" и оправдаването на обвиняемите.

"52. Нещо повече, подобно на приетото от норвежките съдилища при преценката на конкуриращите се интереси съгласно вътрешното право, Съдът, когато установява наличието на необходимост в светлината на чл. 10, ще вземе под внимание ролята, изпълнявана от засегнатата страна в настоящия случай (виж решението по делото *Обершлик с/у Австрия* (№ 2)¹¹ от 1 юли 1997 г., *Reports* 1997-IV, стр. 1275-76, §§ 31-35). В тази връзка той не е съгласен със становището на Комисията, че с оглед значението на извършваната от г-н Братхолм дейност като експерт, назначен от правителството, той може да бъде сравнен с политик, който трябва да покаже по-висока степен на толерантност. Според Съда става дума по-скоро за това, което г-н Братхолм е направил свръх тази функция, чрез участието си в един обществен дебат."

Съдът припомня, че в решението на Върховния съд е обсъдена острата критика на системата и на отделните личности в нея, направена в книгата "Полицейската бруталност", в която са използвани изрази като "дезинформация" и "деспотизъм". Съдията Бъги е отдал още по-голямо значение на този факт, като в своето конкуриращо мнение към решението е цитирал отделни пасажки от книгата, които той не можел да възприеме със смисъл, различен от вложения от г-н Братхолм, а именно като обвинения в липса на почтеност, умишлено скриване на истината и деклариране на неверни мотиви за извършените действия, които авторът е отпразил към полицията, нейните организации и защитници. Според съдия Бъги, именно на този фон трябва да се преценяват и изявленията на жалбоподателите, особено направените след отпечатването на книгата, като едновременно с това не се забравя, че те са взели участие в обществения дебат като представители на полицейски сдружения, от името на техните членове, и са имали задължението да отблъснат атаките срещу методите на работа на полицията.

"Съдът не може да не възприеме тези разсъждения и отбелязва в допълнение, че г-н Братхолм е говорел, освен всичко друго, и за "криминална субкултура" в полицията в Берген. Като има предвид, че жалбоподателите, в качеството им на представители на професионални организации, са отвърждали на критиките, насочени срещу методите на работа и етиката в професията, Съдът смята, че в осъществяване на проверката на необходимостта по чл. 10, т. 2 от Конвенцията, при претеглянето на интереса от свободно слово спрямо интереса от защита на нечия репутация би следвало да се отдаде по-голямо значение на личното участие на ищеца г-н Братхолм в оживената обществена дискуссия, отколкото това е направено от националните съдилища при прилагането на вътрешното право. Оспорваните твърдения са били пряко свързани с неговия принос в тази дискуссия. Според Съда, в контекста на такъв разгорещен и продължителен обществен дебат, в който е ставало въпрос за професионалната репутация и на двете страни, известна доза преувеличение би трябвало да се приема с толерантност.

53. При така възприетата обстановка, въпреки заключенията на националните съдилища по вътрешното право, Съдът не е убеден, че твърдения 1.1, 1.3,

¹¹ *Oberschlik v. Austria* (No. 2)

2.2 и 2.3 са превишавали пределите на допустимата критика за целите на чл. 10 от Конвенцията. Предмет на дълга и разгорещена обществена дискусия е бил въпросът за достоверността на твърдения за полицейско насилие и е съществувала фактическа основа за предположението, че информаторите са направили неверни изявления. Оспорваните твърдения всъщност са касаели този въпрос и несъмнено острият стил, в който са били изразени, не е бил несъизмерим с използвания от засегнатата страна, която от самото начало е участвала в дебата като водеща фигура. Съобразно с това Съдът намира, че произтеклата намеса в упражняването на свободата на словото на жалбоподателите не е била продиктувана от съображения, които са достатъчни по смисъла на чл. 10, и е била непропорционална на законната цел да се защити репутацията на г-н Братхолм. Следователно, налице е нарушение на чл. 10 от Конвенцията¹²."

Съдът отхвърля искането на жалбоподателите за заплащане на парично обезщетение за претърпените от тях неимуществени вреди в резултат на нарушаване на правото им на свобода на словото и приема, че самото констатиране на нарушение на Конвенцията представлява достатъчна компенсация. Уважава частично претенцията им за имуществени вреди в размер на част от сумите, които са били осъдени да заплатят във вътрешните производства, като присъжда на първия жалбоподател 25 000 норвежки крони и общо на двамата жалбоподатели 350 000 норвежки крони, ведно с лихви. Присъжда им за разноски сумата 465 000 норвежки крони.

Резюме и превод от английски език: Георгица Петкова

---

¹² Решението е взето с мнозинство 12 срещу пет гласа.

Дело Тома срещу Люксембург

(Thoma v. Luxemburg)

жалба № 38432/97

Решение от 29 март 1999 г. на II отделение на Съда

Европейска конвенция за правата на човека – чл. 10: свобода на
СЛОВOTO

Границите на допустимата критика по отношение на държавните служители, действащи в това си качество, са по-широки отколкото за обикновения гражданин, както е и при политиците. Не може да се твърди обаче, че държавните служители съзнателно са се подложили на щателно наблюдение на всяка своя дума и действие в същата степен като политиците, и че по тази причина, когато става въпрос за критика на тяхното поведение, трябва да бъдат третирани наравно с последните.

Наказването на журналист за подпомагане разпространението на изявления, направени от друго лице, би попречило сериозно на участието на пресата в обсъждането на въпроси от обществен интерес и не би трябвало да се допуска, освен ако се налага по особено сериозни причини. Общо изискване към журналистите систематично и официално да се дистанцират от съдържанието на цитати, които могат да обидят или провокират някого или да засегнат неговата репутация, е несъвместимо с ролята на пресата да предоставя информация за актуални събития, мнения и идеи.

Фактите по делото

На 6 ноември 1991 г. ежедневникът *Tageblatt*, издаван на немски език в Люксембург, публикувал статия на журналиста Джоси Браун, озаглавена "Залесяването ... всичко отначало", която коментирала различните методи, използвани при възстановяването на горските масиви в Люксембург, опустошени от разразилите се в началото на 1990 г. атмосферни бури. Статията открито говорела за финансови злоупотреби за милиони франкове и за ширещата се корупция сред длъжностните лица, като по-специално се казвало: "(...) Разбира се всички замесени ще отрекат, но заключението, което може да се направи след много разговори с хора от бранша, е това: по-добре е да засаждаш два или три пъти с растения от продавач, който дава щедър процент, отколкото веднъж с растения от фирма, която има куража да отказва да плаща рушвети (коментар на добре запознато със системата лице: "Аз зная само за един човек, който не е корумпиран".) (...)"

Жалбоподателят г-н Марк Тома по това време работел като журналист в национална радиостанция и водел седмично предаване, посветено на природата

и околната среда. В него той многократно повдигал въпроси, свързани с повторното залесяване на опустошените от бурите през 1990 г. горски масиви, и заедно с други издания в Люксембург намеквал за срив в системата. Повторното залесяване било избрано за тема и на предаването, излъчено на 6 ноември 1991 г., което жалбоподателят започнал с увода, че предишната седмица е говорил за "изкушението за служителите от Комисията по лесовъдство и води (Комисията) да извлекат лична полза, когато се появи възможност за това" и се е позовал на серия телефонни разговори, проведени с хора, разполагащи с информация по въпроса. По време на предаването жалбоподателят цитирал определени пасажии от статията на Джоси Браун, която охарактеризирал като "написана със силни изрази", като между тях била и фразата "Аз зная само за едно лице, което не е корумпирано". След това г-н Тома обяснил, че с написаното Джоси Браун мълчаливо се е позовал на разпоредби от Наказателния кодекс, отнасящи се до посредничеството, които забранявали на държавните служители да използват служебното си положение за извличане на лична облага. В предаването били интервюирани W. – инженер от Комисията и R. – частен собственик, които изразили становища по темата.

След предаването, в периода между ноември 1991 г. и февруари 1992 г., срещу жалбоподателя били предявени общо 63 иска за вреди от инженери-лесовъди и лесничей, които твърдели, че като е цитирал дословно обвиненията, съдържани се в статията, г-н Тома е увредил репутацията им. Жалбоподателят поискал от съда да съедини исковете и да ги обяви за недопустими на основание, че той само е цитирал изявления, направени от лице, чиято самоличност е била ясно посочена. Той предложил да ангажира свидетелски показания, за да докаже, че проведеното от него разследване е разкрило извършването на множество нарушения във въпросната област. Предявил и насрещни искове за обезщетение.

На 14 юли 1993 г. районният съд постановил 63 решения с почти идентично съдържание, в които квалифицирал действията на жалбоподателя като неправомерно увреждане, осъдил го да заплати минимално обезщетение по един люксембургски франк на всеки от ищците, както и разноските по делото, и отхвърлил насрещните му искове. Съдът приел, че всеки от ищците е установил с достатъчна сигурност, че коментарите на г-н Тома по време на предаването са били насочени срещу него. Той признал правото на жалбоподателя като журналист да разследва случая и да критикува според него несъвместими с правовия ред действия на лица, чиято дейност засяга общността, стига да не накърнява репутацията им и да действа добросъвестно. Приел обаче, че г-н Тома е нарушил задължението си за проверка на предоставяната информация в разумно възможната за журналист степен. Той трябвало, но не успял да докаже, че се е снабдил с достатъчно данни, за да може да възприеме твърдението на г-н Браун. Предложението му за ангажиране на свидетели било прекалено неопределено, а и съдът не можел да извършва пост фактум проверката, която журналистът следвало да направи предварително.

Жалбоподателят обжалвал всички решения пред апелативния съд с молба делата да бъдат съединени за общо разглеждане, като не подновил предложението си да ангажира свидетелски показания. Съдът произнесъл решение на 30 януари 1996 г. Той потвърдил постановеното от долната инстанция и допълнително

посочил, че жалбоподателят не може да избегне отговорността поради факта, че е цитирал вече публикуваната статия на свой колега журналист, тъй като с това той възприемал твърденията в нея.

Г-н Тома обжалвал и това решение, но касационният съд отхвърлил оплакванията му, като в решението си пояснил, че разпоредбите относно деликтната отговорност уреждат възможността за обезщетяване на вредите и са приложими и в случаи, касаещи пресата, като, както във всяка друга сфера, при преценката дали е извършен деликт съдилищата вземат предвид особеностите на журналистическата професия.

Резюме на решението на Европейския съд

Твърдяното нарушение на чл. 10

32. Жалбоподателят смята, че постановеното срещу него решение съставлява неоправдана намеса при упражняването на правото му на свобода на словото в нарушение на чл. 10 от Конвенцията.

A. Становища на страните

1) На жалбоподателя

33-37. Жалбоподателят твърди, че дори и само осъждането да заплати символично обезщетение би представлявало намеса в свободата му на словото, но в случая наличието на такава намеса било несъмнено, като се има предвид, че е бил осъден да заплати и разноските на противната страна. Намесата не била предвидена от закона, тъй като уредбата на непозволеното увреждане в люксембургското законодателство не отговаряла на критерия за предвидимост по смисъла на чл. 10. Той посочва като приложим в случая Закона за пресата от 1869 г., който според него, като специален закон, дерогирал общите правила. На второ място поддържа, че намесата не е преследвала законна цел, тъй като той лично не бил правил обидни изказвания, а просто цитирал статията на Джоси Браун. Като се позовава на постановеното от Европейския съд по делото Йерсилд с/у Дания¹ (решение от 23 септември 1994 г., А.298), жалбоподателят накрая допълва, че намесата не е била необходима в едно демократично общество и служителите на Комисията не са имали право на специалната защита, дадена по делото Яновски с/у Полша² (решение от 21 януари 1999 г., ЕСЧР 1999-I).

2) На правителството

Според правителството, правото на свобода на словото на жалбоподателя не е засегнато от постановеното решение, тъй като той бил осъден да заплати минимално обезщетение и съответно не бил претърпял имуществени вреди. Във всеки случай обаче, намесата била в съответствие с изискванията на чл. 10, т. 2 от Конвенцията.

¹ Jersild v. Denmark. Виж резюме на решението в бр. 1/2000 г. на Бюлетина.

² Janowski v. Poland

Б. Преценката на Съда

а) Основни принципи

43-46. Съдът припомня установените в практиката му основни принципи относно фундаменталното значение на свободата на словото (виж решението по делото Лингенс с/у Австрия³ от 8 юли 1986 г., А.103, стр. 26, § 41); условията, при които са допустими изключения (виж решението по делото Обзървър и Гардиън с/у Обединеното кралство⁴ от 26 ноември 1991 г., А.216, стр. 30, § 59) и приложимостта на свободата на словото към информация и идеи, които засягат, шокират или смущават (виж решенията по делата Хендисайд с/у Обединеното кралство⁵ от 7 декември 1976 г., А.24, стр. 23, § 49, и Йерсилд срещу Дания, цитирано по-горе, стр. 26, § 37). Припомня, също така, специфичните правила, приложими към свободата на словото на пресата (виж решенията по делата Де Хайс и Гайселс с/у Белгия⁶ от 24 февруари 1997 г., *Reports* 1997- I, стр. 233-34, § 37; Торгейр Торгейрсон с/у Исландия⁷ от 25 юни 1992 г., А.239, стр. 27, § 63; Бладет Тромсо и Стенсаас⁸ с/у Норвегия от 20 май 1999 г., ECHR 1999-III, § 62; Обершлик с/у Австрия (№ 1)⁹ от 23 май 1991 г., А.204, стр. 25, § 57; и Прагер и Обершлик с/у Австрия¹⁰ от 26 април 1995 г., А.313, стр. 19, § 38).

"47. Границите на допустимата критика по отношение на държавните служители, действащи в това си качество, са по-широки отколкото за обикновения гражданин, както е и при политиките. Не може да се твърди обаче, че държавните служители съзнателно са се подложили на щателно наблюдение на всяка своя дума и действие в еднаква степен с политиките и че по тази причина, когато става въпрос за критика на тяхното поведение, трябва да бъдат третирани наравно с последните (виж по-специално решенията по делата Обершлик с/у Австрия (№ 2)¹¹ от 1 юли 1997 г., *Reports* 1997- IV, стр. 1275, § 29; и Яновски с/у Полша, цитирано по-горе, § 33)."

48. Съдът отбелязва и принципите, приложими при изследването на "необходимостта" от намеса в свободата на словото (виж *mutatis mutandis* решенията по делата Гудуин с/у Обединеното кралство от 27 март 1996 г., *Reports* 1996-II, стр. 500-01, § 40; и Уорм с/у Австрия¹³ от 29 август 1997 г., *Reports* 1997-V, стр. 1551, § 47). Той припомня, че неговата задача е да разгледа оспорваната намеса в светлината на случая като цяло и да прецени дали причините, изтъкнати от на-

³ *Lingens v. Austria*. Виж резюме на решението в бр. 7-8/1999 г. на Бюлетина.

⁴ *Observer and Guardian v. the United Kingdom*. Виж резюме на решението в бр. 1/2000 г. на Бюлетина.

⁵ *Handyside v. the United Kingdom*. Виж резюме на решението в бр. 7-8/99 г. на Бюлетина.

⁶ *De Haes and Gijssels v. Belgium*

⁷ *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*. Виж резюме на решението в бр. 11-12/99 г. на Бюлетина.

⁸ *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*

⁹ *Oberschlick v. Austria (No. 1)*. Виж резюме на решението в бр. 1/2000 г. на Бюлетина.

¹⁰ *Prager and Oberschlick v. Austria*

¹¹ *Oberschlick v. Austria (No. 2)*

¹² *Goodwin v. the United Kingdom*. Виж резюме на решението в бр. 1/2000 г. на Бюлетина.

¹³ *Worm v. Austria*

ционалните власти, са релевантни и достатъчни (виж например решението по делото Фресо и Роар с/у Франция¹⁴ от 21 януари 1999 г., ECHR 1999-I, § 45).

б) Приложение на горните принципи към настоящия случай

50. Съдът припомня, че жалбоподателят е бил осъден задето не е изпълнил задължението си да предостави на обществото достоверна информация. Той е цитирал статия на негов колега журналист, в която се казвало, че според журналистически източник, който познавал горската индустрия добре, всички с изключение на един от членовете на Комисията по лесовъдство и води са корумпирани. Апелативният съд е обосновал отговорността на жалбоподателя с факта, че той не се е дистанцирал от тези твърдения и следователно ги е възприел, без обаче да установи тяхната основателност.

"51-52. Съдът счита, че оспорваното съдебно решение срещу жалбоподателя несъмнено представлява "намеса" в упражняването на правото му на свобода на словото (виж решението по делото Леидьо и Изорни с/у Франция¹⁵ от 23 септември 1998 г., *Reports* 1998-VII, стр. 2880, § 39). Въпросът е дали тази намеса е оправдана от гледна точка на т. 2 на чл. 10. Следователно трябва да се провери дали тя е "предвидена от закона", дали преследва законна цел и дали е "необходима в едно демократично общество" за постигането на тази цел (виж цитираното по-горе решение Лингенс с/у Австрия, стр. 24-25, §§ 34-37)."

53. При проверката дали намесата е била предвидена от закона Съдът спира вниманието си на принципите, установени в законодателството на Люксембург относно деликтната отговорност, и отбелязва, че в практиката си вътрешните съдилища са прилагали тези принципи и в случаите, в които делинквентът е журналист. Той припомня също чл. 18 от Закона за пресата от 1869 г., който изключва възможността като оправдание или извинение да бъде използван фактът, че даден материал е само възпроизвеждане на друг вече публикуван във Великото херцогство или в чужбина материал. "Съдът следователно счита, че жалбоподателят е бил в състояние да предвиди в разумна степен, при необходимост и след подходящ съвет, че направените в предаването коментари не го освобождават от отговорност, и съответно намесата може да се разглежда като предвидена от закона (виж решението по делото Сънди Таймс с/у Обединеното кралство (№ 1)¹⁶ от 26 април 1979 г., A.30)."

54. Съдът приема още, че основанията, изтъкнати от съдилищата в Люксембург, са били в съответствие със законната цел да се защитят правата и репутацията на инженерите-лесовъди и горската охрана и презумпцията за невинност, която е действала в тяхна полза. Следователно намесата е била насочена към постигането на една от целите, изброени в чл. 10, т. 2 от Конвенцията, а именно да се защитят "репутацията и правата на другите".

55. Сега Съдът трябва да установи дали оспорваната намеса е била "необходима в едно демократично общество" за постигането на тази цел и по тази причина ще изследва дали тя е отговаряла на належаща обществена нужда, дали е

¹⁴ *Fressoz and Roire v. France*

¹⁵ *Lehideux and Isorni v. France*.

¹⁶ *Sunday Times v. the United Kingdom*. Виж резюме на решението в бр. 7-8/99 г. на Бюлетина.

била пропорционална на преследваната цел и дали основанията, изтъкнати от националните власти за да я оправдаят, са релевантни и достатъчни.

56-57. В началото той отбелязва, че размерът на държавата представлява специфична особеност в настоящия случай. Въпреки че жалбоподателят в коментарите си не е споменал имената на замесените, слушателите лесно са могли да идентифицират инженерите и пазачите поради ограничения брой служители на Комисията по лесовъдство и води в Люксембург.

Съдът намира, че някои от обвиненията, отправени от жалбоподателя в предаването от 6 ноември 1991 г., са били сериозни. Той припомня, че освен цитирането на статията на Джоси Браун, г-н Тома е насочил вниманието на слушателите към "изкушението за служителите от Комисията да извлекат лична полза, когато се появи възможност за това". Той е споменал и извършването на сериозно нарушение, каквото е "посредничеството" в търговията с частни гори от страна на държавни служители, които в същото време се уповават на доверието на обществото, за да могат да изпълняват служебните си задължения (виж цитираното по-горе решение Яновски с/у Полша, § 33).

"58. Съдът трябва да отбележи обаче, че обсъжданата в предаването тема е била широко дискутирана от медиите в Люксембург и е засягала проблем от обществен интерес – област, в която ограниченията на свободата на словото трябва да се тълкуват стриктно. Съобразно с това Съдът трябва да действа внимателно, когато, както в настоящия случай, предприятиите от националните власти мерки и наложените наказания са от такова естество, че да възпрат пресата от участието ѝ в дискусии по въпроси от обществен интерес (виж цитираното по-горе решение по делото Йерсилд с/у Дания, стр. 25-26, § 35)."

59-61. Основният въпрос е дали националните власти са упражнили коректно дискреционните си правомощия, когато са постановили решението срещу жалбоподателя за нарушение на задължението да предостави на обществото добросъвестна информация."

В тази връзка Съдът не смята за неразумно становището на правителството, че като се имат предвид коментарите, които е правил по време на предаването, жалбоподателят поне отчасти се е съгласил със съдържанието на използваните цитати. Обаче, за да прецени дали необходимостта от ограниченията на свободата на словото е била убедително доказана, Съдът трябва да изследва въпроса главно от гледна точка на аргументите, възприети от вътрешните съдилища. Той отбелязва, че апелативният съд е обсъдил единствено факта, че жалбоподателят е цитирал свой колега журналист и само на тази основа е постановил, че г-н Тома се бил съгласил с твърденията, съдържащи се в цитирания текст, доколкото е пропуснал да се дистанцира изрично от тях.

62. Съдът подчертава, че "наказването на журналист за подпомагане разпространението на изявления, направени от друго лице (...) би попречило сериозно на участието на пресата в обсъждането на въпроси от обществен интерес и не би трябвало да се допуска, освен ако се налага по особено сериозни причини" (виж цитираното по-горе решение Йерсилд с/у Дания, стр. 25-26, § 35).

63. Той припомня, че в решението си апелативният съд първо е разгледал съдържанието на спорните цитати и е приел, че приписвайки фразата "Аз зная само за едно лице, което не е корумпирано" на някой, който познавал бранша добре, т.е. някой, който е запознат с него и на когото може да се разчита, че

няма да предостави невярна информация, статията на Джоси Браун е внушавала на обществото, че освен въпросното лице, всички други служители на Комисията са корумпирани. По-нататък апелативният съд е постановил, че жалбоподателят не може да се освободи от отговорност като заяви, че просто е цитирал написаното от Джоси Браун, и е обяснил, че това би било възможно само при положение, че се е дистанцирал официално от статията и нейното съдържание. Накрая съдът е отбелязал, че тъй като г-н Тома без резерви е цитирал пасаж, съдържащ твърдения, чиято достоверност не е установил, в действията му "не е липсвала злонамереност".

"64. Съдът счита, че гореизложеното не може, в обстоятелствата на конкретния случай, да се приеме като "особено сериозни основания", които са в състояние да оправдаят налагането на наказание на журналиста. Общо изискване към журналистите систематично и официално да се дистанцират от съдържанието на цитати, които могат да обидят или провокират някого или да засегнат неговата репутация, не е съвместимо с ролята на пресата да предоставя информация за актуални събития, мнения и идеи. В настоящия случай резюмето на програмата показва, че жалбоподателят е взел предпазни мерки, като е заявил, че цитира свой колега журналист, обявил е неговото име и е определил статията като "написана със силни изрази". Освен това той е попитал трето лице, частен собственик на горски местности, дали мисли, че написаното от Джоси Браун е истина."

65-66. В светлината на гореизложеното, основанията, изтъкнати за да се обоснове отговорността на жалбоподателя, не са достатъчни, за да убедят Съда, че намесата в упражняването на правото му на свобода на словото е била "необходима в едно демократично общество". По-специално, използваните средства са били непропорционални на преследваната законна цел. Следователно, налице е нарушение на чл. 10 от Конвенцията¹⁷.

Съдът уважава частично искането на жалбоподателя за обезщетение за претърпени имуществени вреди и разноски и му присъжда сумата 741 440 люксембургски франка по първото искане и 600 000 люксембургски франка по второто. Приема също, че констатирането на нарушение на чл. 10 представлява само по себе си достатъчна компенсация за безпокойството, причинено на г-н Тома от решенията на вътрешните съдилища.

Резюме и превод от английски език: Георгица Петкова

---

¹⁷ Решението е единодушно.

Дело Рьомен и Шмит срещу Люксембург

(Roemen and Schmit v. Luxembourg)

жалба № 51772/99

Решение от 25 февруари 2003 г. на IV отделение на Съда

Европейска конвенция за правата на човека – чл. 10: свобода на словото, защита на журналистическите източници; **чл. 8:** право на зачитане на личния живот и жилището.

Защитата на журналистическите източници е важно условие за свободата на словото и никаква намеса не би могла да бъде съвместима с чл. 10 от Конвенцията, ако не е оправдана от гледна точка на по-значим обществен интерес. Макар и да не е довело до резултат, претърсването на жилището и работното място на журналист, проведено с цел да се открие източникът му, представлява по-сериозна намеса от едно нареждане за разкриване самоличността на информатора. Правителството следва да убеди Съда, че подобна намеса е била абсолютно необходима за постигането на законна цел.

Претърсването, проведено в кантора на адвокат, и изземването на документи, отнасящи се до негов клиент, представляват намеса в правата по чл. 8, т. 1. При преценката дали тази намеса отговаря на условията по т. 2 на чл. 8 следва да се има предвид, че изключенията, установени там, трябва да се тълкуват ограничително и нуждата от прилагането им в даден случай трябва да бъде убедително доказана.

Фактите по делото

Жалбоподателите г-н Роберт Рьомен, който работел като журналист, и г-жа Ан-Мари Шмит, адвокат по професия, живеели в Люксембург.

На 21 юли 1998 г. първият жалбоподател публикувал във всекидневника "Летзебюргер журнал" (Letzeburger Journal) статия, озаглавена "Министър У. осъден за данъчна измама". В нея той разкривал, че на министъра е наложена парична глоба за извършени от него измами с данък върху добавената стойност и представял документи, които доказвали, че решението на началника на Службата за регистрация и държавна собственост за налагане на глобата е било постановено на 16 юли 1998 г. и връчено на министъра няколко дни по-късно. Впоследствие това решение било предмет на обсъждане и в други вестници. Въпросът бил повдигнат и в парламента.

На 24 юли 1998 г. министърът предявил иск за вреди срещу първия жалбоподател и "Летзебюргер журнал", но районният съд отхвърлил претенциите му, като приел, че публикуването на въпросната статия попада в обсега на свободата

на словото. Това решение било отменено от апелативния съд на 27 февруари 2002 г.

На 4 август 1998 г. министърът подал оплакване за извършено престъпление. На 21 август прокурорът поискал от съдия-следователя да предяви обвинения срещу първия жалбоподател за ползване на информация, получена в резултат на разкриване на служебна тайна, и срещу неизвестен извършител за разкриване на служебна тайна, като в рамките на производството да бъдат претърсени жилището на жалбоподателя, офисите на "Летзебюргер журнал" и офисите на Службата за регистрация и държавна собственост.

Претърсването на жилището и работното място на първия жалбоподател

На 19 октомври 1998 г. съдия-следователят издал заповеди за претърсване на жилището и работното място на първия жалбоподател, които били изпълнени още същия ден, но не били открити никакви доказателства.

На 21 октомври 1998 г. жалбоподателят обжалвал заповедите, като между другото твърдял и нарушение на чл. 10 от Конвенцията и се позовавал по-специално на защитата на журналистическите източници. Районният съд отхвърлил оплакванията му с решенията си от 9 декември 1998 г., като постановил, че е било налице съмнение за извършване на редица престъпления и поради това съдия-следователят е имал право да разпорежи извършването на следствени действия за потвърждаване на доказателствата, с които вече разполагал. Действията на властите не били накърнили свободата на словото и свободата на пресата, гарантирани от Конвенцията. Това решение било потвърдено от апелативния съд на 3 март 1999 г.

Претърсването на адвокатската кантора на жалбоподателката

На 19 октомври 1998 г. съдия-следователят издал заповед за претърсване и на кантората на жалбоподателката, която била адвокат на г-н Рьомен в производството пред вътрешните съдилища. При претърсването било иззето поверително писмо с дата 23 юли 1998 г. от началника на Службата за регистрация и държавна собственост до министър-председателя, което според жалбоподателката било изпратено анонимно в редакцията на "Летзебюргер журнал". Впоследствие заповедта за обиск била отменена от районния съд на основание нарушение на законовите изисквания относно претърсване на адвокатска кантора и на 11 януари 1999 г. писмото било върнато.

Същия ден била издадена нова заповед, в която освен общото изброяване на търсените доказателства, изрично се посочвало и въпросното писмо. Второто претърсване било проведено същия ден и писмото било взето отново. В изпълнение на изискванията на Закона за адвокатурата то било извършено в присъствието на съдия-следовател, представител на прокурора и председателя на адвокатския съвет.

Жалбоподателката атакувала пред съда и втората заповед, но тя била потвърдена от районния и апелативния съд с решения съответно от 9 март и 20 май 1999 г.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Твърдяното нарушение на чл. 10 от Конвенцията по отношение на първия жалбоподател

A. Становища на страните

43-45. Първият жалбоподател се оплаква, че правото му като журналист да откаже да разкрие своите източници е било нарушено в резултат на поредицата претърсвания, проведени от властите с цел да разкрият самоличността на лицето, отговорно за твърдяното нарушение на служебната поверителност, т.е. на неговия информатор.

Правителството оспорва това твърдение. То отбелязва, че претърсванията не са довели до целения резултат и единственият иззет документ не е бил използван от жалбоподателя като източник при написването на статията. Жалбоподателят не бил принуден да разкрие източника си. Правителството подчертава още важноста на разследването по подозрение в разкриване на поверителни сведения за ефективното функциониране на обществените институции.

B. Преценката на Съда

(a) Основни принципи

"46. Свободата на словото е една от основите на демократичното общество и гаранциите, които трябва да бъдат предоставени на пресата, имат специално значение. Защитата на журналистическите източници е един от крайъгълните камъни на свободата на пресата. Липсата на такава закрила би могла да възпре източниците да съдействат на медиите при информирането на обществеността по въпроси от обществен интерес. В резултат на това може да се подкопае жизнено важната роля на пресата на обществен страж и да се накърни способността ѝ да предоставя достоверна и надеждна информация. Като се има предвид важноста на защитата на журналистическите източници за свободата на словото в едно демократично общество, никаква намеса не би могла да бъде съвместима с чл. 10 от Конвенцията, освен ако е оправдана от гледна точка на по-значим обществен интерес. Ограниченията на конфиденциалността на журналистическите източници изискват най-внимателно изследване от страна на Съда. Неговата задача при упражняването на контролната му функция е не да заеме мястото на националните власти, а да провери с оглед изискванията на чл. 10 решенията, постановени от тях в рамките на правомощията им за преценка. При осъществяването на тази задача Съдът трябва да разгледа оспорената намеса в светлината на случая като цяло и да реши дали основанията, посочени от националните власти за да я оправдаят, са "релевантни и достатъчни" (виж решението по делото Гудуин с/у Обединеното кралство¹ от 27 март 1996 г., *Reports of Judgments and Decisions* 1996-II, стр. 500-501, §§ 39-40).

---

¹ Goodwin v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 1/2000 г. на Бюлетина.

(б) Приложение на горните принципи в настоящия случай

47-48. Съдът приема, че несъмнено е налице намеса в правата на първия жалбоподател по чл. 10, т. 1 от Конвенцията, тъй като двете претърсвания – на жилището му и на работното му място – са били проведени с цел установяване самоличността на служителя, предоставил поверителната информация, или казано по друг начин, са целели разкриване на журналистически източник. Фактът, че са се оказали безрезултатни, е ирелевантен в случая и по никакъв начин не променя тяхната цел.

Проблемът, който се поставя пред Съда, е "дали тази намеса е била оправдана съгласно втората точка на чл. 10, т.е. дали е била "предвидена от закона", дали е преследвала законна цел и дали е била "необходима в едно демократично общество" (виж решението по делото Лингенс с/у Австрия² от 8 юли 1986 г., А.103, стр. 24-25, §§ 34-37).

49-51. Страните са единодушни, че предприетите мерки са били "предвидени от закона". Съдът се присъединява към това становище и счита също, че те са имали "законна цел", а именно предотвратяване на безредици и престъпления. Главният въпрос е дали са били "необходими в едно демократично общество" за постигне на тази цел. За да отговори на този въпрос, Съдът изследва дали намесата е отговаряла на належаща обществена нужда, дали е била пропорционална на преследваната цел и дали съображенията, изтъкнати от националните власти за да я оправдаят, са релевантни и достатъчни.

52-53. Според Съда оспорваните действия без съмнение засягат защитата на журналистическите източници, тъй като са били предназначени да установят самоличността на служителя, отговорен за твърдяното разкриване на служебна тайна, и последващи закононарушения, извършени от жалбоподателя в рамките на журналистическата му дейност. Вътрешните съдилища са приели, че не е налице нарушение на чл. 10 от Конвенцията, т.е. че претърсванията, разпоредени с цел да се съберат доказателства и да се установи истината относно възможно престъпление, предизвикало или подпомогнало публикуването на статия във вестник, не нарушава свободата на словото или свободата на пресата.

54. Съдът подчертава, че в статията си жалбоподателят се е позовал на доказан факт, разкриващ налагането на данъчна глоба на министър въз основа на решение на компетентен орган. Ето защо няма съмнение, че статията е обсъждала проблем от общ интерес и че подобна намеса не би могла да бъде съвместима с чл. 10 от Конвенцията, освен ако е оправдана от гледна точка на по-значим обществен интерес (виж решението по делото Фресо и Роар с/у Франция³ от 21 януари 1999 г., ECHR 1999-I).

55. Освен това изявленията на прокурора от 21 август 1998 г. съдържат индикация, че разследването е започнало едновременно срещу жалбоподателя и срещу служители от Службата за регистрация и държавна собственост. И докато претърсването на жилището и офиса на първия жалбоподател е било проведено веднага след това, действия срещу заподозрените служители са били предприети едва по-късно.

² Lingens v. Austria. Виж резюме на решението в бр. 7-8/99 г. на Бюлетина.

³ Fressoz and Roire v. France

56. Съдът е съгласен с неоспорения от правителството довод на жалбоподателя, че съдия-следователят, вместо разпоредените претърсвания, е можел да прибегне до други мерки за разкриване на твърдените престъпления, като например разпит на служители от Службата за регистрация и държавна собственост. Правителството не е доказало, че без да бъдат претърсени жилището и работното място на жалбоподателя властите не биха били в състояние да установят дали е извършено нарушение на професионалната тайна и по-късно ползване на придобита по този начин информация.

"57. По мнение на Съда е налице съществено различие между разглеждания случай и този по делото Гудуин. При него на журналиста е било връчено нареждане да разкрие своя информатор, докато в настоящия случай са били претърсени жилището и работното място на първия жалбоподател. Съдът счита, че макар и да не е довело до резултат, претърсването, проведено с цел да се разкрие журналистически източник, представлява по-сериозна мярка от нареждането за разкриване самоличността на източника. Това е така поради факта, че следователи, влизайки в работните помещения без предизвестие и снабдени със заповеди за обиск, имат много широки правомощия, тъй като по дефиниция имат достъп до всички документи, съхранявани от журналиста. (...) Ето защо Съдът счита, че претърсването на жилището и работното място на първия жалбоподател накърняват защитата на журналистическите източници дори в по-висока степен, отколкото в случая Гудуин.

58. В светлината на гореизложеното Съдът стига до заключението, че правителството не е доказало спазването на баланс между конкуриращите интереси, а именно защитата на източниците от една страна и предотвратяването и наказването на престъпления от друга. В тази връзка той подчертава отново: "[С]ъображенията, които трябва да бъдат взети предвид от органите по Конвенцията при преценката им по чл. 10, т. 2, наклонят везната на конкуриращите интереси в полза на интереса на демократичното общество от осигуряване на свободна преса" (виж решението по делото Гудуин с/у Обединеното кралство, цитирано по-горе, § 45)."

59-60. Ето защо Съдът е на мнение, че макар съображенията, изтъкнати от националните власти, да могат да бъдат приети за "релевантни", те не са "достатъчни" да оправдаят претърсването на жилището и работното място на жалбоподателя.

Поради това следва да се приеме, че спорните мерки са непропорционални и са нарушили правото на жалбоподателя на свобода на словото, както то е гарантирано от чл. 10 от Конвенцията⁴.

II. Твърдяното нарушение на чл. 8 от Конвенцията по отношение на жалбоподателката

A. Становища на страните

Страните не спорят, че претърсването на адвокатската кантора на жалбоподателката и изземването на документи от там представляват намеса в правата ѝ по чл. 8, т. 1 от Конвенцията. Правителството обаче поддържа, че намесата е отговаряла на изискванията, установени в т. 2 на същата разпоредба. Жалбоподателката защитава противоположното становище.

---

⁴ Решението е единодушно.

Б. Заключение на Съда

64-67. Съдът припомня, че защитата, предоставена от чл. 8, може да се разпростре и по отношение на мястото, където едно лице упражнява своята професия (виж решението по делото Ниемец с/у Германия⁵ от 16 декември 1992 г., А.251-В, § 30).

Той възприема позицията на жалбоподателката, че претърсването на адвокатската ѝ кантора и изземването на документи, отнасящи се до клиента ѝ, представляват намеса в правата по чл. 8, т. 1. Счита, че тази намеса е била "в съответствие със закона", тъй като в законодателството на Люксембург са се съдържащи както общи правила за провеждане на претърсване и изземване на документи, така и специални норми за случаите, когато тези мерки се прилагат в кантори или жилища на адвокати. Съдът приема освен това, че намесата е преследвала "законна цел", а именно предотвратяването на безредици и престъпления.

68. Що се отнася до нейната "необходимост", Съдът припомня, че "[и]зключенията, установени в т. 2 на чл. 8, трябва да се тълкуват ограничително и нуждата от прилагането им в даден случай трябва да бъде убедително доказана" (виж решението по делото Кремьо с/у Франция⁶ от 25 февруари 1993 г., А.256-В, § 55).

69-71. Съдът отбелязва, че за разлика от делото Ниемец в настоящия случай претърсването е било съпроводено от специални процедурни гаранции, а именно заповедта е била изпълнена в присъствието на съдия-следовател, на представител на прокурора и на председателя на адвокатския съвет. От друга страна, заповедта е предоставяла широки правомощия на следователите, тъй като в нея се е говорело общо за предмети, документи, вещи и изобщо всичко, което би могло да спомогне за установяването на истината относно вероятните престъпления. При това крайната цел на претърсването на адвокатската кантора на жалбоподателката е била да се разкрие източник на информация на журналист посредством адвоката на последния. Така то се е отразило върху правата на първия жалбоподател по чл. 10. Освен това, обискът не е бил пропорционален на преследваната цел, особено като се има предвид, че е бил проведен в началната фаза на производството.

В светлината на гореизложеното и по съображения, аналогични на изложените в решението по чл. 10, Съдът смята, че правата на жалбоподателката по чл. 8 от конвенцията са били нарушени⁷.

Съдът уважава частично исканията на жалбоподателите за обезщетение и искането на първия жалбоподател за разноски. Определя по справедливост обезщетение за претърпени неимуществени вреди в размер на 4 000 евро за всеки от тях и присъжда 11 629. 41 евро за направените от първия жалбоподател разноски.

Резюме и превод от английски език: Георгица Петкова

⁵ Niemietz v. Germany. Виж резюме на решението в бр. 9-10/ 98 г. на Бюлетина.

⁶ Cremieux v. France

⁷ Решението е единодушно.

Дело Гуера и други срещу Италия

(Guerra and Others v. Italy)

жалба № 14967/89

Решение от 19 февруари 1998 г. на Голямото отделение

Европейска конвенция за правата на човека – чл. 10: право на свободно получаване на информация; **чл. 8:** право на зачитане на личния и семеен живот; **чл. 2:** право на живот

Съдът не е обвързан от правната квалификация на фактите по случая, направена от жалбоподател, правителство или от Комисията. По силата на принципа *jura novit curia* той може да приложи текстове от Конвенцията, на които участниците в производството не са се позовавали, и дори такива, по отношение на които Комисията е обявила жалбата за недопустима, като я е приела за допустима по друга разпоредба.

Свободата да се получава информация, уредена в т. 1 на чл. 10 от Конвенцията, в основата си забранява на държавните власти да налагат ограничения на индивида при получаването на информация, която други желаят или може да желаят да му съобщят. Тази свобода не може да се разбира като налагаща на държавата, при обстоятелства като тези в настоящия случай, позитивно задължение да събере и разпространи информация по своя собствена инициатива.

Въпреки че предмет на чл. 8 е основно защитата на индивида от произволна намеса на държавните власти, той не просто задължава държавата да се въздържа от подобна намеса. В допълнение към този главно негативен ангажимент може да има и позитивни задължения, свойствени на ефективното зачитане на личния или семеен живот.

Фактите по делото

А. Селскостопанска фабрика Еничем

Жалбоподателите живеели в град Манфредония (Фоджия), на около километър от химическата фабрика на селскостопанската компания Еничем.

През 1988 г. фабриката, която произвеждала изкуствена тор и капролактан (химическо съединение, от което, посредством процес на поликондензация, се получава найлон), била класифицирана като източник на висок риск съгласно критериите, установени с Президентски указ № 175/88, транспониран в италианското законодателство Директива 82/501/ЕИО¹ на Съвета на Европейските

---

¹ Directive 82/501/EEC of the Council of European Communities (the "Seveso" directive) on the major-accident hazards of certain industrial activities dangerous to the environment and well-being of local population.

общности (т.нар. Директива "Севесо") за рисковете от значителни инциденти при някои индустриални дейности, опасни за околната среда и благосъстоянието на местното население.

При производствената дейност на фабриката се освобождавали големи количества силно избухлив газ, което можело да предизвика експлозивни химически реакции, отделящи силно токсични вещества, включително арсениев триоксид. Подобни инциденти се били случвали в миналото: през 1976 г. избухнала кула за пречистване на газ, при което освободените няколко тона разтвор на калиев карбонат и бикарбонат, съдържащи арсениев триоксид, причинили силно отравяне на 150 души.

Съществуващите рискове били потвърдени и от доклада от 8 септември 1988 г. на комисията от технически експерти, назначена от Районния съвет на Манфредония, в който се посочвало, че оборудването за пречистване на вредните емисии е недостатъчно, а оценката за въздействие върху околната среда - непълна, както и че в резултат на географското положение на фабриката отделяните в атмосферата емисии често се насочвали към Манфредония.

През 1989 г. производството на изкуствени торове било намалено, а през 1994 г. окончателно прекратено.

Въпросът за безопасността на фабриката е бил обсъждан многократно. През юни 1989 г. комисия, състояща се от представители на държавата и област Апулия, разпоредила да се извърши проучване, което да установи дали фабриката е спазила разпоредбите на екологичното законодателство и дали е налице вредно въздействие върху флората и фауната в района и здравето на местното население. На 20 юни 1989 г. бил поставен парламентарен въпрос към министъра на околната среда във връзка с производствената дейност на фабриката. На 7 ноември запитване по същия въпрос било отправено и към Комисията на Европейския съюз.

На 6 юли 1989 г. фабриката представила своя доклад относно безопасността, в изпълнение на изискванията на Президентски указ 175/88. Указът възлагал на кмета и префекта на района задължението да осведомят местните жители за рисковете, произтичащи от индустриалното производство, взетите мерки за безопасност и действията, които трябва да бъдат предприети в случай на инцидент. Префектът трябвало да изработи кризисен план, основан на данните в доклада на фабриката относно безопасността, който трябвало да бъде съобщен на населението и представен в Министерството на вътрешните работи и в Отдела за гражданска защита.

На 2 октомври 1992 г. Координационният комитет за индустриална безопасност дал своето мнение за изработения от префекта план, а на 3 август 1993 г. същият бил изпратен в Отдела за гражданска защита.

През 1993 г. Министерството на околната среда и Министерството на здравеопазването издали съвместно заключение по доклада на фабриката, което предписвало мерки за повишаване сигурността на продължаващите и на евентуално възобновените производства и давало инструкции на префекта за кризисния план и изискваните мерки за информиране на населението. В писмо от 1995 г. до Европейската комисия по правата на човека обаче, кметът сочи, че все още не е получил от тях необходимите документи и че Районният съвет все още очаква указания от Отдела за гражданска защита, за да реши какви мерки и

процедури трябва да се предприемат в случай на инцидент и те да се съобщят на населението.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Предмет на делото

39-42. Пред Комисията жалбоподателите са направили две оплаквания – по чл. 2 от пропуската на властите да предприемат подходящи действия за намаляване на заплахата от замърсяване и за избягване на риска от сериозни инциденти, с което са нарушили правото им на живот и физически интегритет, и по чл. 10 от пропуската на властите да предоставят необходимата информация за рисковете и за действията, които трябва да се предприемат в случай на сериозен инцидент. По първото оплакване Комисията е възприела възраженията на правителството за неизчерпване на вътрешноправните средства за защита. По оплакването по чл. 10 жалбата е обявена за допустима и е констатирано нарушение на правото на жалбоподателите да получат въпросната информация. Осем от членовете на Комисията са изразили несъгласие в три особени мнения, две от които изтъкват, че е възможен друг подход към случая, основан на приложимост на чл. 8 към обявеното за допустимо оплакване.

В изложението си пред Съда и в съдебното заседание жалбоподателите се позовават и на чл. 8 и чл. 2, като поддържат, че пропусъкът да им се предостави съответната информация е в нарушение на правото им на зачитане на личния и семеен живот и на правото им на живот.

Пред Съда делегатът на Комисията просто повтори заключенията в доклада ѝ, докато правителството оспори оплакванията по чл.чл. 8 и 2, тъй като според него те попадат извън предмета на делото, определен от решението по допустимостта.

Поради това като преюдициален въпрос Съдът трябва да изследва обхвата на своята компетентност *ratione materiae*.

43. Той отбелязва първо, че юрисдикцията му се разпростира върху всички случаи, засягащи тълкуването и прилагането на Конвенцията, които са отнесени пред него по установения ред, и той е компетентен да реши всички възникнали спорове в това отношение.

44. На второ място, Съдът припомня, че тъй като е компетентен да определи правната квалификация на фактите по случая, той не се счита обвързан от квалификацията, направена от жалбоподател, правителство или от Комисията. По силата на принципа *jura novit curia* той, например, по своя преценка е прилагал при решаването на дела текстовете от Конвенцията, на които участниците в производството не са се позовавали, и дори такива, по отношение на които Комисията е обявила жалбата за недопустима, като я е приела за допустима по друга разпоредба. Оплакването се характеризира от твърдените факти, а не просто от изтъкнатите правно основание или доводи (виж решението по делото Пауел и Райнер с/у Обединеното кралство² от 21 февруари 1990 г., A.172, стр. 13, § 29).

---

² Powell and Rayner v. the United Kingdom. Виж резюме на решението в бр. 7-8/98 г. на Бюлетина.

Съдът има пълна компетентност да разгледа случая само в границите, очертани от решението по допустимостта на жалбата. При така определения предмет на делото той може да се занимае с всеки правен или фактически въпрос, поставен в производството пред него (виж например решението по делото *Филис с/у Гърция*³ от 27 август 1991 г., А.209, стр. 19, § 56).

45. Въпреки че в настоящия случай в жалбата и в първоначалните изложения на жалбоподателите пред Комисията не са изложени изрично основанията, почиващи на чл.чл. 8 и 2, те са в тясна връзка с поддържаното основание, а именно, че информирането на жалбоподателите, всеки от които живее само на километър от фабриката, би оказало влияние върху техния личен и семеен живот и физически интегритет.

46. Предвид горните съображения и решението на Комисията по допустимостта, Съдът смята, че има юрисдикция да разгледа случая по чл.чл. 8 и 2 от Конвенцията, също както и по чл. 10.

II. Твърдяното нарушение на чл. 10 от Конвенцията

47. Жалбоподателите твърдят, че пропускат на властите да уведомят обществеността за съществуващите рискове и необходимите действия, които следва да бъдат предприети в случай на авария във фабриката, съставлява нарушение на чл. 10 от Конвенцията.

A. Предварителни възражения на правителството

48. Правителството поддържа възраженията си, направени и в производството пред Комисията, че не са изчерпани вътрешноправните средства за защита. То посочва на първо място възможността при наличието на непосредствена опасност във връзка с работата на фабриката жалбоподателите да подадат "спешна молба" (*an urgent application*) и да поискат съдебно нареждане за незабавна защита на техните права. Според правителството, въпреки отсъствието на съдебна практика по аналогични случаи, това средство може да се използва срещу предприятие, което, както е в настоящия случай, не е представило задължителния доклад относно безопасността, изискван от действащото законодателство при индустриална дейност с рисков характер.

На второ място жалбоподателите можели да се оплачат пред наказателния съд от непредоставянето на съответната информация, по-специално от страна на фабриката.

49. Съдът счита, че никое от посочените средства не би дало възможност на жалбоподателите да постигнат целта си.

"Спешната молба", наред с липсата на задължителни съдебни решения по прилагането ѝ в екологични казуси, би могла да се приеме като реално средство за защита само ако оплакването касаеше пропуск на властите да вземат подходящи мерки за намаляване или отстраняване на екологичното замърсяване. В действителност обаче оплакването е за непредоставяне на информация от-

³ *Philis v. Greece*

носно риска и действията, които следва да се предприемат в случай на авария, а такава молба би предизвикала вероятно единствено спиране на работата на фабриката. Що се отнася до наказателното производство, то би могло да доведе до осъждането на мениджърите на фабриката, но не и до предоставянето на каквато и да било информация."

По тези причини Съдът отхвърля предварителните възражения на правителството.⁴

Б. По същество на жалбата

50-52. Страните спорят относно приложимостта на чл. 10. Според правителството, разпоредбата гарантира само свободното получаване на информация без намеса от страна на държавата и не съдържа каквото и да било позитивно задължение за нея.

Също както жалбоподателите, Комисията е на становище, че предоставянето на информация на обществеността е едно от основните средства за защита на благосъстоянието и здравето на населението в райони, в които околната среда е застрашена. Следователно изразът "това право включва свободата ... да получава ... информация" в т. 1 на чл. 10 следвало да се разбира като даващ на членовете на местното население, които са или могат да бъдат засегнати от застрашаваща околната среда индустриална или друга дейност, действително право на получаване на информация, по-специално от компетентните власти. Чл. 10 налага на държавите не само задължение да предоставят на обществото информация по въпроси на околната среда, но и позитивното задължение да съберат, обработят и разпространят такава информация, която по естеството си не може да бъде получена от обществеността по друг начин. Осигурената от чл. 10 защита имала следователно превантивна функция по отношение на възможни нарушения на Конвенцията в случаи на сериозно увреждане на околната среда и чл. 10 можел да се приложи и преди да са накърнени пряко други основни права, каквито са правата по чл.чл. 2 и 8.

"53. Съдът не споделя тази позиция. В редица случаи, касаещи ограничения на свободата на пресата, той е признавал правото на обществото да получава информация като естествена последица от специфичната функция на журналистиката, която е да разпространява информация и идеи по въпроси от обществен интерес (виж например решенията по делата *Обзървър* и *Гардиън* с/у Обединеното кралство⁵ от 26 ноември 1991 г., A.216, стр. 30, § 59 (b) и *Торгейр Торгейрсон* срещу *Исландия*⁶ от 25 юни 1992 г., A.239, стр. 27, § 63). Фактите в настоящия случай обаче са очевидно различни от тези в горните примери, тъй като жалбоподателите се оплакват от пропуски в системата, установена съгласно Президентски указ № 175/88 (...). Въпреки че префектът на Фоджия е изготвил план за действие в критични ситуации на базата на представения от фабриката доклад и го е представил в Отдела за гражданска защита на 3 август 1993 г., жалбоподателите все още не са получили необходимата информация.

---

⁴ Решението е взето с мнозинство 19 гласа срещу един.

⁵ *Observer and Guardian v. the United Kingdom*. Виж резюме на решението в бр. 1/2000 г. на Бюлетина.

⁶ *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*. Виж резюме на решението в бр. 11-12/99 г. на Бюлетина.

Съдът подчертава отново, че свободата да се получава информация, за която става дума в т. 1 на чл. 10 от Конвенцията, "в основата си забранява на държавните власти да налагат ограничения на индивида при получаването на информация, която други желаят или може да желаят да му съобщят" (виж решението по делото Леандър с/у Швеция⁷ от 26 март 1987 г., A.116, стр. 29, § 74). Тази свобода не може да се разбира като налагаща на държавата, при обстоятелства като тези в настоящия случай, позитивно задължение да събере и разпространи информация по своя собствена инициатива."

54. В заключение, чл. 10 не е приложим в разглеждания случай.⁸

55. Предвид казаното в § 45 по-горе, случаят трябва да се разгледа по чл. 8 от Конвенцията.

III. Твърдяното нарушение на чл. 8 от Конвенцията

56. Като се позовават на същите факти, жалбоподателите поддържат пред Съда, че са жертва на нарушение и на чл. 8.

57. При преценката си дали чл. 8 е приложим в настоящия случай и, ако това е така, дали е бил нарушен, Съдът посочва обстоятелството, че всички жалбоподатели живеят в непосредствена близост до фабриката, определена през 1988 г. като източник на висок риск по критериите на Президентски указ 175/88. Отбелязва и отделяните големи количества леснозапалим газ и други токсични съединения, включително арсениев триоксид; аварията през 1976 г., причинила остро отравяне с арсен при 150 души; доклада на комисията от технически експерти от 1988 г., предупреждаващ, че поради географското си положение фабриката често замърсява въздуха в Манфредония.

Директният ефект на вредните емисии върху правото на жалбоподателите на зачитане на техния личен и семеен живот означава, че чл. 8 е приложим.⁹

"58. Според Съда не би могло да се твърди, че Италия е осъществила "намеса" в личния и семеен живот на жалбоподателите. Те се оплакват не от действия от страна на държавата, а от нейното бездействие. Обаче, въпреки че предмет на чл. 8 е основно защитата на индивида от произволна намеса на държавните власти, този текст не просто задължава държавата да се въздържа от подобна намеса. В допълнение към този главно негативен ангажимент може да има и позитивни задължения, свойствени на ефективното зачитане на личния или семеен живот (виж решението по делото Ъри с/у Ирландия¹⁰ от 9 октомври 1979 г., A.32, стр. 17, § 32).

В разглеждания случай следва да се установи дали националните власти са предприели необходимите стъпки, за да осигурят ефективна защита на правото на зачитане на личния и семейния живот на жалбоподателите, както е гарантирано от чл. 8 (виж решението по делото Лопез Остра с/у Испания¹¹ от 9 декември 1994 г., A.303-C, стр. 55, § 55)."

⁷ Leander v. Sweden. Виж резюме на решението в бр. 7-8/98 г. и бр. 9-10/98 г. на Бюлетина.

⁸ Решението е взето с мнозинство 18 срещу два гласа.

⁹ Решението е единодушно.

¹⁰ Airey v. Ireland. Виж резюме на решението в бр. 1-2/98 г. на Бюлетина.

¹¹ Lopez Ostra v. Spain. Виж резюме на решението в бр. 1-2/99 г. на Бюлетина.

59. Съдът отбелязва, че на 14 септември 1993 г., министерствата на околната среда и на здравеопазването са приели съвместно заключение по доклада на от фабриката от 6 юли 1989 г. Те са препоръчали да бъдат направени значителни подобрения на производствените инсталации и са инструктирали префекта на Фоджия относно съдържанието на кризисния план и информирането на населението.

В писмо от 7 декември 1995 г. до Европейската комисия по правата на човека кметът на общината сочи обаче, че все още се очакват документи и указания.

"60. Съдът подчертава отново, че сериозното замърсяване на околната среда може да засегне нормалното съществуване на индивидите и да им попречи да ползват жилищата си по такъв начин, че да накърни личния им и семеен живот (виж *mutatis mutandis* решението по делото Лопез Остра с/у Испания цитирано по-горе, стр. 54, § 51). В разглеждания случай жалбоподателите са очаквали, чак до спирането на производството на изкуствена тор през 1994 г., да получат необходимата информация, позволяваща им да преценят риска, който те и техните семейства носят, ако останат да живеят в Манфредония – град, особено изложен на опасност в случай на инцидент във фабриката.

Поради това Съдът счита, че ответната държава не е изпълнила задължението си да осигури на жалбоподателите правото на зачитане на личния и семейния им живот, в нарушение на чл. 8 от Конвенцията."¹²

IV. Твърдяното нарушение на чл. 2 от Конвенцията

Като се позовават на факта, че работници от фабриката са починали от рак, жалбоподателите твърдят, че в резултат на непредоставянето на информация е нарушено правото им на живот.

Съдът не счита за нужно да разглежда случая и съгласно чл. 2 от Конвенцията, след като е открил нарушение на чл. 8.¹³

Съдът присъжда на всеки от жалбоподателите обезщетение в размер на 10 000 000 италиански лири за претърпени неимуществени вреди. По искането Италия да бъде задължена да предприеме определени действия по отношение на фабриката и причиняваното от нея замърсяване Съдът подчертава, че е извън неговата компетентност да разгледа подобна молба. Той припомня, че "държавата разполага със свободата да избере посредством какви средства ще приложи във вътрешното си право разпоредбите на Конвенцията и по какъв начин ще поправи ситуацията, довела до тяхното нарушаване" (виж *mutatis mutandis* решенията по делата Занги с/у Италия¹⁴ от 19 февруари 1991 г., А.194-С, стр. 48, § 26; Демиколи с/у Малта¹⁵ от 27 август 1991 г., А.210, стр. 19, § 45 и Сарджин с/у Турция¹⁶ от 8 юни 1995 г., А.319-А, стр. 24, § 81).

Резюме и превод от английски език: Георгица Петкова

¹² Решението е единодушно.

¹³ Решението е единодушно.

¹⁴ *Zanghi v. Italy*

¹⁵ *Demikoli v. Malta*

¹⁶ Решението е взето с мнозинство 19 гласа срещу един.

Дело МакГинли и Игън срещу Обединеното кралство

(McGinley and Egan v. the United Kingdom)

Жалби No.21825/93 и No.23414/94

Решение от 9 юни 1998 г.

Европейска конвенция за правата на човека – чл. 6, т. 1: право на ефективен достъп до съд за произнасяне по граждански права и задължения; **чл. 8:** право на зачитане на личния и семеен живот; **чл. 13:** право на ефективни вътрешноправни средства за защита

Когато едно правителство предприема рискована и опасна дейност като тази по настоящото дело (ядрени опити), която би могла да има скрити неблагоприятни последици върху здравето на участващите в нея, зачитането на личния и семеен живот съгласно чл. 8 изисква създаването на ефикасна и достъпна процедура, която да дава възможност на такива лица да търсят всякаква относима и подходяща информация. За държавата възниква позитивно задължение по чл. 8.

Фактите по делото

Жалбоподателите г-н Кенет МакГинли и г-н Едуард Игън са британски граждани, които през 1958 г. отбивали военната си служба.

В периода ноември 1957 г. – септември 1958 г. Обединеното кралство извършило шест детонации на тихоокеанския остров Коледа с ядрени оръжия, многократно по-мощни от употребените над Хиросима и Нагазаки, които били част от серията ядрени опити в атмосферата, проведени в района на Тихия океан и Австралия (1952 –1967 г.) с участието на над 20 хиляди военнослужещи. По време на ядрените опити на военнослужещите било заповядано да се строят на открито с гръб към експлозиите, като затворят и покрият очите си в течение на двадесет секунди след взрива.

Жалбоподателите твърдят, че целта на тази процедура е била военнослужещите преднамерено да се изложат на радиация с експериментална цел, докато правителството отрича това като заявява, че целта на процедурата по строяване е била да се избегнат увреждания на очите и други физически наранявания от разпръснат след взрива материал. Никакво персонално документиране на степента на излагане на радиация на военнослужещите не било правено, но изготвените тогава първични отчети за нивото на радиация в околната среда в района на остров Коледа след извършване на опитите се съхранявали в Института за изследване на ядреното оръжие в Англия.

Първият жалбоподател г-н МакГинли се намирал на остров Коледа по време пет от детонациите през 1958 г. на около 25 мили (40 км.) от взрива. В молбата си за отпускане на военна пенсия той твърди, че четири дни след първата экс-

плезия през април 1958 г. посетил военния лекар на острова с оплаквания за гадене, диария и мехури със сърбеж по дланите на ръцете, врата и бузите, като за последното бил лекуван около 10 – 12 дни, но това лечение не било документирано. Бил освободен от армията през ноември 1959 г. заради язва на дванадесетопръстника. Била му отпусната 20% военно-инвалидна пенсия тъй като било прието, че язвата се дължи на военната служба, която пенсия била увеличена през юни 1980 г. поради влошаване на заболяването.

В периода 1968 – 1976 г. г-н МакГинли бил лекуван за няколко други заболявания. След серия публикации в пресата през 1982 г. относно потенциалните последици от експлозиите на остров Коледа върху изложените на тях лица, г-н МакГинли започнал да си обяснява своите здравословни проблеми със службата си на острова. Той станал председател на Британската асоциация на ветераните от ядрените опити, организация която се борела за обезщетяване на военнослужещите, присъствали по време на опитите. На 1 април 1984 г. той поискал увеличаване на пенсията си, като се оплаквал от заболявания (депресия, стерилитет, артрит), които пряко свързвал с излагането си на радиация. Искането му било отхвърлено на 30 ноември 1984 г. поради липса на доказателства, че язвата му се е влошила или че другите заболявания се дължат на службата му в армията или пък са се влошили в резултат на нея.

На 21 януари 1985 г. г-н МакГинли обжалвал пред Апелативния съд по пенсионни дела (АСПД). Министерството на социалното осигуряване (МСО) изготвило подробно отрицателно становище по случая на базата на събраните за жалбоподателя медицински сведения като болнични епикризи, експертизи от личния лекар и лекари-специалисти в различни области. То обаче не получило от Министерство на отбраната (МО) изисканата медицинска документация за жалбоподателя за 1957 – 1958 г. и за лечението на обрива на лицето и тялото му през този период. Било обяснено, че такива няма. Жалбоподателят не се позовал на допълнителни доказателства, нито поискал представянето на документи в съответствие с процедурата по правило 6 от Правилата на Апелативния съд по пенсионни дела (Правилата на съда). На 25 февруари 1988 г. АСПД отхвърлил жалбата му.

Вторият жалбоподател г-н Игън се намирал на военен кораб в района на остров Коледа по време на детонацията на 28 април 1958 г. на спорно разстояние от взрива (на 60 мили /97 км според МО, респ. на 15-20 мили /24-32 км според него). През 1961 г. той бил освободен от армията. През юни 1965 г. бил диагностициран със саркоидозис, хронично заболяване, един от признаците на което е образуване на малки бучки или грануломи в белите дробове и/или в други органи и тъкани. През юли 1970 г. жалбоподателят подал молба за отпускане на пенсия заради това заболяване, твърдейки че страда от него от уволняването си от флота и че то се дължи на излагането му на ядрения взрив по време на службата му на остров Коледа, при който получил изгаряния на кожата. На искането на МСО за предоставяне на цялата налична медицинска документация за г-н Игън от този период, МО отговорило, че такава "няма", включително никакви следи от правените му докато е бил на служба рентгенови снимки. През януари 1971 г. молбата за пенсия на г-н Игън била отхвърлена.

На 5 април 1971 г. той подал жалба пред АСПД. МСО представило отрицателно становище по случая след уверенията на МО, че жалбоподателят не бил

излаган на въздействието на берилиеви съединения, макар британското правителство да признало след запитване от парламента, че берилият често е използван в устройствата за ядрени опити. Жалбоподателят не се позовал на допълнителни доказателства, нито поискал представянето на документи в съответствие с процедурата по правило 6 от Правилата на съда. В допълнително становище той само оспорил липсата на медицинска документация за проведено му лечение през 1958 г., както и липсата на доказателства в корабния дневник, че екипажът е бил изложен на атомния взрив, тъй като жалбоподателят бил накаран да се строи на горната палуба, облечен в защитно облекло и с тъмни очила, след което се почувствал болен от простуда с "изпотяване на тялото". На 29 август 1972 г. АСПД отхвърлил жалбата му.

Г-н Игън подал през 1982 г. лично, а през 1991 г. чрез Британската асоциация на ветераните от ядрените опити, нови молби за военна пенсия, но МСО му напомнило, че решението на АСПД от 1972 г. е задължително, освен ако не бъде отменено от Върховния съд на Шотландия.

Приложимо вътрешно право и практика

Правната уредба на военните пенсии се съдържа в Пенсионния акт от 1983 г., чиито разпоредби са по същество същите като действалите при подаване на молбата на г-н Игън. Основното изискване е "увреждането или смъртта на военнослужещия да се дължи на службата му в армията". Според правителството пенсия поради връзка с радиацията са отпуснати на поне 28 военнослужещи, които са се намирали на или в района на остров Коледа или на други места, където са извършени ядрени опити през 1957-58 г., или на вдовиците им.

Съгласно процедурата МСО действа като първа инстанция. При искане за отпускане на пенсия то получава военното (вкл. военно-медицинското) досие на молителя от МО и въз основа на допълнителни медицински доказателства, ако са необходими, преценява дали той страда от увреждане, което се дължи на военната служба. Министърът на социалното осигуряване взема окончателното решение въз основа на тази преценка.

Лице, на което министърът е отказал отпускането на военно-инвалидна пенсия, може да обжалва пред АСПД. МСО представя пред съда становище по случая, което съдържа, между другото, копие от военното (вкл. военно-медицинското) досие на молителя, допълнителни медицински документи и експертизи, както и мотивите на министъра на социалното осигуряване за отказа. Молителят може да представи отговор на доклада и/или да поиска допълнителни доказателства. Следва гледане на делото, което не може да се проведе без присъствието на молителя, освен при негово съгласие за противното, и на което същият може да бъде представляван от адвокат или друго лице.

Решението на АСПД подлежи на обжалване поради незаконосъобразност пред Върховния съд на Шотландия при наличие на разрешение от АСПД или от Върховния съд.

Правило 6 от Правилата на съда съдържа уредба на достъпа до официални документи и информация в това производство. Правило 6 (1) гласи: "Когато за целите на обжалването жалбоподателят желае достъп до документ или част от документ, за който основателно смята, че се намира в държавно учреждение, той може, в срок не по-късно от 6 седмици след като му е изпратен докладът по

случая, да поиска от председателя на съда този документ или част от него да бъде предоставен. Председателят, ако прецени че документът или част от него би могъл да се отнася до подлежащ на решаване въпрос при обжалването, може да издаде нареждане до въпросното учреждение, като изиска предоставянето му (в случай че се намира в учреждението) по начин и при условия, които прецени за подходящи..."

Съгласно правило 6 (2) при получаване на нареждане от председателя на съда ръководителят на ведомството ... може да удостовери пред него, че (а) предоставянето на целия или част от искания документ би противоречало на обществен интерес, или че (б) целият или част от документа по никакъв начин не следва да бъде предоставян по съображения за национална сигурност. В такъв случай председателят на АСПД дава допълнителни указания с оглед предоставянето на достъп.

Правото на обезщетение за вреди по общото право се осъществява посредством предявяване на граждански искиове. Страните спорят дали имунитетът на Короната срещу искиове на бивши военнослужещи с правно основание от преди 1987 г. е все още меродавен след решението по делото Пиърс срещу министъра на отбраната и МО [1988] 2 Weekly Law Reports 145¹, но няма спор, че до настоящия момент никой, в това число и г-н Пиърс, не е успял да докаже по гражданско дело, че едно заболяване е причинено от радиация вследствие на програмата за ядрени опити на остров Коледа.

Комисията е съединила жалбите на г-н МакГинли и г-н Игън и ги е обявила за допустими по отношение на оплакванията им за непредоставяне достъп до документи в нарушение на чл. 6, т. 1, както и по отношение на оплакванията им по чл. 8 и чл. 13. Тя е намерила нарушение на чл. 6, т. 1 и чл. 8 от Конвенцията, но е решила, че не е необходимо да разглежда оплакването по чл. 13.

Резюме на решението на Европейския съд

I. Предмет на делото пред Съда

67. Пред Съда жалбоподателите се оплакват на първо място, че правото им на справедлив процес по чл. 6, т. 1 и правото им на зачитане на личния и семеен живот по чл. 8 са нарушени посредством непредоставянето на документи, които биха им помогнали да докажат наличието на връзка между здравословните им проблеми и излагането им на радиация. На второ място, те претендират на основание чл. 3 от Конвенцията, че в резултат на несправедливото пенсионно производство всеки от тях е преживял тежък психически стрес. На трето място, те твърдят, че пропускат на правителството да документира излагането им на радиация докато са служили на остров Коледа е причинил нарушения на чл. 2 и чл. 3. На четвърто място, на основание чл. 13 те се оплакват от липсата на ефикасни вътрешноправни средства за защита по оплакванията им по Конвенцията. Най-накрая, г-н МакГинли твърди, че държавните власти са му причинили безпокойство, в нарушение на чл. 8.

68-69. Съдът отбелязва, че само оплакванията на жалбоподателите по чл. 6, т. 1, чл. 8 и чл. 13 от Конвенцията, отнасящи се до непредоставянето на достъп до

---

¹ Pearce v. The Secretary of State for Defence and Ministry of Defence

въпросните документи, са обявени от Комисията за допустими. Тези по чл. 2 и чл. 3 във връзка с отсъствието на наблюдение на остров Коледа не са били направени пред Комисията и във всеки случай се основават на факти от преди декларациите на Обединеното кралство по чл. 25 и чл. 46 от Конвенцията. Оплакването на г-н МакГинли по чл. 8 е било обявено за недопустимо като просрочено. Оплакването по чл. 3 във връзка с причиненото вследствие на отказа за разкриване на документи страдание се основава на същите факти като обявените за допустими оплаквания.

70. Поради това Съдът намира, че следва да разгледа само оплакванията на жалбоподателите за нарушения на чл. 6, т. 1, чл. 8 и чл. 13 от Конвенцията относно непредоставянето на достъп до документи.

II. Предварителното възражение на правителството

71-74. Правителството прави предварително възражение за неизчерпване на вътрешноправните средства за защита и по-специално на възможностите, предоставени от правило 6 от Правилата на съда.

75. Съдът е съгласен с Комисията, че то е тясно свързано със същността на оплакванията по чл. 6, т. 1 и чл. 8 и поради това следва да бъде разгледано при преценката по същество (виж, напр. решението по делото Кремзов срещу Австрия² от 21.09.1993 г., A.268-B, стр.41, § 42).³

III. Твърдяното нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията

76. Жалбоподателите твърдят, че в резултат от непредоставянето на части от техните военно-медицински досиета и на документацията относно нивото на радиация на остров Коледа след извършването на ядрените опити, те са били лишени от ефикасен достъп до съд, което е нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията.

A. Аргументите на страните

1. Жалбоподателите

77. Жалбоподателите твърдят, че целта на процедурата по строяване на открито е била военнослужещите нарочно да бъдат изложени на радиация с експериментална цел.

78-79. Държавата била предприела прикриване, дезинформация и препятстване с цел да избегне по-късно отговорност за здравословни проблеми, причинени от опитите на остров Коледа. Така например по време на опитите военните власти нарочно не документирали индивидуалното ниво на дозите радиация на военнослужещите и по-късно отказвали на ветераните, участвали в опитите, достъп до документите, необходими им да докажат връзката между здравословните им проблеми и военната служба. Тези документи жалбоподателите конкретизират като частите от военно-медицинските им досиета, съдържащи данни

² Kremzow v. Austria

³ Решението е взето с единодушие.

за проведено лечение на длъжници се на радиация оплаквания, като мехури по кожата, гадене и диария, получени след строяването на открито.

2. Правителството

80. Правителството отрича каквото и да било намерение военнослужещите, базирани на или в района на остров Коледа по време на ядрените опити, да бъдат изложени на опасни нива радиация, както и каквото и да било политика по прикриване или препятстване с цел избягване на отговорност.

81-82. Според него чл. 6, т. 1 не съдържа никакво общо право на достъп до информация, намираща се във владение на държавни органи, или каквото и да било задължение на държавата да направи обществено достъпни всички документи, които биха могли да са от значение за евентуални бъдещи граждански искове. Вместо това този текст задължавал държавата да предвиди подходящи процедури като гаранция, че гражданскоправните спорове ще бъдат решени справедливо. Такава процедура била предвидена от правило 6 на Правилата на съда (виж по-горе). Тъй като никой от жалбоподателите не се възползвал от нея, не можело да се твърди, че им е отказан ефикасен достъп до съд поради неразкриване съдържанието на документи.

3. Комисията

83. Комисията смята, че съществува документация за радиацията на остров Коледа, до която все още няма обществен достъп по съображения за национална сигурност и до която жалбоподателите едва ли биха получили достъп, дори да се бяха възползвали от процедурата по правило 6. При тези обстоятелства достъпът им до АСПД бил по-скоро теоретичен, отколкото реален, в нарушение на чл. 6, т. 1.

Б. Преценката на Съда

1. Приложимост на чл. 6, т. 1 от Конвенцията

84. Не се спори и Съдът смята, че пенсионното производство включва "решаване на правен спор относно граждански права (на жалбоподателите)". Следователно, чл. 6, т.1 е приложим.

2. Съобразност с чл. 6, т. 1

85-86. Съдът смята, че ако държавата-ответник неоснователно е попречила на жалбоподателите да получат достъп до документи, намиращи се в нейно владение, или неправомерно е отрекла съществуването на такива документи, които биха им помогнали да установят пред АСПД, че са били изложени на опасни нива радиация, то това би означавало да им бъде отказано правото на справедлив процес в нарушение на чл. 6, т. 1.

87-88. По отношение твърденията на жалбоподателите, че такива документи са частите от военно-медицинските им досиета, съдържащи данни, че скоро

след опитните детонации са били лекувани за оплаквания, дължащи се на радиация, Съдът, както и Комисията, не е убеден, че такива документи все още са съществували към датата на признаване правото на индивидуална жалба от Обединеното кралство през 1966 г.

Що се отнася до документи, показващи нивото на излагане на радиация на всеки жалбоподател, очевидно е, че не съществуват никакви персонални досиета, тъй като такова проследяване на военнослужещи не е правено. Съдът отбелязва твърдението на жалбоподателите, че и други относими документи би следвало да са били създадени по време на провеждане на опитите и все още да се съхраняват от държавата, но намира това твърдение за неподкрепено с доказателства и поради това то е просто една спекулация.

89. Освен това, дори да може да се установи, че към момента на жалбите държавата е разполагала с доказателства, отнасящи се до подлежащи на решаване от АСПД въпроси, Съдът отбелязва, че съгласно правило 6 от Правилата на съда, жалбоподателите са могли да поискат от председателя му (което те не са направили) да нареди държавата да предостави всеки относим документ, без да е нужно той да бъде конкретизиран. Освен това правителството твърди, че ако председателят на АСПД беше издал нареждане въз основа на правило 6 за предоставянето на документацията относно нивото на радиация, не би имало никакво основание за отказване на такива документи по съображения за национална сигурност съгласно правило 6 (2) (б) (виж по-горе).

90-91. Съдът смята, че при дадените обстоятелства, след като е предвидена процедура за предоставяне на документи, от която жалбоподателите не са се възползвали, не може да се каже, че държавата им е попречила да получат достъп до някакво относимо доказателство или че неправомерно е отрекла съществуването на такава, или че следователно им е отказан ефикасен достъп до АСПД или справедливо гледане на делото пред него.

Следователно няма нарушение на чл. 6, т. 1 от Конвенцията.⁴

С оглед на това заключение не е необходимо Съдът да се произнася по предварителното възражение на правителството.⁵

IV. Твърдяното нарушение на чл. 8 от Конвенцията

92. Жалбоподателите твърдят, че непредоставянето на достъп до въпросните документи е довело и до нарушаване на правата им на зачитане на личния и семейния живот съгласно чл. 8 от Конвенцията.

A. Аргументите на страните

93. Според правителството жалбоподателите не могат да се оплакват, че им е отказан достъп до документи, след като не са предприели никакви стъпки за търсене на такъв достъп.

94. Жалбоподателите поддържат, че имат право на достъп до документите, които биха им позволили да установят дали са били изложени на опасни нива радиация на остров Коледа, за да могат да преценят възможните последици от ядрените опити за здравето им.

⁴ Решението е взето с мнозинство от 6 срещу 3 гласа.

⁵ Решението е взето с единодушие.

95. Комисията намира, че документите за нивото на радиация на остров Коледа са единствените източници на първична информация, от която жалбоподателите биха могли да тръгнат, за да разберат естеството и физическото въздействие на участието им в експерименталната ядрена програма. По съображенията, изложени във връзка с чл. 6, т. 1 от Конвенцията, Комисията намира за вероятно едно искане на жалбоподателите в съответствие с правило 6 за предоставяне на тези документи в пенсионното производство да бъде отказано по съображения за национална сигурност. Смята, че националната система не е намерила пропорционален начин да отговори на интереса на жалбоподателите от получаване на достъп до съответната документация, още повече че безпокойствата им са породени и от доклади, сочещи една снижена средна продължителност на живота сред участвалите в опитите ветерани.

Б. Преценката на Съда

1. Приложимост на чл. 8 от Конвенцията

96. Съдът припомня, че г-н МакГинли и г-н Игън са се намирали съответно на и в района на остров Коледа по време на съответно пет и една от опитните детонации от програмата за ядрени опити на Обединеното кралство, като по време на всяка експлозия им е било заповядвано да се строят на открито. При отсъствието на каквото и да било персонално документално проследяване, те са оставени в догадки дали са били изложени на такива нива радиация, които биха причинили опасност за здравето им.

97. Съдът намира, че с оглед на горното въпросът за достъп до информация, която или би успокоила страховете на жалбоподателите, или би им дала възможност да преценят опасността, на която са били изложени, е достатъчно тясно свързан с личния и семейния им живот по смисъла на чл. 8, така че да повдигне въпрос за прилагането на този текст. Следователно чл. 8 е приложим.

2. Съобразност с чл. 8

98. Съдът счита, че не се касае за осъществена намеса, а оплакването е от непредоставянето на информация. Той припомня, че чл. 8 може да включва и позитивни задължения. За да определи дали такива съществуват, той следва да държи сметка за справедливия баланс, който трябва да се постигне между интереса на общността и конкуриращия интерес на засегнатия индивид.

99. Предвид факта, че излагането на високи нива радиация ноторно има скрити, но сериозни и продължителни въздействия върху здравето, естествено е, че несигурността на жалбоподателите по въпроса дали са били поставени в риск им е причинила значително безпокойство и притеснение. Съдът припомня, че според доводите им по чл. 6, т. 1, записванията за нивата на радиация не биха им послужили в производството пред АСПД. Въпреки това той счита, че тъй като тези документи съдържат информация, която би могла да им помогне да преценят нивата на радиация в зоните, в които са били по време на опитите, и да ги успокои в това отношение, те са имали интерес от гледна точка на чл. 8 да получат достъп до тях. Съществуването на други относими документи не бе доказано и е въпрос само на спекулация. Поради това настоящият случай се различава от този по делото Гуера и др. срещу Италия⁶ (решение от 19 февруари 1998

г., *Reports* 1998-I), където не се е спорело, че жителите на Манфредония са в риск в резултат на функционирането на фабриката и държавните власти са имали информация, която би им помогнала да го преценят и да предприемат стъпки за избягването му.

100. Съдът припомня, че според правителството не съществува важно съображение, свързано с националната сигурност, срещу разкриването на информация за нивата на радиация на остров Коледа след тестовете.

"101. При тези обстоятелства, като се има предвид интересът на жалбоподателите от получаване на достъп до въпросните данни и очевидното отсъствие на какъвто и да било противостоящ обществен интерес от неразкриването им, Съдът намира, че е възникнало позитивно задължение за държавата по чл. 8. Когато едно правителство предприема рискована и опасна дейност като тази по настоящото дело, която би могла да има скрити неблагоприятни последици върху здравето на участвалите в нея, зачитането на личния и семеен живот съгласно чл. 8 изисква създаването на ефикасна и достъпна процедура, която да дава възможност на такива лица да търсят всякаква относима и подходяща информация."

102. Що се отнася до спазването на горното позитивно задължение, Съдът припомня констатациите си във връзка с оплакването по чл. 6, т. 1, а именно че Правило 6 от Правилата на съда предвижда процедура, която би позволила на жалбоподателите да изискат документите, отнасящи се до твърдението на МО, че те не са били опасно изложени на радиация, както и че отсъстват каквито и да било доказателства, които да сочат, че тази процедура не би била ефикасна за осигуряване на достъп до търсените документи (виж по-горе § 89). Никой от жалбоподателите обаче не се е възползвал от тази процедура, нито, съгласно представените пред Съда доказателства, е поискал от компетентните власти в който и да било друг момент предоставянето на въпросните документи. С това настоящият случай се различава от този по делото Гаскин срещу Обединеното кралство⁷ (решение от 7 юли 1989 г., A.160), където жалбоподателят е отправил искане за разкриване на данните, до които е искал достъп.

103. Съдът намира, че като е предвидила процедурата по Правило 6, държавата е изпълнила позитивното си задължение по чл. 8 спрямо тези жалбоподатели. Следователно няма нарушение на разпоредбата.⁸

104. С оглед на това заключение не е необходимо Съдът да се произнася по предварителното възражение на правителството.⁹

V. Твърдяното нарушение на чл. 13 от Конвенцията

105-106. С оглед заключението си по чл. 6, т. 1 (виж по-горе § 90) Съдът не намира за необходимо да изследва отделно оплакването на жалбоподателите по чл. 13, чиито изисквания са по-малко стриктни и в случая се поглъщат от тези по чл. 6, т. 1.¹⁰

Резюме и превод от английски език: Цветанка Спасова

⁶ *Guerra and Others v. Italy*

⁷ *Gaskin v. the United Kingdom*

⁸ Решението е взето с мнозинство от 5 срещу 4 гласа.

⁹ Решението е взето с единодушие.

¹⁰ Решението е взето с единодушие.

СЪД НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ОБЩНОСТИ, ЛЮКСЕМБУРГ

Дело Хаутала¹

Решение от 6 декември 2001 г. по г. № C-353/99 P

Достъп на обществеността до документите на Съвета. Изключения. Защита на обществения интерес в областта на международните отношения. Частичен достъп.

Жалбоподател Съветът на Европейския съюз, подпомаган от Кралство Испания – встъпила страна. Производството е по жалбата срещу решението на Първоинстанционния съд от 19 юли 1999 г. по дело № T-14/98 Хаутала срещу Съвета (Сборник, стр. II-2489), с други страни: Хейди Хаутала – член на Европейския парламент, ищец в първоинстанционното производство, подпомагана от Кралство Дания и от Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия – встъпили страни по жалбата и от Република Финландия, Кралство Швеция и Република Франция – встъпили страни в първата инстанция

(резюме) ²

1. С жалба, депозирана в канцеларията на Съда на 22 септември 1999 г., Съветът на Европейския съюз е атакувал на основание чл. 49 от Устава ЕО на Съда решението на Първоинстанционния съд от 19 юли 1999 г. по делото Хаутала срещу Съвета (T-14/98, Сборник, стр. II-2489), с което е отменено решението на Съвета от 4 ноември 1997 г. за отказ по искането на г-жа Хаутала за достъп до доклада на работната група "Износ на конвенционални оръжия".

2. С разпореждане на председателя на Съда от 10 февруари 2000 г. Кралство Испания е допуснато да встъпи в подкрепа на тезата на Съвета, а Кралство Дания и Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия са допуснати да встъпят в подкрепа на тезата на г-жа Хаутала.

Правна рамка

Общностно право

3. По отношение на правната рамка Първоинстанционният съд е намерил:
а) Заключителният акт на Договора за ЕО, подписан в Маастрихт на 7 фев-

---

¹ Hautala

² Резюмето е направено по пълния текст на решението, разполагаме безплатно на Интернет страницата на Съда, който подлежи на корекции преди публикуването на официалния му и единствено автентичен текст в сборника практика *Reports of Cases before the Court of Justice and the Court of First Instance* – Б. ред.

руари 1992 г., съдържа Декларация (№ 17) относно правото на достъп до информация (наричана по-нататък Декларация № 17), която гласи: "Конференцията счита, че прозрачността на процеса на вземане на решения засилва демократичния характер на институциите и доверието на обществеността в администрацията. В съответствие с това Конференцията препоръчва Комисията да представи на Съвета не по-късно от 1993 г. доклад за мерките, предназначени да подобрят обществения достъп до информация, с която институциите разполагат.

б) при закриването на Европейския съвет в Бирмингам на 16 октомври 1992 г. главите на държави и правителства издадоха декларация, наречена "Общност, близка до своите граждани" (Bull. EC 10-1992, стр. 9), в която подчертават необходимостта Общността да се направи по-отворена. Този ангажимент бе потвърден от Европейския съвет в Единбург на 12 декември 1992 г. (Bull. EC 12-1992, стр. 7).

в) На 3 май 1993 г. Комисията отправи до Съвета, Парламента и Икономическия и социален съвет Съобщение № 93/С 156/05 за обществения достъп до документите на институциите (ОJ 1993 С 156, стр. 5). Тя съдържа резултатите от сравнително изследване на обществения достъп до документация в страните-членки и някои други страни и заключава, че има място за по-нататъшно развитие на достъпа до документация на нивото на Съюза.

г) На 2 юни 1993 г. Комисията прие Съобщение № 93/С 166/04 относно отвореността на Общността (ОJ 1993 С 166, стр. 4), излагаща основните принципи, които регулират достъпа до документи.

д) На Европейския съвет в Копенхаген на 22 юни 1992 г. Съветът и Комисията бяха поканени да продължат работата си, на основата на принципа гражданите да имат възможно най-пълен достъп до информация (Bull. EC 6-1993, стр. 16, I.22).

е) В рамките на тези предварителни стъпки към прилагане принципа за прозрачност Съветът и Комисията одобриха на 6 декември 1993 г. Кодекс за поведение относно обществения достъп до документите на Съвета и Комисията (ОJ 1993 L 340, стр. 41, наричан по-нататък Кодекс за поведение), с цел установяване на принципите, които да регулират достъпа до съхраняваните от тях документи.

ж) Кодексът за поведение формулира следния основен принцип: Обществеността ще има възможно най-широкия достъп до документите, съхранявани от Комисията и Съвета.

з) "Документ" се дефинира като всеки писмен текст, на какъвто и да е носител, който съдържа съществуващи данни и се съхранява от Съвета или Комисията.

и) Обстоятелствата, на които една институция може да се позове за да отхвърли искане за достъп до документи, са изброени в Кодекса за поведение както следва:

Институциите отказват достъп до всеки документ, чието разкриване може да накърни:

- защитата на обществения интерес (обществена сигурност, международни отношения, валутна стабилност, съдебни производства, инспекции и разследвания),

– .....

Те могат да откажат достъп също и с цел да защитят интереса на институцията от конфиденциалност на процедирането ѝ.

к) Кодексът за поведение предвижда по-нататък:

Комисията и Съветът поотделно ще предприемат стъпки за прилагане на тези принципи преди 1 януари 1994 г.

л) За изпълнение на този ангажимент Съветът одобри на 20 декември 1993 г. Решение 93/731/ЕО за обществен достъп до документите на Съвета (ОJ 1993 L 340, стр. 43).

м) Чл. 4 (1) от Решение 93/731 предвижда:

Достъп до документ на Съвета няма да бъде предоставен, ако разкриването му може да накърни:

– защитата на обществения интерес (обществена сигурност, международни отношения, валутна стабилност, съдебни производства, инспекции и разследвания),

– .....

Фактите по делото

4. Първоинстанционният съд е констатирал, че г-жа Хаутала е отправила на 14 ноември 1996 г. писмено запитване към Съвета (P-3219/96, ОJ 1997 C 186, стр. 48), като е поискала пояснение на осемте критерия за износ на оръжия, дефинирани от Европейския съвет в Люксембург през юни 1991 г. и в Лисабон през юни 1992 г. Тя е поставила по-специално въпросите: Какво ще направи Съветът, за да постави край на нарушенията на правата на човека, които се подпомагат чрез износа на оръжие от страни-членки на ЕС? Какви са съображенията за секретността около ръководните начала, които Работната група по износ на конвенционални оръжия към Съвета е предложила на Политическия комитет с цел изясняване на критериите?

Съветът е отговорил на 10 март 1997 г., като е посочил, че един от осемте критерия касае зачитането на правата на човека в страната – крайно местоназначение. Обменът между държавите-членки по този и други въпроси на политиката относно износа на оръжие се осъществявал в рамките на Работната група за обща външна политика и политика в областта на сигурността относно износа на конвенционални оръжия, натоварена да разгледа осемте критерия с оглед единното им тълкуване. На срещата си на 14-15 ноември 1996 г. Политическият комитет на Съвета одобрил доклад на работната група. Самите решения за лицензиране на износ обаче оставали в компетентността на националните власти и Съветът не можел да ги обсъжда.

С писмо от 17 юни 1997 г. г-жа Хаутала поискала да ѝ бъде изпратен докладът, споменат в отговора на Съвета. Генералният секретариат на Съвета отговорил на 25 юли 1997 г., че отказва да предостави достъп до доклада, тъй като той съдържа изключително чувствителна информация, чието разкриване може да накърни обществения интерес що се отнася до обществената сигурност.

Г-жа Хаутала подаде молба, потвърждаваща искането ѝ, съгласно чл. 7 (1)

от Решение 93/731. Тя била разгледана от работната група по информацията на Комитета на постоянните представители на срещата ѝ на 24 октомври 1997 г. и от членовете на Съвета на срещата им на 3 ноември с.г. С изискваното обикновено мнозинство било взето решение, че следва да се даде отрицателен отговор. Четири делегации застъпили становището, че трябва да се осигури достъп.

С писмо от 4 ноември Съветът съобщил отказа. Посочил, че разкриването на искания доклад може да има отрицателно въздействие върху отношенията на ЕС с трети страни, поради което достъпът до него следвало да бъде отказан по силата на чл. 4 (1) от Решение 93/731 с оглед защитата на обществения интерес във връзка с международните отношения. Въпросният доклад бил довел до приемането на Кодекс за поведение, който бил публикуван.

Атакуваното решение

6. Г-жа Хаутала е формулирала в подкрепа на жалбата си срещу отказа три твърдения за нарушения на правни разпоредби: нарушение на чл. 4 (1) от Решение 93/731; нарушение на чл. 190 от Договора ЕО (сега чл. 253 ЕО); нарушение на основния принцип на правото на общността, че на гражданите на ЕС трябва да бъде даван възможно най-широк и пълен достъп до документите на институциите на общността, и на принципа за защита на законното очакване;

7. Първоинстанционният съд е намерил, че е компетентен да разгледа въпроса, независимо че спорният документ попадал в приложното поле на раздел V от Договора за ЕС, тъй като Решение 93/731, както и чл. 151 (3) от Договора ЕО (сега чл. 207 (3) ЕО), въз основа на който е прието, се отнасяли до всички документи на Съвета, без оглед на съдържанието им, и до мерки по раздел V от Договора за ЕС. При липсата на изрична разпоредба в противен смисъл, документите, свързани с този раздел, се обхващали от Решение 93/731.

8. Съдът е отменил отказа, като се е съгласил с първото твърдение на г-жа Хаутала в частта му, в която тя е поддържала, че Съветът незаконосъобразно е приел, че няма задължение да прецени дали може да предостави частичен достъп, като разреши разкриване на онези части от доклада, които не се обхващат от изключението, свързано със защита на обществения интерес. Съдът е отбелязал в тази връзка, че според Съвета принципът за достъп до документи се прилагал само към документите като такива, а не и към информацията, съдържаща се в тях.

Първоинстанционният съд е намерил, че Решение 93/731 е вътрешноорганизационен акт, прието от Съвета на основание чл. 151 (3) от Договора ЕО. При липсата на специално общностно законодателство, Съветът определял условията във връзка с молби за достъп до документи и следователно можел да реши да предостави частичен достъп, в съответствие с една нова политика. Решение 93/731 не го задължавало изрично да обсъди тази възможност, но и не му го забранявало. Поради това от значение било основанието, на което Съветът е приел Решение 93/731. Декларация № 17 и Кодексът за поведение възприемали принципа за възможно най-широк обществен достъп до документите и Решение 93/731 имало за цел да проведе този принцип, за да се укрепят демократичният характер на институциите и доверието на общността в администрацията. Когато е установен общ принцип и са предвидени изключения от него, последните след-

вало да се тълкуват и прилагат стриктно, по начин, който не подкопава приложението на самия принцип. Освен това, принципът за пропорционалността изисквал изключенията да останат в границите на подходящото и необходимото за постигане на съответната цел, която в случая била защита на обществения интерес във връзка с международните отношения. Тя можела да се постигне, ако Съветът просто отстрани пасажите от спорния доклад, които могат да навредят на международните отношения. Ако това би причинило неразумно голяма по обем административна работа, Съветът следвало да претегли това обстоятелство срещу интереса на обществеността от достъп до документите. Следователно чл. 4 (1) от Решение 93/731 следвало да се тълкува в светлината на принципите за право на информация и пропорционалност и Съветът бил длъжен да обсъди дали не може да се предостави частичен достъп до информацията, която не се обхваща от предвидените изключения. В случая той не го бил сторил, което правело решението му незаконосъобразно и същото следвало да се отмени. Това правело ненужно съдът да се произнася по другите две твърдения на г-жа Хаутала.

Жалбата

9-20. Съветът и встъпилите в негова подкрепа страни считат, че това решение е неправилно и следва да се отмени, тъй като формулировката на Решение 93/731 предвиждала достъп до документите, а не до информацията в тях. Следователно ако съществували съображения срещу разкриването на документи такива, каквито са, Съветът нямал задължение да ги редактира, което щяло да съставлява изготвяне на нов документ. При това подобно задължение щяло да бъде трудно изпълнимо практически, тъй като щяло да доведе до значителна по обем административно-техническа работа. Съветът поддържа също така, че противно на тълкуването, дадено от Първоинстанционния съд, целта на Директива 93/731 била да уреди не право на информация, а само специфично право на достъп до документи, с които институцията разполага и въз основа на които е взела дадено решение. Поради това Първоинстанционният съд неправилно тълкувал Решение 93/731 в светлината на принципа за право на информация. Той неправилно приложил и принципа за пропорционалност, който бил съобразен в самия чл. 4 от Решение 93/731. От този принцип не можело да се извлече право на частичен достъп до документи.

Г-жа Хаутала и подпомагащите я страни възразяват, че Първоинстанционният съд правилно е приложил принципите за право на информация и пропорционалност, в подкрепа на което било и задължението за тълкуване на общностното право в светлината на общите му принципи и за стриктно тълкуване на изключенията от дадено общо правило.

Констатации на Съда

21-22. Съдът намира, че Първоинстанционният съд правилно е взел предвид и установил контекста, в който е прието Решение 93/731.

23. Видно от този контекст, доводът, че това решение касае достъп до документите като такива, а не съдържащата се в тях информация, е неоснователен.

24. Както е отбелязал Първоинстанционният съд, Декларация № 17 свързва правото на достъп до документи с демократичния характер на институциите.

25. Целта, преследвана с Решение 93/731, е както да се осигури функциониране на Съвета в съответствие с интересите на добрата администрация, така и да се даде на обществеността възможно най-широк достъп до документите му.

26. Тълкуването, предлагано от Съвета и подпомагащите го страни, би довело до накърняване без ни най-малко оправдание на правото на обществеността на достъп до информация, съдържаща се в даден документ, която не се обхваща от някои от изброените в чл. 4 (1) от Решение 93/731 изключения. Така ефективността на това право би била съществено намалена.

27-29. Накрая, Първоинстанционният съд не е допуснал грешка в прилагането на относимите разпоредби, като е приел, че принципът за пропорционалност също изисква от Съвета да обсъди възможността за частичен достъп до документа, след премахване на пасажите, обхванати от предвидените изключения.

30. Първоинстанционният съд е приложил правилно принципа за пропорционалност също и като е приел, че Съветът следва да прецени обема на изискваната за премахване на съответните пасажни работи, като по този начин е съобразил интересите на добрата администрация.

"31. В съответствие с това, без да е необходимо да се обсъжда дали ... Първоинстанционният съд е допуснал грешка, като се е основал на съществуването на принципа за право на информация, той правилно е приел, че чл. 4 (1) от Решение 93/731 трябва да се тълкува в смисъл, че Съветът е длъжен да обсъди дали следва да се предостави частичен достъп до информацията, която не се обхваща от изключенията, и е отменил атакувания отказ заради пропуската на Съвета да го стори ... "

32. Поради това Съдът оставя жалбата без уважение.

Резюме и превод от английски език: Анна Гаврилова-Анчева

НЕПРАВИТЕЛСТВЕНИ ОРГАНИЗАЦИИ

ФОНДАЦИЯ "ГРУПА НА МЕДИЙНИТЕ ЮРИСТИ"

Фондация "Група на медийните юристи" е неправителствена организация, учредена през 2000 г. Нейни учредители са юристи, работещи в областта на медийното право.

Целта на фондацията е да съдейства за развитието на независимите български медии, защита на техните професионални интереси и граждански инициативи, формиране на основа за развитието на информационния сектор у нас, защита свободата на словото и правата на журналистите.

Приоритетни дейности:

- осъществяване на застъпнически кампании и упражняване на обществен контрол върху дейността на държавните институции, регулиращи медийния сектор в България;
- активно участие в процеса на създаване на новата правна рамка, уреждаща статута и работата на медийния сектор в България;
- участие в съвместни проекти с други сродни организации, отговорящи на общите цели на фондацията;
- разработване на специфични проекти за юридически консултации и правна защита правата и интересите на журналистите;
- наблюдение на процесите по прилагането и спазването на медийното законодателство.

Конкретна дейност за периода 2000 – 2004 г.:

- Мониторинг на прилагането и спазването на медийното законодателство;
- Коментари и анализи на законопроекти;
- Изследване на правните механизми и идентифициране на нуждите за усъвършенстване на законовата рамка;
- Предоставяне на правни консултации и правна помощ;
- Обучаване на журналисти и неправителствени организации по правни въпроси;
- Упражняване на граждански контрол върху дейността на държавните органи и защита на гражданските интереси;
- Съвместна работа с регулаторните органи и членове на парламента по изготвянето на законопроекти за допълнение и изменение на медийните закони.

ДЕЙНОСТ НА "ГРУПА НА МЕДИЙНИТЕ ЮРИСТИ" ПРЕЗ 2000 Г.

Съставяне и отпечатване на "Наръчник на журналиста" – справочник, съдържащ информация и анализ на основни юридически проблеми, които журналистите срещат в ежедневната си работа.

Наръчникът е резултат от съвместната работа на екип от правни експерти към Фондация "Група на медийните юристи", като частта относно "Право на достъп до информация" е изработена и предоставена от юристите на Програма "Достъп до информация".

Какво наложи издаването на "Наръчник на журналиста"?

Нормативната рамка на медиите в Република България и механизмите за тяхното регулиране са факт едва от последните години, което съвсем логично води до трудности при прилагането и тълкуването на законите. От друга страна нормативната база, касаеща статута и правните проблеми на журналистите, обхваща актове от различни сфери на правото и с различна йерархия в правната система. Липсата на цялостна и общоприета система за предаване на минимални знания по юридически въпроси и на възможност за решаване на правни проблеми, касаещи самите журналисти, води до дезинформация и често до неадекватни реакции към съдебната система.

През юни 2000 г. бе проведено представително социологическо проучване за нуждите на журналистите от правна помощ и тяхната правна култура, възложено от Фондация "Група на медийните юристи". Целта на изследването беше да се определи съществува ли необходимост от правна помощ и правна информираност по преценка на самите журналисти и адекватния начин за даване на такава помощ. Изводите, направени от цялостния анализ, категорично сочеха, че съществува такава необходимост.

Въз основа на получените отговори бяха формулирани темите, разработени в "Наръчник на журналиста".

Авторите имаха за цел да обхванат основните проблеми, които възникват най-често в работата на журналистите и начините за тяхното разрешаване или предпазване от тях, като същевременно с това се постараха информацията да бъде поднесена в популярен стил и да има максимална практическа насоченост.

Наръчникът цели от една страна повишаване правната култура на журналистите, запознавайки ги с нормативната база, рамкираща статута на медиите – актове от международното, държавното, административното право.

От друга страна той има практическа насоченост – проблеми, свързани с професионалната дейност на журналистите: казуси от областта на гражданското, авторското, наказателното право, възникващи ежедневно в работата им (наказателно преследване за обида и клевета, достъп до информация, защита на авторски и сродни права).

Не на последно място наръчникът дава отговор на въпроси, касаещи статута на журналистите във взаимоотношенията им с медиите, за които работят – гражданскоправни и трудовоправни отношения.

ДЕЙНОСТ НА "ГРУПА НА МЕДИЙНИТЕ ЮРИСТИ" ПРЕЗ 2001 г.

I. Мониторинг на отразяването в пресата на процеса по избор на генерален директор на Българското национално радио.

II. Мониторинг на отразяването в пресата на предизборните кампании на основните политически сили в парламентарните избори – 17 юни 2001 г.

III. Разкриване на консултативни кабинети.

1. Проучване на нуждите на електронните медии от правни консултации и основните теми, по които най-често възникват проблеми от юридически характер. Определяне на адекватния начин за предоставяне на правна помощ.

2. Формиране на екипи за предоставяне на юридически консултации по формулираните теми – ел. поща, писма, личен контакт – според сложността и естеството на проблема.

3. Създаване на "информационна банка", която съдържа данни за най-често срещаните казуси, с оглед формулиране на основните проблеми, които възникват в работата на журналистите и медиите.

IV. Провеждане на обучителен семинар на тема "Промените в Закона за радиото и телевизията. Основни аспекти и практически анализ". Семинарът се провежда с участието на неправителствени организации от областта на медиите и телекомуникациите, експерти, журналисти, далекосъобщителни и радио- и телевизионни оператори.

Издаване на публикация, отразяваща дискусията от семинара. Разпространяване на публикацията сред професионалната медийна общност.

V. Мониторинг на отразяването в пресата на предизборните кампании на кандидатите в изборите за президент и вицепрезидент – ноември 2001 г.

ДЕЙНОСТ НА "ГРУПА НА МЕДИЙНИТЕ ЮРИСТИ" ПРЕЗ 2002 г.

I. Изготвяне на юридическо становище относно наличие на основания в Закона за радиото и телевизията за предсрочно прекратяване на мандатите на генералните директори на Българското национално радио и Българската национална телевизия.

II. Изготвяне на юридическо становище относно основанията, предвидени в Закона за радиото и телевизията за предсрочно прекратяване на мандат на член на Съвета за електронни медии.

III. Организиране и провеждане на семинар-дискусия във връзка с приетите изменения и допълнения в Закона за далекосъобщенията – април 2002 г. На събитието присъстваха медийни организации, журналисти, членове на Съвета за електронни медии и Комисията за регулиране на съобщенията.

IV. Преглед и юридически анализ на проектите за изменение и допълнение в Закона за радиото и телевизията – юни 2002 г.

V. Организиране на семинар-дискусия съвместно с Българската медийна коалиция на тема: "Проблемни точки в медийното законодателство и медийната регулация. На семинара присъстваха медийни организации, журналисти, членове на Парламентарната комисия по медии, Съвета за електронни медии и Комисията за регулиране на съобщенията.

ДЕЙНОСТ НА "ГРУПА НА МЕДИЙНИТЕ ЮРИСТИ" ПРЕЗ 2003 г.

Изготвяне и представяне пред медийната общност на цялостен мониторингов доклад – "Медийно законодателство и съдебна практика – 2003 г.". Докладът обхваща преглед, констатации и анализ по следните основни теми:

- съществуващите до момента (декември 2003 г.) проектозаконали за изменение и допълнение на Закона за радиото и телевизията;
- практика на Върховния административен съд по прилагане на медийното законодателство;
- медийно отразяване на предизборните кампании за избор на кмет и общински съветници в град София – октомври 2003 г.

Докладът за 2003 г. е част от системния мониторинг на прилагане на медийното законодателство в България, осъществяван от експертите на Фондация "Група на медийните юристи" от 1999 г. насам.

Мониторингът е насочен към упражняване на граждански контрол върху прилагането на медийното законодателство с цел:

- Констатиране законосъобразността на действията на компетентните органи, прилагащи медийните закони;
- Идентифициране на нуждите, пораждащи необходимост от конструктивни промени в правната рамка, регулираща дейността на електронните медии в България. С оглед на това, всеки един мониторингов доклад съдържа препоръки в тази насока.
- Систематизиране и обобщаване на практиката по прилагане на медийното законодателство в България, което ще позволи в дългосрочен план да се анализират тенденциите в развитието на медийната регулация и да се направят конструктивни препоръки за усъвършенстването ѝ.

За контакти: София 1000, бул. "Евлоги Георгиев" № 95
тел. 02/ 986 32 13, e-mail: mlsg@ava-bg.com

СЪБИТИЯ И ПРОЕКТИ

СЪБИТИЯ

В последните месеци **Европейският съд по правата на човека постанови решения по няколко дела срещу България.**

По делото **М.Ч.** (решение от 4 декември 2003 г.) той намира нарушения на чл. 3 и чл. 8 от Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ).

В решението си от същата дата по делото **Хаджикостова** Съдът констатира, че не е извършено нарушение на изискването на чл. 6, т. 1 за "разумен срок" на производството по дело относно граждански права и задължения.

По делото **Янков** (решение от 11 декември 2003 г.) са намерени нарушения на чл. 3, чл. 10, чл. 13, чл. 5, т.т. 3, 4 и 5 и чл. 6, т. 1 от ЕКПЧ.

Нарушения на две от изискванията на чл. 2 от Конвенцията и на чл. 14 във връзка с чл. 2 са намерени по делото **Начова** (решение от 26 февруари 2004 г.).

По делата **Г.Б.** и **Йоргов** (решения от 11 март 2004 г.) Съдът констатира нарушения на чл. 3 от ЕКПЧ.

Предстои публикуването на пълните текстове на решенията в поредицата Решения на Европейския съд по правата на човека в Страсбург по дела срещу България, издание на Български адвокати за правата на човека.

ПРОЕКТИ**Програма Достъп до Информация започна изпълнението на проект "Прилагане на Закона за свобода на информацията"**

Програма Достъп до Информация започна изпълнението на проект "Прилагане на Закона за свобода на информацията". Проектът е тригодишен, финансиран е по Програма МАТРА на холандското външно министерство и неговите основни цели са две – да се повишат осведомеността и познанията на българските граждани, държавните служители, журналистите и неправителствените организации (НПО) относно свободата на информация и Закона за достъп до обществена информация, както и да се подкрепя прилагането на законодателството за свобода на информация у нас. Ние се надяваме, че с работата по този проект ще успеем да популяризираме това ново законодателство и неговите изменения и ще подпомогнем процеса на демократизация у нас. Считаме, че резултатите от нашата работа ще доведат до оптимизиране на процеса на предоставяне на обществена информация и до увеличаване на прозрачността на управлението у нас.

През следващите три години Програма Достъп до Информация ще осъществи обучения и семинари за представители на НПО от страната, за държавни служители от администрацията и за журналисти. Ние ще продължим да работим за по-голямата осведоменост на гражданите в областта на достъпа до информация, да наблюдаваме практиките и да даваме препоръки за подобряване на законодателството за свобода на информация. ПДИ ще продължи да изготвя годишни доклади за състоянието на достъпа до информация в България, както и да развива координаторската си мрежа във всички областни центрове на страната.

Започнахме издаването и на бюлетин, в който ще намират място актуални теми, свързани с проблемите на общуването между гражданите и администрацията в процеса на търсене на обществена информация. Ще представяме водените от ПДИ съдебни дела по ЗДОИ, работата на институциите и практиките от законодателството за свобода на информация у нас и по света.

Проектът на Програма Достъп до Информация "Прилагане на Закона за свобода на информацията" се осъществява в сътрудничество с холандската организация WMZ B.V.

* * *

**Проект "Достъп до адвокатска защита"
на "Български адвокати за правата на човека"**

Фондация "Български адвокати за правата на човека" завърши основен етап от работата си по проекта "Достъп до адвокатска защита", който се осъществява с финансовата подкрепа на Фондация "Отворено общество" – София.

Проектът има за основна цел постигането на промяна в съществуващите към момента ограничения в свободата на упражняване на адвокатска защита и по-пълноценно гарантиране правото на защита, чрез анализиране, обсъждане и съдействие за отстраняване на пречките за достъп до адвокатска защита.

Работна група, съставена от адвокатите Динко Кънчев, Илия Павлов и Николай Руневски, изготви анализи на проблемите при достъпа до адвокатска защита.

Първият анализ включва преглед на законовите разпоредби, които създават такива проблеми. Разгледани са текстове от ГПК, по-специално чл. 107, ал. 2, чл. 47, ал. 2 и чл. 64, ал. 2, както в самостоятелното им значение, така и във връзка с други правни норми. Поставен е и въпросът за липсата на система за безплатна правна помощ в производствата по ГПК и в административния съдебен процес. От НПК са разгледани текстовете на чл. 70, ал. 1, чл. 206, чл.чл. 213-215 и полицейското производство, с оглед достъпа до адвокатска защита. По отношение на ЗАНН е анализиран чл. 61, ал. 2 и са поставени въпросите с присъждането на разноски и липсата на безплатна адвокатска защита в административно-наказателния процес. Анализиран е и ЗИН – чл.чл. 33, 132а и 132б, във връзка с ограниченията по отношение на достъпа до адвокат. Сериозно е поставен въпросът, свързан с правото на защита в производствата по ЗМВР, който съдържа много рестрикционни норми в това отношение. Предложеният анализ критикува и други закони, като Закона за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните във връзка с ограниченията за адвокатска защита, Закона за защита на класифицираната информация по отношение на допускане до дела, Закона за мерките срещу изпирането на пари във връзка със задълженията за предоставяне на информация, както и определени норми и липса на необходими норми в Закона за адвокатурата.

Вторият анализ обхваща подзаконовите нормативни актове, които регламентират достъпа на адвокатите до делата, книгата и другите сведения в съда, юрисдикциите, органите на предварителното производство, административните и други служби в страната, както и правото на адвоката на свиждане със задържани лица и затворници. Разгледани са Наредба № 28 от 20.03.1995 г. на министъра на правосъдието за функциите на служителите в помощните звена и канцелариите на районните, окръжните, военните и апелативните съдилища, Правилникът за прилагане на Закона за изпълнение на наказанията, Наредба № 2 от 19.04.1999 г. на министъра на правосъдието и правната евроинтеграция за положението на обвиняемите и подсъдимите с мярка за неотклонение задържане под стража, Правилникът за организация на охраната, правата и задълженията на надзорно-охранителния състав в следствените арести, издаден от министъра на правосъдието, и инструкция № I-167 от 23.07.2003 г. за реда за действие на полицейските органи при задържането на лица в структурните звена на МВР, за оборудването на местата за настаняване на задържани лица и реда в тях.

Третият анализ – на фактическите пречки при достъпа до адвокатска защита, при администрирането на съдебните сгради и съдебния процес, се основава на личната практика на седемдесет анкетирани адвокати и най-общо засяга проблеми, групирани по следните признаци:

– Препятствия във връзка с деловодствата и други помощни звена към съдебните сгради. Посочени са редица проблеми, възникващи във връзка с орга-

низацията и работното време на деловодствата, квалификацията на деловодителите, дейността на Бюро призовки, адвокатските стаи, както и съдебните каси.

– Препятствия във връзка с движението на делата – както в рамките на едно деловодство, така и при преминаването на съдебните преписки от един съд в друг.

– Пречки във връзка със съдебни книжа – преписите от документите по делата, както и от съдебните протоколи.

– Пречки във връзка с достъпа до дела. Поставени са проблемите с достъпа на адвокатите до делата – както в деловодствата, така и по конкретни типове дела, по които участва прокуратурата, при разглеждането на мерките за неотклонение "задържане под стража" в досъдебната фаза, делата, свързани с допуск на адвокатите, и делата на специален отчет.

– Препятствия във връзка със съдебните заседания и съдебните протоколи. Разглеждат се проблемите, свързани с насрочването на съдебните заседания, прилагането на чл. 107, ал. 1 ГПК, насрочването на дела по мерките за неотклонение "задържане под стража" в досъдебната фаза, както и процедурата по получаване на преписи от съдебните протоколи.

– Препятствия във връзка със служебните защиты и разноските по делата. Разглежда се начинът на изплащане на хонорарите за служебните защиты, както и присъждането на адвокатски хонорари по определени типове дела.

– Препятствия във връзка с адвокатското пълномощно. Разглежда се създаването на пречки при явяването на адвокатите при различни процесуални действия, както и при представянето на адвокатски пълномощни, когато не изхождат от т.нар. адвокатски кочан.

Заклучителната част от анализа включва препоръки към организацията на дейността на съдилищата и администрирането им, базирани на личната практика на анкетираните адвокати.

Изготвените анализи бяха представени и обсъдени на конференция, която се проведе на 6 февруари 2004 г. с участието на представители на съдилищата, адвокатурата, Министерството на правосъдието, неправителствени организации. Бяха изразени становища и предложени мерки за отстраняване на основните пречки, с оглед подобряване възможността за ефективна защита на правата и интересите на гражданите.

Работата по проекта продължава с обобщаване на резултатите от анализите и дискусиата, изготвяне и внасяне на предложения за промени в приложимата нормативна уредба, използване на процедурите пред Върховния административен съд за привеждане на обсъдените подзаконови норми в съответствие с изискванията на закона, поставяне и съдействие за разрешаване на набелязаните проблеми чрез водене на стратегически дела.

**ПРАВАТА НА ЧОВЕКА, кн. 4/2003 г.
СВОБОДА НА ПОЛУЧАВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ.
ДОСТЪП ДО ИНФОРМАЦИЯ**

Издание на
Фондация “Български адвокати за правата на човека”
ул. “Ген. Гурко” № 49, вх. А, ет. IV
София 1000
тел. 980 39 67, тел./факс 986 66 23
e-mail hrlawyer@blhr.org, интернет адрес www.blhr.org

ISSN 1311-9516

Bulgarian Lawyers for Human Rights Foundation
49, Gurko str., Entrance A, Floor IV
1000 Sofia BULGARIA
Tel. +3592/980 39 67, tel/fax +3592/986 66 23
E-mail hrlawyer@blhr.org, Website: www.blhr.org

Художник на корицата: Димитър Стоянов - Димо
Предпечатна подготовка и печат: "АРХОНТ - В" ООД